

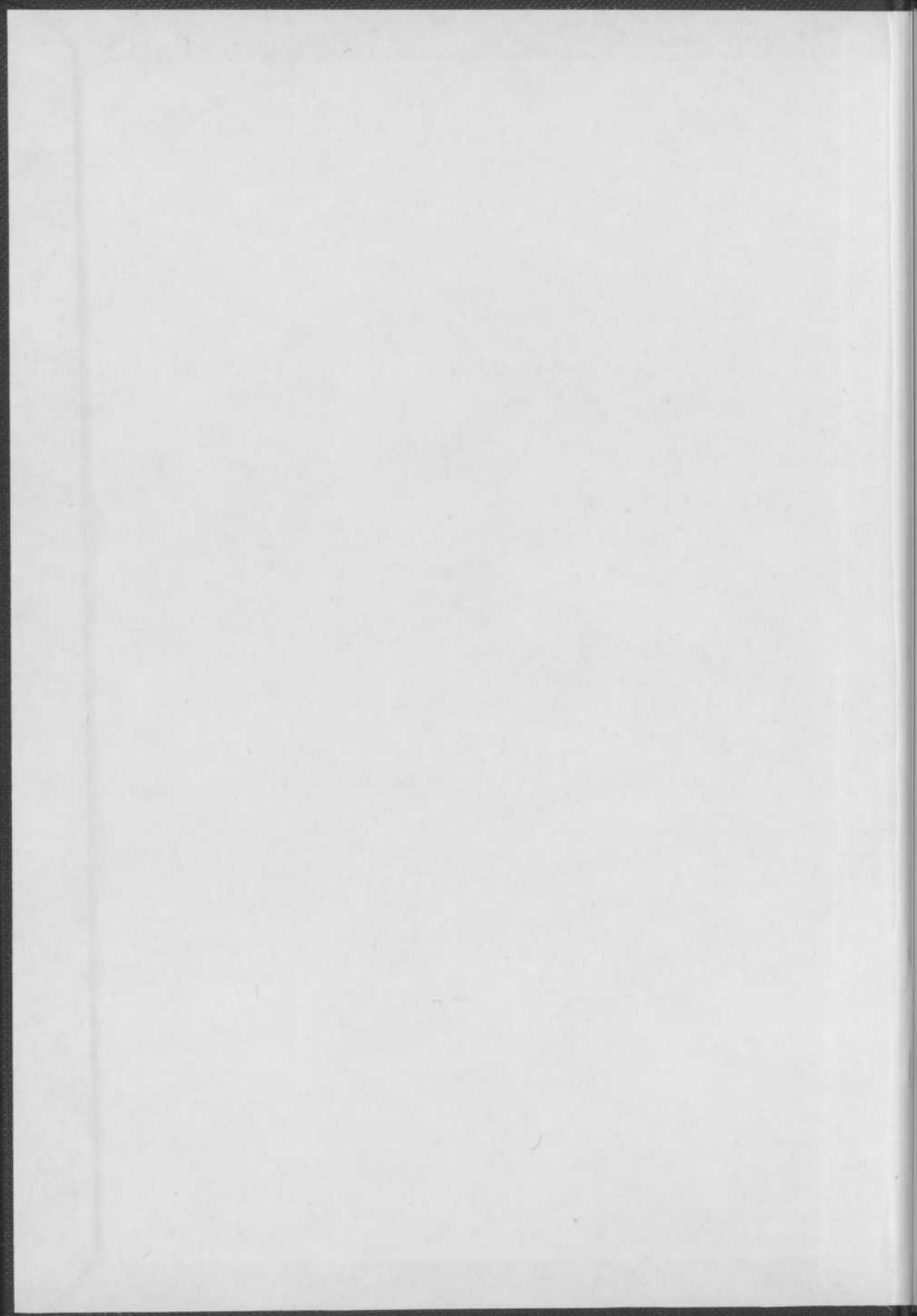
COSMOLOGIE

WETENSCHAPPELIJKE

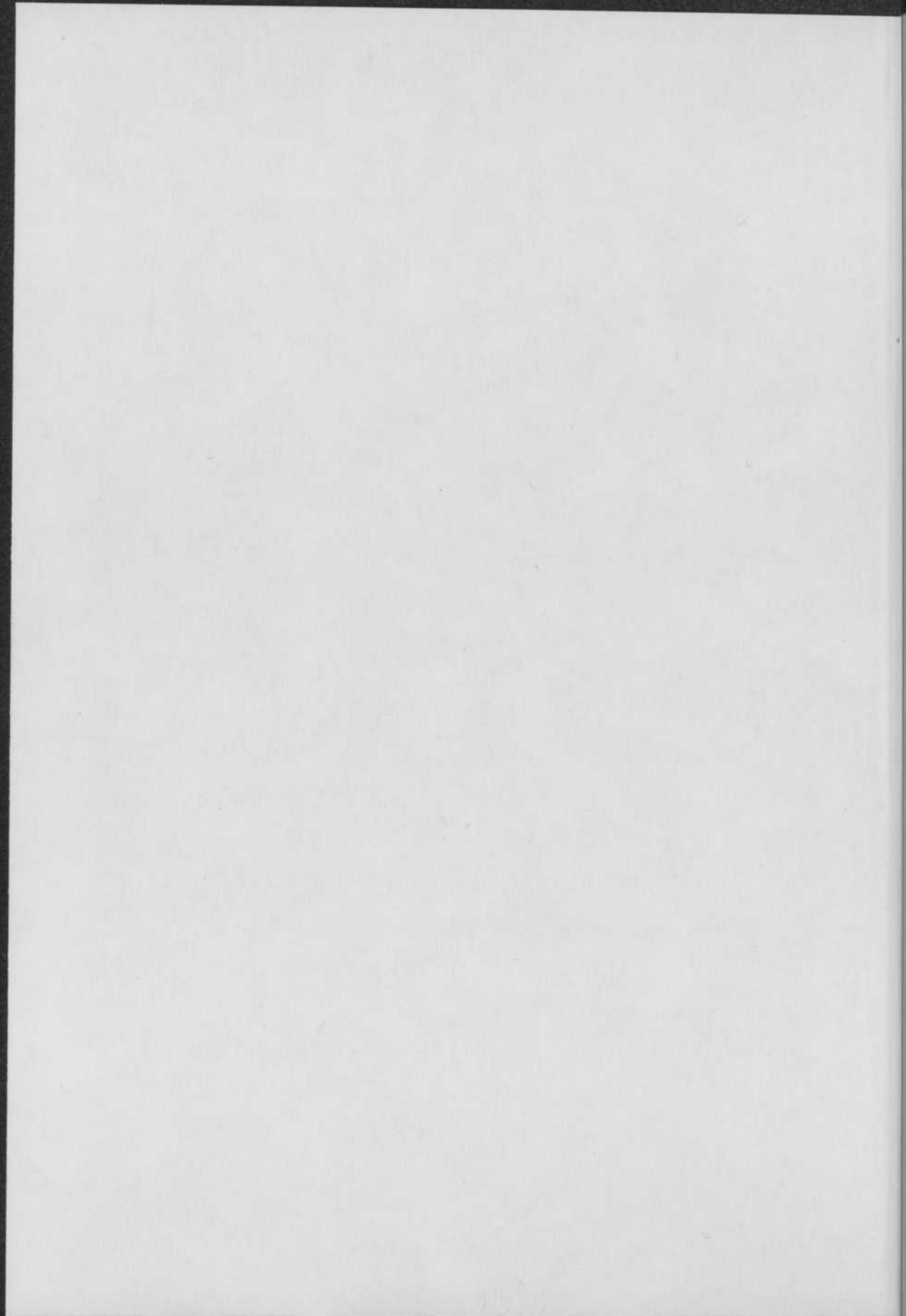
OPSTELLEN ∴ ∴ ∴

∴ (NATUURFILOSOFIE) ∴

A. E. THIERENS

WISSENSCHAFTLICHE GEGENSTÄNDE UND VERFAHREN

Die Wissenschaften sind in zwei Hauptgruppen zu unterteilen:
1. Die Naturwissenschaften, die sich mit den Gesetzen der Natur befassen.
2. Die Geisteswissenschaften, die sich mit dem menschlichen Geist und seiner Tätigkeit befassen.

COSMOLOGIE.

WETENSCHAPPELIJKE OPSTELLEN

WETENSCHAPPELIJKE OPSTELLEN
(NATUURFILOSOFIE).

Dat niemand binnentrede, die geen wiskunde verstaat.

PYTHAGORAS.

„Science is like Caesar's wife and must not be suspected — this is evident. But it can be respectfully criticised, nevertheless” (S. D. I, 549).

H. P. BLAVATSKY.

„It is the Platonic philosophy, the most elaborate compendium of the abstruse systems of old India, that alone can afford us the middle ground” (Isis Unveiled I, XVII).

H. P. BLAVATSKY.

WISSENSCHAFTLICHE DIENSTLEISTUNG
FÜR DIE WISSENSCHAFT

Die Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) fördert die wissenschaftliche Forschung in Deutschland. Sie ist eine der größten Förderorganisationen in der Bundesrepublik. Die DFG unterstützt die Grundlagenforschung in allen wissenschaftlichen Disziplinen. Sie fördert die Zusammenarbeit zwischen Wissenschaftlern aus verschiedenen Ländern. Die DFG ist auch für die Finanzierung von Stipendien und der Gründung von Forschungsinstituten zuständig. Die DFG ist ein wichtiger Bestandteil der deutschen Wissenschaftspolitik.

1913/14
a. 1930

gsc 406819
Aig 1131
872
on

COSMOLOGIE.

WETENSCHAPPELIJKE OPSTELLEN
(NATUURFILOSOFIE)

DOOR

A. E. THIERENS.

UITGEGEVEN TE 'S-GRAVENHAGE
DOOR DE N. V. ELECTRICHE DRUKKERIJ „LUCTOR ET EMERGO”.
15 JULI 1913.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0669 3771

COSMOLOGIE

WETENSCHAPPELIJKE OPSTELLEN

IN NEDERLAND

A. E. THIERENS

VERBODEN TOEGANG
TOEGANG TOEGestaan
TOEGestaan TOEGestaan
TOEGestaan TOEGestaan

*Eene universeele wereldorde kan slechts
voortkomen uit universeele wetten en be-
rusten op universeele gedachten.*

*Daarom wordt dit werk opgedragen aan
den geest van den wereldvrede en aan-
geboden aan de bibliotheek van het Vredes-
paleis te 's-Gravenhage in het jaar*

1913

These interesting specimens, and others
collected at different times by the
author, are now in the possession of
the British Museum, and will be sent to the
author for the purpose of being
published in the forthcoming issue of the
Journal of the Royal Society.

1913

Toen ik na eenige voorloopige kennismaking met de astrologie tot de overtuiging kwam, dat het de moeite waard moest zijn, er eens wat méér van te weten, stuitte ik op een groote moeilijkheid. Er waren boekjes en boeken genoeg, die precies vertellen konden, tot in wonderlijke details vaak, *hoe* de astrologische factoren uitwerkten. Maar het *waarom* vond ik nergens. Het was een vergeefsch zoeken. En toen ik eenige meerdere ervaring in de practische zijde der astrologie kreeg, stuitte ik weder op hetzelfde bezwaar, telkens wanneer ik aan intellectueel-ontwikkelde belangstellenden trachtte aan te toonen, wat de astrologie inhoudt. Maar door een voortgezette studie kwam ik tot de duidelijke overtuiging, dat hetgeen ontbrak, aangevuld zou kunnen worden. Deze astrologie komt n.l. voort uit algemeene cosmische en natuurlijke wetten en omtrent deze vindt men weer zeer véél in het bekende theosofische standaardwerk van mevrouw H. P. BLAVATSKY, *The Secret Doctrine*. Maar het bleek, dat ook dit voor het denken van onzen intellectueelen westerling nog niet gemakkelijk toegankelijk was. Ik wil daar niet mee zeggen, dat ik de 'Geheime Leer' anders geschreven zou willen zien, maar ik meen, dat een brug daarheen ontbreekt en gebouwd zal kunnen worden. Een brug naar de astrologie en naar de heele theosofie van de 'Geheime Leer'. De wetenschappen en filosofie van onzen tijd leveren daartoe gemakkelijk de materialen. Hare arsenalen blijken van alles voorzien, wat noodig is. En zulk een 'brug' wil dan het hier aangeboden werk opbouwen in het 'westersch' denken.

Eigenlijk behoort dit bestudeerd te worden vóór *Elementen der Practische Astrologie* en het vormt met dat werk en *Astrologie als Levensleer* eene trilogie, die ik aanraad, in onderling verband te bestudeeren. Als normalen gang van zulk eene studie beschouw ik de volgorde:

1. Natuurfilosofie.
2. Elementen der Practische Astrologie.
3. Astrologie als Levensleer.

Ook zou ik het hier aangeboden werk dus willen aanbevelen als vóórstudie voor de 'Geheime Leer', waarbij dan ook *E. P. A.* en *c. q. A. L.* naar mij voorkomt, zeer behulpzaam kunnen zijn.

En zoo hoop ik, dat deze trilogie tezamen een verband zal leggen tusschen de 'exacte' en de 'occulte' wetenschappen, tusschen speciale detailkennis en universeele wettelijkheid en, ten slotte dus: tusschen die zijde van het menscheijk bewustzijn, die ingenomen wordt door wetenschap en die andere zijde, die nu eens door de filosofie, dan weder door den godsdienst vervuld wordt.

Op zich zelf pretendeeren deze *Wetenschappelijke Opstellen* niet méér dan de grondslagen eener natuurfilosofie aan te geven, die naar schrijvers meening, logisch opgebouwd kan worden uit de voorhanden materialen en anderzijds logisch voert tot verdere cosmische of cosmologische beschouwingen.

'Exacte' en 'occulte' wetenschap beide kunnen in hun waren aard niets anders zijn dan aspecten van *de Logica*.

A. E. TH.

N.B. Wij hebben het genoeg, aan dit werk wederom te kunnen toevoegen eene figuur, waarin de essence van het geheele werk als 't ware samengevat wordt, evenals dit het geval was met de platen in *E. P. A.* en *A. L.* gereproduceerd.

Deze plaat werd geteekend door mejuffrouw C. KOOL te Ede, die wij daarvoor onzen hartelijken dank wenschen aan te bieden.

SCHRIJVER EN UITGEVER.

OPGAVE VAN DEN INHOUD.

VOORWOORD	Bladzijde. VII
---------------------	-------------------

DEEL I.

HOOFDSTUK 1. DE ELECTRONENTHEORIE.

Natuurwetenschap en 'Occulte Wetenschap'	1
Ether	2
<i>Feldwirkungstheorie</i> en <i>Fernwirkungstheorie</i>	3
„ <i>Matter is explained away</i> ”	4
Electronen; resonantoren	5
Electronen en ether	6

HOOFDSTUK 2. HET BEELD VAN DE SFEER.

‘ <i>Das Ding an sich</i> ’	8
Vermogen, Kracht en Arbeid	8
Aanleg, Wezen, Werkelijkheid en Potentialiteit, Idealiteit, Realiteit	11
Vastheid, Beweging, Verandering	12
Het stralend punt	13
<i>Tamas, Rajas, Sattva</i>	14

HOOFDSTUK 3. GEEST EN STOF.

Definities	15
Uitstraling: Geest; Aantrekking: Stof	16
Sfeer van uitstraling en sfeer van aantrekking	18
+ +, + —, — +, — —	19
Pos. en neg. electriciteit, pos. en neg. magnetisme	21
Straling	22
Potentieel, ideëel en reëel aspect der vier polen of der ‘Vier Elementen’	23
De Twaalf van den Zodiac en de twaalf <i>Nidanas</i>	23

HOOFDSTUK 4. LEVEN.

De betrekkelijkheid van Geest en Stof.	25
De <i>vis viva</i>	26
<i>Zanoni</i> en de ‘Rozenkruisers’	27
<i>Brahma, Vishnoe, Sjiwa; Fohat</i>	29
‘Leven’ en ‘dood’	30
Geest, Stof, Leven, Substantie	30

HOOFDSTUK 5. BESTAAN.

	Bladzijde.
Algemeene beteekenissen	31
Vorm en Onvormelijk	34
<i>Pratyag-âtmâ</i> en <i>Moelaprakriti</i>	34
Het causaal verband tusschen electriciteit en magnetisme	35
De 'Vier Heiligen', 'Heilige Krachten' enz.	36
Het neutraal punt of <i>laya-centra</i>	37
De twaalf cosmische beginselen der astrologie	38

HOOFDSTUK 6. BEWEGING.

'De Groote Adem' van HERBERT SPENCER'S 'Onkenbare'	39
'Vijf' een heilig getal	41
Straling en strooming van deeltjes	42
<i>Perpetuum Mobile</i>	43

HOOFDSTUK 7. VERANDERING.

Het arbeidsveld.	44
Aanzijn; Bewustzijn	46
Openbaring en Ervaring	46
<i>Koeroekshetra</i> , het veld van strijd	47

DEEL II.

HOOFDSTUK 8. HET ELECTRON ALS OERATOOM.

Oeratoom	49
Grens of 'vorm' een <i>statisch</i> evenwicht	51
De hartvorm van het oeratoom	52
De <i>gastraea</i>	53
Mevr. BESANT'S 'Occulte scheikunde'	53
Electron en Magneton	54

HOOFDSTUK 9. GRADATIËN OF GEBIEDEN VAN BESTAAN.

Vanwaar en waarheen	56
Middelpunt, Krachtsfeer en Omtrek	56
Het <i>sciopticon</i>	57
Het Mentale, het Astrale en het Fysieke	58
Het electron <i>niet</i> het 'astraal atoom'	60
Het drievoudig complex van Bestaan	61
Bestaansgebieden	61
Ruimte van vier en meer 'afmetingen'	61
<i>Dynamis</i> in dr. H. A. NABER'S boek.	62
De Wet van Analogie en die van <i>Noumenon</i> en <i>Phenomenon</i>	63
<i>Gnômon</i> en <i>phenomenon</i>	64
<i>Gnômon</i> of Winkelhaak	64

HOOFDSTUK 10. VORMELIJK EN ONVORMELIJK.

	Bladzijde.
Positum en Negatie	66
Schijn en Wezen of Ideëel en Reëel.	67
Het centrale, het tonale en het maatgevende	68
Microcosmos en Macrocosmos	68
Gulden Regel en Gulden Snede	70
<i>Roepa</i> en <i>Aroepa</i> . De 'chineesche schim'.	70
Goden, Monaden, Atomen in de <i>Secret Doctrine</i>	71

HOOFDSTUK 11. DE COSMISCHE LEVENSKRACHT.

Vanwaar?	72
De <i>essence</i>	73
<i>Prāna</i>	74
Leven en dood, vloed en ebbe.	76
Wilskracht	76
Cosmische beginselen (tabellarisch).	77
De 'Groote Wateren'.	78

HOOFDSTUK 12. DE MATRIX.

Mentale realiteit of kunstmatige hersenschim?	78
De Levensoceaan, <i>Magnus Limbus</i> of <i>Yliaster</i> van PARACELSUS	79
CROOKES' 'vuurmistsfeer'	80
De 'etherische matrix'	81
'Vader-Moeder'-ether of <i>Aditi-Prakriti</i>	82
Substantie en Materie	83
De 'Universeele Matrix', <i>Hiranyagarbha</i>	84
De goddelijke <i>inter-dependence</i>	84

HOOFDSTUK 13. OVER DE 'STRUCTUUR' VAN HET HEELAL.

Zeven 'ondergebieden' op elk bestaans-gebied.	86
Soortelijke dichtheid.	86
'Massa binnen een Wereldsfeer' (FOURNIER D'ALBE).	87
De dichtheid van ether (Sir OLIVER LODGE).	89
Korrelige structuur van het Heelal (OSBORNE REYNOLDS).	89
REYNOLDS' positieve en negatieve 'ongelijkheden'.	91
Vanwaar die 'ongelijkheden'?	92
MEYR. BESANT en C. W. LEADBEATER over <i>Koilon</i>	93
Oersubstantie	95
Opvolgende bestaans- of ontstaans-fazen.	95
<i>Atman</i> en <i>Christos</i>	98
Het magneton	99
Cosmische stelsels en sferen van ijheid of dichtheid	101
Interplanetaire en interstellaire ether.	102

HOOFDSTUK 14. DE DRIE BEWEGINGEN.

	Bladzijde.
Nog eens BHAGAVAN DAS' werk	103
Aswentelende, rechtlijnige en trillende beweging	106
De spiraal, in- en uitlopend	106
De Slang en de Draak als symbool.	107
'Beweging' als fundamenteele stelling in de <i>Secret Doctrine</i>	108
De Nornen	109

DEEL III.

HOOFDSTUK 15. ELEMENTEN.

Element, rudiment, abstract begrip	110
Het <i>Protyle</i> van CROOKES en het <i>Yle</i> van ROGER BACON.	111
Vuur, Lucht, Water, Aarde	113
De 'twaalf' als grondslag van de objectieve Natuur	113
Vergelijking met de twaalf Teekens van den Zodiac	114
De Zeven elementen.	115
Elementen als gebieds-beginselen	115
Scheikundige elementen, toonladder en spectrum.	116
Zeven, de grondslag der subjectieve Natuur.	117

HOOFDSTUK 16. TIJD.

Tijd, de gang van het gebeuren	118
'Panoramatische opeenvolging van bewustzijnstoestanden'	118
De Passer.	120
De Toekomst, het Tegenwoordige, het Verleden	121
Ontrolling van de beelden in de wereldruimte.	122
Wet van Oorzaak en Gevolg	123

HOOFDSTUK 17. DE WET DER PERIODICITEIT.

Perioden of tijdperken	123
Cycli. De twaalf fazen in elken cyclus en de zeven opvolgende bestaansfazzen	124
De toonladder en de regelmatige lichamen	125
<i>Flux</i> en <i>reflux</i>	126
Geboorte, dood en reïncarnatie	128

HOOFDSTUK 18. ORGAAN EN VOERTUIG.

Vorm, een betrekkelijk begrip	128
Soortelijk of concreet leven en waarnemingsvermogen.	129
Organisch leven; Orgaan	129
Het oog als symbool bij PLOTINUS en elders	130
'Gelijk kent slechts gelijk' (EMPEDOCLES).	131
Het Veld en de Kenner van het Veld (<i>Bhagawad Gita</i>)	131
Het voertuig, drager en belichamer der idee	133

HOOFDSTUK 19. EVOLUTIE.

	Bladzijde.
Het evolutie-begrip in de astronomie, biologie enz.	134
HUXLEY's <i>Evolution and Ethics</i>	135
Eigen kracht en vreemde invloeden.	137
Adeldom en juweel	138
Involutie en evolutie.	138
Het 'afwerken van <i>Karma</i> '	139

HOOFDSTUK 20. DE MENSCH.

Subjectief en objectief in hooger en in lager zinn	140
Denken en gevoelen; de vier elementen	140
Geest, ziel, lichaam	143
Ego en Monade; <i>Antah-Karana</i>	143
De verschillende beginselen.	144
Individualiteit en Persoonlijkheid.	145
Mentaal en astraal lichaam	146
Mensch, <i>Man</i> (Sanskriet), product van denken.	147
'Menschelijk' versus 'goddelijk'; <i>anthroposophie</i> en <i>theosophie</i>	147

HOOFDSTUK 21. ASTROLOGIE.

Mevr. CURIE over algemeene straling	147
Astrologie, synthese van wetenschap	149
<i>Philo-sophia</i> en <i>Theo-sophia</i>	149
De groote Wet.	150

DEEL I.

HOOFDSTUK 1.

DE ELECTRONEN-THEORIE.

Meer dan vele andere vorderingen der natuurwetenschap heeft de electronen-theorie bijgedragen tot duidelijker voorstellingen omtrent cosmische toestanden en natuurverschijnselen. En de voorstellingen, die men onder den naam van deze theorie samenvat, bieden ons langzamerhand aanknoopingspunten, zooals men die in de voorafgaande eeuwen tevergeefs zoekt in het Westersche denken. Aanknoopingspunten n.l. met wat men wel noemt 'de occulte wetenschappen', waaronder ook de astrologie gerekend moet worden, en die, naar mij voorkomt, beschouwd moeten worden als verzamelingen van kennis of medegedeelde kennis, die voortkomt uit het bewustzijn van enkelen, die meer weten, dan zij kunnen bewijzen aan anderen; kennis die op waarheid gegrond is, hoewel de middelen om ze in verband te brengen met de massa van algemeen aantoonbare kennis van een zeker tijdstip ontbreken. 'Occulte wetenschap' wil dan ook niet zeggen 'boven-natuurlijke' of onnatuurlijke wetenschap, die men met recht voor onbestaanbare wetenschap zou mogen houden, maar eenvoudig kennis of wetenschap die, voor een bepaalden tijd, verborgen is en bóven het wetenschappelijk peil van het algemeen.

Tevergeefs is in vorige eeuwen getracht, het Westersche denken in verband te brengen met de grondslagen der astrologie en in het algemeen met de grondslagen der cosmologisch-theosofische kennis. Immer stuitten die pogingen af op de nog gebrekkige ontwikkeling der wetenschap, die de begrippen niet kende, welke de elementen dier 'occulte wetenschappen' uitmaken. En het is veel redelijker, te zeggen, dat de wetenschappelijke wereld het orgaan

had te ontwikkelen, waarmede zij het hoogere licht kan aanschouwen en verstaan, dan die verborgen wetenschappen 'duister' te heeten.

Onder den naam, of het pseudoniem, van de electronen-theorie zullen wij nu voor het gemak samenvatten alle deze nieuwere begrippen omtrent electro-magnetische werkingen en den aard van de 'weegbare stof', die ons aanknoopingspunten zullen leveren, waarmede men althans een stuk occultisme aan het licht kan brengen.

Het ligt niet op den weg van schrijver dezes om uitvoerige technische beschouwingen over deze theorieën en hypothesen te houden, noch om op detailpunten in te gaan of de theorie op zichzelf te behandelen op een ook maar eenigermate volledige wijze. Men kan die vinden in eene uitgebreide vakliteratuur.

Een zeer voornaam punt — en ik zou dit wel het eerst willen noemen — is de stellige overtuiging, thans door ontwikkeling van deze nieuwe theorieën ontstaan, dat er een middenstof bestaat, die 'drager' is van zekere toestanden en toestandsmodificatiën, die wij gewaarworden als licht, electriciteit, magnetisme en andere 'trillingen'.

Die middenstof noemde men ether. En uit alle verschijnselen bleek, dat deze ether, wat zij dan ook mocht zijn en hoe men zich die ook te denken had, iets was, dat alle 'weegbare stof' doordringt maar zich ook bevindt in de ruimten, waarin géén weegbare stof voorkomt.

Eene directe tegenstelling werd nu gemaakt, of liever waargenomen, tusschen 'weegbare (ponderabele) stof' en ether. Kortweg worden ook wel tegenover elkaar gesteld 'materie' en 'ether'.

Nu blijft natuurlijk allereerst de vraag bestaan, in hoeverre die 'middenstof', die men ether noemde, ook iets stoffelijks aan zich heeft. Door het woord 'middenstof' te vervangen door 'medium' ondervangt men de moeilijkheid niet. Evenals de ether alle ponderabele materie doordringt, zoo dringt ook de vraag naar het wezen van dezen ether door alle woorden heen, onder welke men het begrip zou willen vangen.

Men kan in de lucht geen lucht wegen in een vat, dat niet luchtdicht is, geen water in een vat, dat niet waterdicht is of dat onder water geplaatst en open is. Zoo kan men ook geen ether wegen in vaten die niet ether-dicht zijn. Maar het feit, dat men

geen ether-dicht vat vermag te construeeren, ja niet eens kan denken voor het oogenblik, wil nog allerm minst zeggen, dat de ether niet een zekere 'stof' zou zijn of niet de zijde van het stoffelijke aan zich hebben, om het voorzichtig uittedrukken.

Maar aan den anderen kant moet nu ook bemerkt worden, dat wij alleen eenig blijk van het bestaan van den ether krijgen dóór de trillingen, die er doorheengaan, of de toestandsmodificatiën, die door dien ether 'gedragen' worden.

Hierbij valt nog op te merken, dat in de nieuwere zienswijze voor goed schijnen samen te smelten twee theorieën die eerst zeker antagonisme vertoonden.

Volgens de *Feldwirkungstheorie* wordt er rondom een magnetisch punt een sfeer van invloed gevormd door de trillingen, die ervan uitgaan en die de oorspronkelijke toestanden wijzigen. Datzelfde begrip wordt thans ook toegepast op de verbreiding van electriciteit, licht en aantrekkingskracht, dus zoowel in het positieve als in het negatieve. Men spreekt algemeen van zulk een sfeer van invloed als van een 'veld'.

Volgens de *Fernwirkungstheorie* spreekt men van 'werking op afstand' en denkt men zich daarbij de algemeene wet van COULOMB en ook die van NEWTON, die toonen, hoe de kracht, door een zeker centrum van kracht uitgeoefend op een ander punt, omgekeerd evenredig is met het kwadraat van den afstand tot dat punt, hetzij de kracht positief, zooals ingeval van electriciteit of licht, hetzij negatief, zooals magnetisme of aantrekkingskracht, is.

Tezamen beschouwd, sluit de eene theorie de andere niet uit, maar blijken zij beide twee zienswijzen van één feit of gebeurtenis te zijn: de kracht verbreidt zich in haar veld van werkzaamheid of sfeer volgens die wet van afname der intensiteit met het kwadraat van den afstand en zij maakt daarbij gebruik van de bedoelde middenstof.

Het is verder moeilijk om precies aan te geven, hoe men zich de verbreiding van trillingen of toestandsmodificatiën in den ether heeft te denken. Aan den eenen kant schijnt het wel, alsof de etherzee zelve geen voor ons kenbare veranderingen ondergaat, aan den anderen kant echter moeten toestandsmodificatiën toch zékere veranderingen, ook in den ether zelf, inhouden. Wij zullen die vraag voor het oogenblik nog laten rusten.

Het tweede hoofdpunt in deze samengestelde theorie is het electron zelf.

Velerlei electro-magnetische verschijnselen, zoowel die der electrolyse, als die der kathodestralen, gaven aanleiding om de daarbij optredende werkingen toe te schrijven aan, of te verklaren uit, stroomingen van zeer kleine, met negatieve electriciteit geladen deeltjes, die men electronen heeft genoemd. Toen men later ook voor de noodzakelijkheid stond om aan te nemen, dat er bij enkele verschijnselen positief geladen deeltjes optraden, hoewel men die niet onmiddellijk heeft kunnen aantoonen, moest men gaan spreken van een positief en een negatief electron.

Hoe men precies het eerst tot het begrip van electronen is gekomen, behoeft ons hier alweder niet bezig te houden. Maar het is van veel belang, dat men vond, hoe electro-magnetische werkingen de werking van de 'zwaartekracht' (het is juister, te spreken van de 'aantrekkingskracht') kunnen helpen, tegenwerken of storen, en hoe daaruit allengs pogingen ontstonden om de aantrekkingskracht en daarmee het begrip 'massa' in het algemeen te verklaren met behulp van de electro-magnetische theorieën. Men kwam er zelfs toe om inplaats van 'massa' de uitdrukking 'electro-magnetische massa' in te voeren, wat verder weer leidde tot eene beschouwing over het al of niet bestaan van stof. Men redeneerde aldus: indien 'massa' wordt teweeggebracht of kan worden teweeggebracht door electro-magnetische toestanden, dan verdwijnt aldus het eenig vaste kenmerk van 'stof' en is daarmee ook de stof van het wereldtooneel verdwenen — wat BALFOUR in 1904 aanleiding gaf tot de tafelspeech-aardigheid, dat *matter is not merely explained, but is explained away*.

Ook deze kwestie zou ik voor 't oogenblik willen laten rusten om er later op terugtekomen. In elk geval spreekt hier wel uit, dat men bij de wijzigingen in de voorstellingen omtrent stof, kracht, massa, trilling enz., ook genoodzaakt wordt, de oude namen te herzien of ze duidelijker met de nieuwe denkbelden te verbinden.

Deze idee van de 'electro-magnetische massa' echter is voor een goed deel oorzaak van de electronen-theorie of was althans een van de stappen, die daarheen leidden. Want indien 'massa' gevolg, of verschijnsel is van electro-magnetischen toestand, dan is elke bijzondere soortelijke massa te ontleden in samenstellende factoren,

en lag het voor de hand om aan te nemen, dat de soortelijke massa het gevolg is van eene zekere combinatie van primaire electro-magnetische elementen binnen het atoom.

Daaruit volgde weer het verlangen om die primaire elementen te leeren kennen, en, zooals van zelf spreekt, meende men den samengestelden toestand altijd te kunnen ontbinden in verschillende samenvoegingen of samenwerkingen van zekere éenheden, die zich dan ook als zoodanig, dat wil zeggen als een 'eenheid', zullen moeten verhouden tot de veelvoudig samengestelde massa van het atoom der weegbare stof.

Die eenvoudige factoren, de 'bouwstenen' waaruit dan alle atomen der weegbare stof zouden zijn samengesteld, heeft men electronen genoemd, en men heeft reden gevonden om aantetoonen, dat dit dezelfde deeltjes zijn, die men vond in de kathodestralen en andere verschijnselen.

Ieder atoom van weegbare stof dankt dan zijne eigenschappen aan de bepaalde samenstelling van electronen, die tot een geheel vereenigd worden, en men denkt zich zulk een samenwerking van die verschillende krachtmiddelpunten in één geheel op de wijze van planeten in een zonnestelsel, waarin dus deze verschillende eenheden ieder zijne beweging zouden hebben en wel vermoedelijk rond een gemeenschappelijk centrum.

Nog meer teekening komt er in deze voorstelling door de later aangenomen ideeën omtrent de werking van resonatoren, waarmede men bedoelt bepaalde deeltjes, die zich schijnen te belasten met het overdragen van bepaalde soorten van trilling omdat zij den aard van die trilling in zich hebben of daarvoor gevoelig zijn. Want, indien dit het geval is, dan kan men weer aannemen, dat de samenstellende factoren in zulk een atomisch planetenstelsel hunne eigen bijzonderheden moeten hebben, evenals de planeten in ons zonnestelsel. Maar ook op dezen weg wil ik liever niet trachten verder doortedringen dan strikt noodig is voor ons doel en dan de tegenwoordige stand van de wetenschap rechtvaardigt.

De beteekenis van de hier aangevoerde stelling is zéér verstrekkend. Immers, men heeft gevonden, dat de soortelijke massa van een scheikundig element voldoende grond gaf om alle eigenschappen van het element afteleiden, zóó zelfs dat men kan

voorspellen, dat eene open plaats in de tabel van MENDELEËFF zal moeten worden ingenomen door een element, dat een zekere soortelijke massa bezit en, dat daarmée ook zóó en zoodanige-eigenschappen vertoonen moet, wanneer het ontdekt zal worden. Zulk eene voorspelling is bijvoorbeeld bewaarheid bij het vinden van het element *neon*. Indien alle eigenschappen der ponderabele materie afhangen van de combinatie binnen het atomisch planetenstelsel van electronen en resonatoren, dan blijkt wel, dat wij in die deeltjes een heel groote stap tot de oplossing van vele vraagstukken gedaan hebben. En al zijn nu 'massa' en 'stof' nog wel niet weggeredeneerd, dan heeft men toch alle aanleiding om zich nader te wanen bij de wetten van het stoffelijk bestaan.

In deze beschouwingen ligt een zeer merkwaardige bevestiging van wat door WILLIAM CROOKES in 1886 voor de *British Association* werd uitgesproken, nl. 'dat het evenzeer onmogelijk is, stof zonder energie, als energie zonder stof te begripen' en dat van een zeker gezichtspunt uit, beide *convertible terms* zijn.

Dat is inderdaad het geval bij het atoom, waar de massa, die het kenmerk van zijne 'stoffelijkheid' wordt geacht, voortgekomen is uit eene combinatie van zekere soorten en hoeveelheden van energie. Maar we zullen ons hierin voor 't oogenblik niet verder begeven, dan tot eene voorloopige opmerking, hoe dus elk verschijnsel zijne twee aanzichten schijnt te hebben: dat van de kracht en dat van de stof, en hoe de Büchnersche 'kracht en stof-theorie' door de electronen-theorie nieuw leven en een dieper maar tevens duidelijker beteekenis heeft gekregen.

Een groote vraag blijft in de heele electronen-theorie het verband tusschen 'electronen' en 'ether'. Hoe verhouden die twee begrippen zich? Men heeft gezegd, dat het electron zelf geen 'massa' kon hebben en dat het vanbinnen een 'ledig' moest zijn, als een punt, waarheen het krachtsveld van het electron convergeert en waaromheen het zich vormt. Men zegt ook, en terecht overigens, dat wat wij van het electron kennen kunnen, alleen zijn krachtsveld is en dat dit dus voor ons het essentieele daarvan is. Op deze vraag wilde ik wat nader ingaan in een afzonderlijk hoofdstuk.

Het verband tusschen ether en electron moet, afgescheiden van

de namen, die men er nu op wenscht toetepassen, wel in hoofzaak zóó gedacht worden:

Men noemt zekere toestandsmodificatiën in den ether 'electrische verschuiving' en 'magnetische kracht' en men ziet de etherzee als gehéél als de 'drager' van electriciteit en magnetisme. Men kan daaruit m.i. gevoegelijk besluiten, dat de eenheid van electriciteit moet 'gedragen' worden door een zekere eenheid van ether en dat deze beide eenheden te zamen één verschijnsel vormen, mèt het krachtsveld. Want, gelijk men zich genoodzaakt zag om 'trilling' een toestandsmodificatie van *iets*, van een medium, te noemen, zoo wel zal men toch ook wel iedere eenheid van trilling moeten denken als een trillende of electrische eenheid van iets?

Maar laat ons dit vraagstuk bewaren tot wij een begrip van stof en kracht en andere elementaire factoren hebben uitgewerkt. Anders blijft het een spreken over dingen met namen, die er niet op passen of niet vaststaan.

HOOFDSTUK 2.

HET BEELD VAN DE SFEER.

Wat men van het electron kent, als zijn eigenlijke aard, is zijn krachtsveld of sfeer. Men noemt het een kracht-'veld', maar bedoelt natuurlijk iets van drie afmetingen, een sfeer, en wel een sfeer, die zich van uit het krachtscentrum uitbreidt volgens de vaste wet, hiervorengenoemd, tot onbepaalden afstand, *ad infinitum*, zoodat dan ook wel eens opgemerkt is, dat op die manier gezegd kan worden, dat elk electron alomtegenwoordig is.

De vraag rijst nu van zelf: kent men eigenlijk van eenig ding ter wereld wel ooit iets anders dan zijn 'krachts-sfeer' of kortweg sfeer?

Onder 'sfeer' immers verstaat men dat, wat door een ding, als centrum van kracht, wordt uitgestraald en zoowel het positieve als het negatieve zelfs. Alles wat men nu kan waarnemen van het ding, zoowel de lichtstralen, die ons zijn vorm en kleur toonen, als de warmtestralen en de aantrekkingskracht, die het verbreidt om zich heen, het is altijd eene 'sferische' uiting, die ons waarnemingsorgaan bereikt. Het is nooit iets anders. Men kan dit verschijnsel

dus universeel noemen en het, als algeméénheid, ook algemeen behandelen. Meer nog: het is het algemeene beeld van verschijning in de Natuur, het beeld van de verschijnende Natuur in 't algemeen.

Waar KANT spreekt over *das Ding an sich*, geeft hij dus duidelijk te verstaan, dat men nóóit iets 'op zich zelf' kan kennen, maar dat dit op-zich-zelf-staande altijd achter het waargenomene of verstande blijft liggen als het mystieke onbegrepene. Immers, niet alleen voor wat wij tot onze lichamelijke zintuigen kunnen terugbrengen gaat eene universeele wet als die der sferische uiting door. Dit is, als universeele wet, eene waarheid voor elke hoogte van begrip of waarneming, voor die van het verstand en het gevoel zoo goed als voor die der lichaamsorganen. En zóó heeft BOLLAND ook het openbarings-gebeuren gezien, blijkens zijn gezegde, dat de Godheid om zich te doen kennen, zich zelf 'te buiten' moet gaan — een soort woordspeling op ons meer gewone woord: zich-uiten.

Wanneer wij het beeld van de sfeer als algemeene voorstelling van alle bestaan in de Natuur voor oogen hebben, dan ondervinden wij vanzelf het verlangen om de verschillende deelen of aspecten van dit algemeene natuur-proces ook te zien geïllustreerd in dit beeld en daaruit te komen tot zuivere voorstellingen, zoo-mogelijk ook tot zuivere definitie.

Er zijn drie grondbegrippen in de fysica, die wel, naar mij voorkomt, allereerst om opheldering vragen n.l. de begrippen arbeidsvermogen, kracht en arbeid.

Het begrip 'arbeidsvermogen' wil natuurlijk zeggen het vermogen om arbeid te verrichten. Waar men bedoelt een vermogen om mechanischen arbeid te verrichten, wordt tegenwoordig gewoonlijk van energie gesproken, maar het begrip energie dekt voor mijn gevoelen wel het concrete, niet het abstracte begrip van arbeidsvermogen. Energie is voor mijn gehoor de uitdrukking van een, latent of actief, maar in elk geval concreet aanwezig iets. Men spreekt dan ook van 'potentiele' en van 'actueele' energie. Het woord is zeker niet te verwerpen en men kan het later ook weer invoeren. Maar voor het oogenblik zou ik het begrip en woord arbeidsvermogen willen beschouwen.

Wanneer wij 'arbeidsvermogen' zien als het vermogen om arbeid te verrichten, ligt het voor de hand, dat wij eerst trachten te bepalen,

wat wij onder 'arbeid' verstaan. Ik geloof, dat wij *dán* ook den juisten weg, die in deze opstellen past, zullen volgen, n.l. den inductieven.

Arbeid, dunkt mij, kunnen wij noemen, in den strikten wetenschappelijken zin, alle gevolgen, door werkzame kracht teweeggebracht. Maar als wij dan ook weder 'kracht' meenen te definieeren door te zeggen, dat deze de oorzaak is van hetgeen wij in de werkelijkheid 'arbeid' noemen ¹⁾, dan zijn wij niet geheel en al geslaagd in ons pogen. Wel is daarmee de wederzijdsche verhouding van kracht en arbeid, als die van oorzaak en gevolg, vastgesteld en dit is reeds veel. Kracht en arbeid verhouden zich als het innerlijke en het uiterlijke, het noumenale en het fenomenale.

Men kan geen arbeid denken zonder een kracht, die daarvan '*das innere Prinzip*' is, en geen kracht, die niet zekere werkelijke verschijning vertoont. Het is mogelijk, dat er krachten zijn, die aan ons waarnemingsvermogen ontsnappen, of liever: natuurlijk is dat zoo; maar wannéér en overal wáár wij kracht waarnemen, nemen wij ze waar door een zeker gevolg, een zekeren arbeid.

De vraag is; hoe kunnen wij dit gevolg, dien arbeid, op zich zelf definieeren? Het komt mij voor, dat eene algemeene omschrijving ongeveer zou kunnen luiden als volgt: onder arbeid verstaan wij — in algemeenen, wetenschappelijken zin dus — alle veranderingen, die plaats vinden in bestaande toestanden in de Natuur, waarbij dan wel weer in het oog gehouden moet worden, dat ook bestendiging van een toestand reeds in zich kan sluiten een samenwerken van verschillende krachten, die tezamen een zoodanig samengestelden arbeid leveren, dat voor onze uiterlijke waarneming niets schijnt te veranderen. M. a. w. verschillende soorten van arbeid tezamen kunnen den uiterlijken schijn wekken van géénerlei verandering teweeg te brengen. Maar wanneer wij in zulke gevallen de structuur der voorwerpen en hun warmtetoestand nauwkeurig konden waarnemen, dan zouden wij toch steeds veranderingen vinden in eenig opzicht. Mij dunkt dan ook, dat wij gerust kunnen zeggen: arbeid verschijnt *als* verandering, of: wij kennen arbeid als verandering.

Vanuit het begrip 'arbeid' moeten nu bepaald worden de begrippen 'kracht' en 'arbeidsvermogen' — het eerste het 'innerlijk beginsel',

¹⁾ Vgl. KIRCHNER'S *Wörterbuch der Philosophischen Grundbegriffe*. Sub voce.

het noumenale aan of in arbeid, het andere het vermogen om arbeid, dus ook kracht, voorttebrengen.

Daar bestaat tusschen die drie begrippen eene onderlinge verhouding van onafscheidelijkheid, een verband, dat zóó impliciet is, dat wij eens moeten trachten, het op zich zelf te definieeren. Te meer wenschelijk mag dit genoemd worden, waar het hier gaat om de juiste beteekenis en verhouding van zoo gehéél en al universeele begrippen.

Reeds vanzelf, op grond van algemeen gebruik der woorden, gaven wij de beteekenis van kracht ten opzichte van arbeid aan als die van het innerlijk beginsel van eene werkelijkheid (KIRCHNER) of het noumenale, het inwezen daarvan. Men kan dus in het kort zeggen: de aard, het inwezen of wezen, waartegenover dan arbeid zelf als werkelijkheid verschijnt. Hunne algemeene verhouding, als van wezen tot werkelijkheid, is die van noumenon tot phenomenon. Deze laatste uitdrukkingen zijn tamelijk veel gebruikt om aan te duiden, in verschillende voorstellingswijzen overigens, de beweegkrachten of motieven en hunne verschijnselen of uitwerkingen. Wanneer men nu het 'werkelijke' mag noemen dat wat den aard van het 'werken' in zich vertoont, dus dat wat 'uitwerking' is, dan komt dit begrip van 'werkelijkheid' geheel overeen met de voorstelling die wij van 'arbeid' hadden, alleen is het een woord van nog algemeener strekking, zoo mogelijk.

Zoo is dan het fenomenale het 'werkelijke'; het noumenale is dat wat van den aard der beweegkrachten of motieven is. De Platonisten zagen als motieven van de fenomenale wereld de elementen der wereld van ideeën. Wanneer wij ons afvragen, wat de motieven van onzen menschelijken arbeid zijn, dan is dat woord der platonische filosofie, dunkt mij, zeer begrijpelijk en zou ik in het algemeen het noumenale ook het ideëele willen noemen.

Achter het reëele en het ideëele moet dan het vermogen daartoe vanzelf het potentieele genoemd worden. Men kan dan ook m. i. wel volstaan met te spreken van 'vermogen' kortweg, in plaats van 'arbeidsvermogen'.

Voor de betrekkelijk vreemde uitdrukkingen, het potentieele, ideëele en reëele, kan men nu ook gemakkelijk de Nederlandsche woorden stellen, die ik dan hier met hoofdletters zou willen

schrijven om verwarring te voorkomen, nl. Aanleg, Wezen, Werkelijkheid. Men is toch gewoon te zeggen, dat iets bestaat 'in aanleg' wanneer het een mogelijkheid, een vermogen is. Dat iets 'in wezen' zóó of zoodanig is, wil in het spraakgebruik de innerlijke beweegkracht of het motief aanduiden, dat aan de verschijning ten grondslag ligt en die verschijning zelf noemt men dan het ding 'in werkelijkheid'.

Zoo is natuurlijk iedere verschijning of werkelijkheid een arbeid, verricht door een zekere kracht. En wel meestal door een zeker samenstel van krachten, dat schijnt in stand te houden, maar inderdaad voortdurende veranderingen veroorzaakt.

HEGEL sprak van Potentialiteit, Realiteit, Idealiteit en stelde zich de Idealiteit voor als dat wat ontwikkeld wordt door 'opheffing' — abstractie — van de Realiteit. Dit is één aanzicht van deze onscheidbare drie-eenheid. Maar een ander aanzicht is dat wat wij hiervoren ontwikkelden. En dit heeft ook zijne beteekenis.

Op de 'leer der Drie-eenheid' zou ik hier niet in den breede willen ingaan. Dat is eene studie op zich zelve. Maar het is m.i. merkwaardig, dat wij, om ons een zuiver begrip te vormen van de fysische natuurkunde en hare grondbeginselen, vanzelf tot eene drie-eenheid, en dus tot eene drie-eenheids-leer, komen.

Vermogen, kracht en arbeid zijn de natuurkundige uitdrukkingen voor de cosmische drie-eenheid van Potentialiteit, Idealiteit, Realiteit of: Aanleg, Wezen, Werkelijkheid. Met andere woorden: zij verhouden zich als deze.

Welbeschouwd zijn alle drie deze beginselen van eene drie-eenheid — of van *de* Drie-eenheid — in hun aard zóó abstract, dat een juiste voorstelling en eene zuivere behandeling daarvan thuisbehoort in de *metafysica*, niet in de *fysica*. Men kan het noemen esoterische filosofie. Onze taak kan thans in deze 'wetenschappelijke opstellen' alleen bestaan in het zoeken eener 'natuurfilosofische' opheffing of veralgemeening van bestaande wetenschappelijke begrippen. En daarin zal dan zeker ook het mystieke wezen van die begrippen verschijnen: we spreken hier over de wereld der verschijnselen immers? Inductief redeneerend gaan wij van de wereld der realiteit uit en trachten vandaar te komen tot zekere idealiteit, zeker algemeen begrip. En aldus gaan wij den weg, dien HEGEL volgde en bedoelde, maar wij hopen daardoor

te leeren, ook den deductieven weg te gaan, die, welke de realiteit of verschijning verklaart uit de idealiteit en den arbeid ziet als gevolg of de uitwerking der kracht.

Kunnen wij nu ook de kracht op zichzelf definieeren? Wij kennen en herkennen kracht aan het element beweging ¹⁾. En evenals kracht zelf het noumenon of 'wezen' van arbeid is, zoo kan men ook weder 'beweging' als het wezen van 'verandering' zien. Het zijn de beide aspecten van het gebeuren, die wel altijd onafscheidelijk samengaan, maar niet verward moeten worden. Wanneer wij beide eens in wiskundige formule stellen, zullen wij ze ook niet verwarren met elkaar.

Nu is het misschien nog minder nauwkeurig om te zeggen: 'kracht is de oorzaak van beweging' (KIRCHNER), dan kracht is kenbaar aan beweging of beweging is de verschijning van kracht.

En wanneer wij dan ten slotte trachten, ook 'vermogen' in en op zich zelf te bepalen, dan stuiten wij in zekeren zin op een onmogelijkheid: niets kenmerkt naar buiten toe het potentieele, tenzij ... de afwezigheid van kenmerken, afwezigheid van beweging en verandering, wat wij dan zouden kunnen omschrijven als 'rust' of een dergelijk woord. Een kracht in aanleg is een kracht in rust. Het potentieele is het niet-bewegende, niet-veranderende, het standvastige of vaste.

Zoo zijn dus achtereenvolgens vastheid, beweging, verandering de kenmerken of, misschien mag men zeggen 'functiën' of faculteiten van vermogen, kracht en arbeid, verschijnselen van het potentieele, het ideële en het reële.

En de drie aspecten van deze drie-eenheid vertoonen zelf onderling weer de schakeering van de drie beginselen in hunne verhouding:

Potentialiteit;	Idealiteit;	Realiteit (of Aanleg; Wezen; Werkelijkheid)
Vermogen;	Kracht;	Arbeid
en Vastheid;	Beweging;	Verandering

vertoon in hunne soortelijke beteekenis weer de aspecten van den aanleg, het wezen of noumenale en het werkelijke of verschijnseligen. Immers: wij noemen de Realiteit in de Natuur met

¹⁾ cf. KIRCHNER S. V.

den náám van 'arbeid' en zien deze verschijnen als verandering. De Idealiteit wordt in de Natuur een 'kracht' genoemd, nl. overal waar zij in bepaalde instantie blijkt, en de kracht verschijnt in 'beweging'. De Potentialiteit wordt een 'vermogen' genoemd in den zin van de Natuur en doet zich kennen, of meer vermoeden, in het verschijnsel van vastheid.

Het wezen van de krachtsfeer is de kracht en het is op zichzelf al een merkwaardig verschijnsel in de taal, dat deze uitdrukking zoo nauwkeurig de bedoeling geeft. Het taalgevoel schijnt daar volkomen juist te hebben weergegeven, wat bij nader onderzoek het feit blijkt te zijn. Want de wet, die uitdrukking geeft aan het wezen van de krachtsfeer of sfeer van invloed, luidt immers: de kracht is omgekeerd evenredig aan den afstand. Daarmee is te kennen gegeven, dat men het wezen van de sfeer op eenig punt beoordeelt naar de in dat punt optredende kracht, zoodat men in het algemeen zich dus het 'wezen' van de sfeer als kracht denkt. En ten anderen geeft men er ook mee te kennen, dat van uit het middelpunt eene beweging, over zekeren 'afstand', verbreid is, voordat die kracht in een bepaald punt van de sfeer kan verschijnen. Daarmee is tevens het oog gericht op het middelpunt, dat de bron is voor alle in de sfeer optredende kracht en dat het eenige punt is, dat niet zijne waarde ontleent aan eene door beweging aangebrachte kracht, maar, ten opzichte van zijne sfeer althans, in rust of vastheid van toestand verkeert. Duidelijk is daarom m. i., dat in elke krachtsfeer de Aanleg, het Vermogen, de Potentialiteit in het middelpunt gelocaliseerd gedacht kan worden. Of misschien moeten wij zeggen: de Aanleg verschijnt in het middelpunt.

Dat middelpunt, als bron en centrum van straling, hetzij positief of negatief, uitstraling of aantrekking, zou ik nu willen noemen met den algemeenen naam van 'stralend punt'.

Ook komt het mij duidelijk voor, dat de kracht gelocaliseerd gedacht kan worden, of verschijnt, in de straling of de stralingslijnen. Wanneer men in een krachtveld, bijvoorbeeld een magnetisch veld, zekere fijnverdeelde substantie brengt, waarop de kracht gemakkelijk kan inwerken, dan ziet men ook de krachtlijnen duidelijk afgeteekend, straalsgewijze uit het centrum voortkomend. Maar

ook zonder zulk een concrete illustratie moet, dunkt mij, in de sfeer de straal vanzelf voor ons worden de voorstelling van kracht, omdat de straal, wiskundig en algemeen gesproken, het 'inwezen' van een sfeer genoemd kan worden, daar hij den 'aard' van de sfeer 'bepaalt' en hij het element 'beweging' in zich heeft of, anders gezegd, uit beweging ontstaat en bestaat.

Het gevolg van de uitgeoefende kracht is zekere verandering. Dit is de werkelijkheid: de straling maakt een sfeer en op elken afstand van het centrum wordt dientengevolge een bol-oppervlak gevormd, dat op-zich-zelf een scheiding is tusschen binnen- en buitenzijde en dat daarom in-zich-zelf het element 'verandering' draagt. Wij kunnen ons dit bijvoorbeeld geïllustreerd denken door het voortdringen van een lichtstraling in de duisternis: de verandering heeft plaats, telkens en telkens weer, volgens de gevormde bol-oppervlakten rondom het centrum. De bol-omtrek of kortweg omtrek is aldus in het algemeen het verschijnsel van arbeid.

Met hun drieën maken het stralend punt, de straal en de omtrek het totaal van een verschijnsel in de Natuur uit — althans in beginsel. En het beeld van de sfeer is daarmee voor ons de uitdrukking geworden van dat universeele en mystieke begrip der Drie-eenheid, dat in den grond de wet voor elk verschijnsel in de Natuur, hoog of laag, blijkt te zijn.

Het is nu wel de moeite waard om overal, en reeds dadelijk hier, te zien, hoe onze wetenschappelijke of natuur-filosofische begrippen overeenkomen met die der 'occulte wetenschappen'.

In de astrologie zijn de begrippen vastheid, bewegelijkheid en veranderlijkheid van ouds bekend als de drie grondeigenschappen der temperamenten en karakters, eigenlijk als cosmische grondeigenschappen. En in de tegenwoordige theosofische litteratuur vindt men eveneens sterk den nadruk gelegd op deze drie begrippen als van universeel belang. Men vindt ze daar vaak vermeld onder de Indische namen *tamas*, *rajas* en *sattva*.

Het beeld van de sfeer heeft méér nog de algemeene aandacht en erkenning der 'occultisten' gehad. Zoo vinden wij het in de tegenwoordige theosofische litteratuur o. a. bij mevr. BESANT in haar werk over het Bewustzijn (p. 9) waar zij zegt „De Logos... wordt gezien als een punt, eene sfeer van stof overstralende” en

bij BHAGAVAN DAS in *The Science of Peace* (p. 223): „... de sfeer moet dus klaarblijkelijk de primaire vorm zijn, omdat de sfeer de eenige universeele, niet willekeurige vorm is. Een vorm, die belichaamt het wezen van het 'punt', d.w.z. hetzelfde-blijvend, van welke zijde ook bezien, kan alleen eene sfeer zijn...” enz.

Door de oude Hermetische filosofie, en door XENOPHANES, kardinaal DE CUSA en BLAISE PASCAL vermoedelijk daaraan ontleend, werd de sfeer als het universeele beeld der Gods-openbaring gezien, zooals bekend is: „God is eene sfeer, waarvan het middelpunt overal en de omtrek nergens ligt”, waarmee dan blijkbaar gezegd is of bedoeld kan zijn, volgens onze hiervoren ontwikkelde begrippen: God of het Godswezen in de Natuur is te denken als dat wat in alles zijn middelpunt d. i. zijn Vermogen, zijn Potentialiteit heeft, en waarvan het arbeidsveld onbegrensd is.

We moeten voor het oogenblik nog daarlaten, in hoeverre dit verkorte beeld heelemaal en precies juist is. In zijn algemeene beteekenis komt het mij voor, geheel dezelfde idee uittespreken, als thans de wetenschap van onzen tijd zou kunnen en moeten doen naar aanleiding van hare trillings-theorieën, electronen-theorie, *Feld- und Fernwirkungs-Theorien*.

HOOFDSTUK 3.

GEEST EN STOF.

Wanneer men nu onze natuurfilosofische en natuurwetenschappelijke begrippen wil herzien en zich-zelf eene verklaring wil geven van elk der grondbegrippen, dan moet men natuurlijk ergens beginnen. Het komt mij voor, dat als men de verklaringen van de electronen-theorie, en in het algemeen van onze natuurwetenschappelijke theorieën eens nagaat, allereerst de vraag rijst: wat verstaat men toch eigenlijk onder 'stof'? Wat is kenmerkend aan de 'stof'? Wat is stof en wat is géén stof? Wat staat er tegenover 'stof' als 'iets anders'?

Volgens de genoemde theorieën zou men er bijna toe komen, gelijk BALFOUR, om te zeggen: er blijkt eigenlijk niets van 'stof' over te blijven, als men zijn wezen analyseert. Men heeft stof of materie zoowel genoemd de 'drager van energie' als ook 'een

bepaalde vorm van energie'. Als men alle atomen der 'weegbare stof' opgebouwd ziet uit electronen en deze electronen zelven 'eenheden van energie' zijn, dan kan deze weegbare stof ook, zou men zeggen, niet veel anders dan 'energie' zijn.

Ook langs een anderen weg zou men geneigd zijn om tot dezelfde slotsom te komen: men heeft 'massa' eigenlijk het kenmerk van 'stof' geacht. En nu blijkt massa eigenlijk een verschijnsel van electro-magnetische toestanden te zijn, *ergo* is het wezen van stof 'electro-magnetisch'.

Zeer juist is dan ook van zaakkundige zijde opgemerkt, dat wij stof eigenlijk in haar innerlijk wezen niet kunnen kennen.

Merkwaardig is, hoe de filosofie van HEGEL en SCHELLING reeds heeft betoogd — neen meer dan dat; men kan wel zeggen: aangetoond — dat Geest en Stof eigenlijk identisch zijn en alleen verschillend in hunne uitingen.

Hier werd tegenover 'stof' het begrip 'geest' geplaatst. In de natuur-wetenschap vinden wij meestal 'energie' als polair begrip tegenover 'stof' of 'materie'.

Het is niet doelmatig, een begrip, dat in een behoefte voorziet, weg te redeneeren. Laat ons trachten, het te verklaren door te zien, in welke behoefte het voorziet, m. a. w. voor welk feitelijk *iets* wij het begrip 'stof' gebruiken. Alle secundaire kenmerken, zooals kleur, chemische eigenschappen, e. d. kunnen wij nu buiten rekening laten. Uitbreiding-in-ruimte en massa zijn wel de meest primaire, naar mij voorkomt. Nu is overigens uitbreiding-in-ruimte niet alléén een eigenschap van 'stof' voor zooverre ons — tot nog toe ongezuiverd! — spraakgebruik gaat. Immers wij spreken over een 'krachtsfeer' en denken ons daarbij energie, die over een zekere ruimte uitgebreid is. Blijft ten slotte alleen over het begrip 'massa', dat zich laat terugbrengen tot aantrekking. Dit zou alzoo het eenige eigenlijke kenmerk zijn van wat wij gewoon zijn 'stof' te noemen. Ik behoef hier nauwelijks bij in herinnering te brengen, dat het begrip van 'ondoordringbaarheid' als een kenmerk van stof reeds dadelijk door de electronen-theorie verdwenen is.

Mogen wij dus eens aannemen of vaststellen: Stof zullen wij noemen dát wat aantrekkingskracht bezit, dan hebben wij daarmee tevens vastgesteld dat wij het tegenovergestelde

begrip vinden in uitstralende kracht, daargelaten, h e wij dit nu noemen. Omdat wij echter een naam moeten hebben, stel ik voor, daaraan den naam Geest te geven. Wij blijven daarmede in het spraakgebruik van de filosofie en van den godsdienst evenzeer. Ook het laatste is m.i. niet van belang ontbloot.

En liever gebruik ik 'geest' dan 'kracht' omdat wij kracht nu eenmaal in een bepaalde beteekenis gebruikt hebben en ik het woord in die beteekenis liefst wilde houden.

Voor onze uiterlijke onderzoeking wijken de begrippen Geest en Stof dus terug in onkenbare abstractheid. Zij zijn beide '*Ding an sich*'. In hunne volstrekt heid m eten ze tenslotte wel identisch gedacht worden. Ze w rden eigenlijk eerst, tot realiteit, door een zekere kracht. Dat wil zeggen, juist zooals HEGEL en SCHELLING het dachten: wij kennen ze alleen in hunne verschijningen — zooals alle k nnen op verschijning berust — en die verschijningen zijn dan: uitstraling — Geest, aantrekking — Stof.

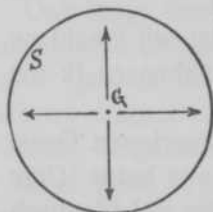
Dat is nu echter een primaire onderscheiding, die nog tot heel wat samengesteldheid aanleiding geven zal. Intusschen moge toch opgemerkt worden dat, door hier het woord 'geest' aantenemen, ik nog niets m er zeggen wil dan in het woord 'energie' besloten zou liggen. Ik wil dus nog niet spreken van den 'menschelijken' of bewust-handelenden, niet van eenigen bizonderen 'geest', maar van het zuivere beginsel. En men behoeft dus geen vrees te koesteren, dat het woord in 'spiritistischen' of 'animistischen' zin bedoeld is, evenmin als stof in 'materialistischen' zin bedoeld is. Ik geloof, dat wij ons hier moeten voornemen om, zooveel mogelijk in overeenstemming met bestaand taalgebruik overigens, den zin van onze woorden zelf optebouwen uit ons eigen doordacht begrip.

Op de wijze, waarop wij nu hier de begrippen Geest en Stof gesteld hebben, blijkt eenvoudig genoeg, dat zij onvermijdelijk samengaan zooals electriciteit en magnetisme theoretisch samenhangen in cosmisch verband en de electricische stroom practisch altijd een zeker magnetisch veld ten gevolge heeft.

Laat ons deze begrippen nu eens invoeren:

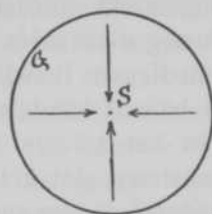
Alle verschijnselen in de Natuur zijn terug te brengen tot het sferische beeld van straling. En daar straling in het algemeen van twee zijden te beschouwen is, van de zijde vanwaar ze uitgezonden wordt als *uitstraling* of emanatie, en van de zijde waar

ze ontvangen wordt als *in*straling of absorbtie, kan men in het beeld van de sfeer dadelijk Geest en Stof ook grafisch tegenover elkaar zien. Wanneer wij een sfeer van uitstralende kracht beschouwen, dan is in het stralend punt het beginsel van Geest aanwezig en werkzaam, in den straling-ontvangenden omtrek het beginsel van Stof. Zij vertegenwoordigen deze beginselen respectievelijk.

Wanneer wij nu een sfeer van aantrekkende kracht beschouwen, dan vinden wij het beginsel van Geest in de sfeer, aan den omtrek, en het beginsel van Stof, in het middelpunt.

Er is een principieel verschil tusschen deze beide sferen: de sfeer van uitstralende kracht zouden wij kunnen noemen de voorstelling van het wezen van Geest, die der aantrekkende kracht de voorstelling van het wezen van Stof. De eerste is positief van aard, de tweede negatief. In beide komen 'geest'- en 'stof'-beginselen voor. Maar blijkbaar in verschillende beteekenis: in de positieve sfeer verschijnen zij in positieve beteekenis, positieve geest en positieve stof; in de andere vinden wij negatieve geest en negatieve stof. In de eerste vinden wij het geest-beginsel in het stralendpunt, het stof-beginsel aan den omtrek. In de tweede vinden wij het geest-beginsel aan den omtrek, het stof-beginsel in het middelpunt, hier een negatief-stralend of aantrekkend punt.

Wij kunnen dit principieele verschil ook nog op andere wijze toelichten:

In onze wereld der waarneming, tot in hare hoogste regionen, vonden wij geest en stof onafscheidelijk van elkaar. Wij kunnen geen stralend punt denken, dat niet, behalve deze positieve of geestelijke eigenschap, ook de eigenschap van het stoffelijke aan zich heeft en daarom dus een centrum van aantrekking zoowel als van uitstraling blijkt te zijn. Op die wijze vertoont zich in en om elk concreet stralend punt steeds een dubbel proces, dat bestaat uit een positieve en een negatieve sfeer en waarin de vier genoemde beginselen verschijnen.

De positieve geest is daarin nu het uit het centrum stralende en daarom, als oorsprong van het verschijnsel, het zelf-bepaalde

of origineele. Voor onze waarneming echter gaat daarmee volkomen samen het positieve stof-verschijnsel dat wij den feitelijken grondslag of het fundamenteele zouden kunnen noemen. Hoewel eigenlijk beide sferen gelijktijdig verschijnen, kan men in den zin van rangorde natuurlijk spreken van primair en secundair. Maar men moet in het oog houden, dat de vier verschijnselen elkaar volkomen aanvullen tot één geheel en dat ze noodwendig samen behoren, tezamen het wezen van één verschijnsel in de Natuur uitmaken, zonder verschil in tijdsorde.

Negatieve geest noemen wij dan blijkbaar het terugstralen, dat elk punt van de sfeer doet, omdat het op zijn beurt niet alleen 'stoffelijk' maar ook 'geestelijk' is. Het straalt met afgeleid of geleend licht, zou men kunnen zeggen. In de sfeer is de stof primair, de geest secundair, terwijl in het stralend punt de geest primair, de stof secundair is.

Negatieve stof is dan die ultra-stoffelijke stof, die negatie of oplossing van stof genoemd zou kunnen worden. Maar dit is, komt mij voor, het moeilijkst te begrijpen van de vier beginselen.

Daar Geest en Stof zich verhouden als het positieve en het negatieve en wij hieraan wederom, respectievelijk de beginselen van primair en secundair verbonden hebben, zullen wij de vier beginselen kunnen voorstellen door:

++	+-	-+	--
pos. geest	pos. stof	neg. geest	neg. stof.

Zoo kan men dan ook spreken van geest van het stralend punt (++) en geest van de sfeer (+-), stof van de sfeer (-+) en stof van het stralend punt (--). In het stralend punt zijn dan bijeen de meest geestelijke geest en de meest stoffelijke stof, wat volkomen overeenstemt — of liever volkomen wéérgeeft — wat de formules der wetten van uitstraling en aantrekking ons leeren: dat de kracht, die omgekeerd evenredig is met het kwadraat van den afstand tot het stralend punt, oneindig groot is, waar deze afstand oneindig klein wordt. Zoowel in geestelijken als in stoffelijken zin heeft het stralend punt een oneindig groote beteekenis ten opzichte van zijn sfeer, waarin elk punt, als sferpunt, een eindige en betrekkelijke, bepaalde waarde van geest en stof vertegenwoordigt.

Het geheel van deze vier beginselen, die vier actueele uitingen van kracht zullen worden in de werkelijkheid, is de grondslag van

een cyclusproces, en van *het* Cyclusproces der Natuur, waarin die vier beginselen klaarblijkelijk verschijnen als positieve en negatieve electriciteit, positief en negatief magnetisme. Want dit zijn immers de beginselen, waartoe volgens de tegenwoordige wetenschappelijke theorieën alle energie en alle massa, alle 'geest' en alle 'stof' teruggebracht kunnen worden.

Heel veel méér valt er, in beginsel, niet van Geest en Stof te zeggen. Men kan natuurlijk tenslotte afdalen in allerlei bijzonderheden en dan worden deze beschouwingen zeer ingewikkeld.

Het voornaamste, wat uit de hoofdstelling blijkt, is wel, dat elk natuurverschijnsel in zich zelf een punt van uitstraling en aantrekking is en een viervoudig proces, waaraan men wel moet onderscheiden de vier verschillende zijden, maar waarin men de onderscheiden beginselen van elkaar niet los kan maken. 'Onge-scheiden onderscheidenheid' dus. Daarom zou ik meer gevoelen voor de opvatting van hen, die 'het electron' zien als het totaal-verschijnsel, d. w. z. centrum en krachtveld tezamen, dan voor die van degenen, die 'ether' en 'electron' meenen gescheiden te moeten houden.

Het verschijnen van de beginselen Geest en Stof in de werkelijkheid is een samengesteldheid die, in beginsel althans, onze volle aandacht verdient. Verdere samengesteldheid zal door mij hier niet nagespoord worden.

Als wij ons een stralend punt in de werkelijkheid denken, geestelijk-stoffelijk dus, dan zijn in de oneindig-kleinheid van *af-meting* en de oneindig-grootheid van *macht* van dat ééne punt toch zoowel de beginselen van de sfeer als die van het stralend punt-zelf aanwezig; de eerste bereiken daar een minimum, de laatste een maximum. Zelfs dáár waar de 'afstand' *nul* wordt, dus de beginselen van de sfeer *nul*, in het zuivere middelpunt, daar zijn die 'beginselen van de sfeer' toch nog in abstracto, d. i. in aanleg aanwezig. Immers: wij definieeren en noemen die beginselen *de facto* in rechtstreeksch verband met dit punt.

Evenzoo zijn, in hun volkomen maar ongetoonde macht, de beginselen van het stralend punt zelf hier 'in aanleg', louter potentieel: immers wat niet, op geen enkele wijze, verschijnt, heet volgens onze voorstelling in 'aanleg'.

En aldus vinden wij in het stralend punt zelf de vier beginselen in hun stadium van aanleg. Dit viervuldig vermogen verschijnt dan natuurlijk ook als een viervuldige kracht in de sfeer en een viervuldige arbeid aan den omtrek.

Men zal opmerken, dat de sfeer eigenlijk op elk moment d.i. op elken afstand van het middelpunt, tevens een 'omtrek' te zien geeft. Dit is juist: op elken afstand van het middelpunt is een 'omtrek' te vinden. En wat binnen dezen omtrek ligt is voor dien omtrek dan weer 'sfeer'; zoo is voor elken arbeid de daartoe ontwikkelde kracht het inwezen of 'wezen' te noemen. Wij hebben natuurlijk altijd te maken met een sfeer en met een omtrek. In de sfeer ligt de kracht, het van buiten-af onwaarneembare noumenale, in den omtrek ligt de arbeid, het van buiten-af waarneembare fenomenale der totaal-verschijning.

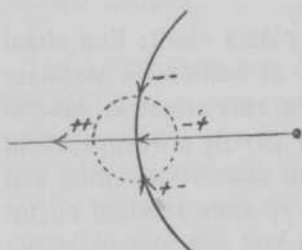
Als krachten verschijnen de vier potentiële beginselen dan, in idealiteit alzo, als positieve en negatieve electriciteit, positief en negatief magnetisme. Dat is hun aard, waarvan wij de verschijnselen kennen — de realiteit.

Laat ons eens zien, wat er in de sfeer plaats vindt: Een straal treft een boloppervlak, kortweg een vlak of omtrek en wanneer wij, gelijk wij in de natuurwetenschap doen, zulk een straal als een realiteit beschouwen, dan wordt een zeker gevolg teweeggebracht in bedoeld vlak. De straal beantwoordt aan onze voorstelling van het elektrische; de toestand van zekere *re*-actie rondom en tot een neutraal middelpunt beantwoordt aan wat wij vinden in het magnetisch veld. En ik geloof, dat wij in het algemeen gerust kunnen zeggen: straling of uitstraling is het wezen van electriciteit, aantrekking of instraling is het wezen van magnetisme.

Maar we zijn er daarmee nog niet af, want in de viervuldigheid van het verschijnsel moeten wij nu weer twee soorten van elk onderscheiden. We zouden ten volle recht hebben om de negatieve electriciteit 'magnetische', de positieve 'electrische' of eigenlijke electriciteit te noemen. En zoo ook positief magnetisme aanduiden als electrisch magnetisme, negatief magnetisme als magnetisch of eigenlijk magnetisme. In het middelpunt vindt men steeds het 'eigenlijke' van beide.

De 'toestand', dien men het magnetisch veld noemt, is een

toestand van aantrekking náár het neutrale punt in het midden. Wanneer een electricische straal een neutraal 'ether'-vlak treft, dan gebeurt hetzelfde als wanneer een kogel een vlak van lucht treft; er ontstaat in het trefpunt een zuiging in de richting van den straal, die deeltjes met zich mee zuigt. Daardoor moeten nieuwe deeltjes uit de omgeving van dit punt toestroomen. Die deeltjes worden weer tegengehouden door de deeltjes die achter hen liggen of, met andere woorden: zij oefenen op die andere deeltjes een aantrekkende werking uit; er ontstaat een algemeene aantrekking naar het getroffen punt, een spanningstoestand, waarin klaarblijkelijk twee polen optreden, *eerst* doordien de geheele omgevende kring in bedoeld vlak de zijde van het positief magnetische vormt en het getroffen punt de pool van het negatief magnetische; maar *dan* kan het later ook gebeuren, en het gebeurt als regel, dat eenige zijde in dien kring meer geschikt blijkt te zijn voor secundaire omstandigheden, om den gevraagden toevoer van deeltjes te leveren dan de andere zijden, vooral dus méér dan de lijnrecht tegenovergestelde zijde en zoo ontstaan twee magnetische polen

in het veld zelf — die dan samen den toevoer naar het 'neutrale punt', dat, beter 'essentieel' dan 'neutraal' genoemd kan worden, regelen en wel op een samengestelde wijze die ik nu niet verder zal trachten te analyseeren.

Wel verdient nog opgemerkt te worden, dat, zooals wij het begrip van het stralen identificeren met den aard van electriciteit, ook het begrip van vlakke uitbreiding — in het algemeen is een bolvlak bedoeld — zien als identiek met den aard van het magnetische.

Daarom nu is een verschijnsel — het electron bijvoorbeeld — zoo moeilijk precies te analyseeren.

Gaan wij nu verder, dan vinden wij, dat in de realiteit, d. i. grafisch: aan den omtrek van een sfeer, er punten zullen zijn, die overwegend drager zijn van positieve electriciteit en punten, waar negatieve electriciteit overheerscht. Althans, dit kan natuurlijk — en zal daarom — in het algemeen in de Natuur voorkomen.

Evenzoo punten, waar positief of negatief magnetisme overheerscht, zoodat er dus zelfstandige centra verschijnen als dragers

van een der vier krachten in hoofdzaak. Als zoodanig verbreidt elk dier punten dan weer een krachtsfeer om zich heen, waar een der vier soorten van kracht overheerscht. En dit beginsel der realiteit is natuurlijk de grondslag voor alle verdere combinaties van Geest en Stof en dus voor betrekkelijk meer of minder positief- of negatief-geestelijke en positief- of negatief-stoffelijke verschijnselen.

De drie aspecten, in welke wij de vier beginselen van activiteit zien, werden dus aangeduid als volgt:

het <i>potentiële</i> aspect:	++	-+	+-	--
„ <i>ideële</i> aspect:	pos. electr.	neg. electr.	pos. magn.	neg. magn.
„ <i>reële</i> aspect	p. e. eenh.	n. e. eenh.	p. m. eenh.	n. m. eenh.

In elke eenheid, hoe die ook 'overwegend' gekleurd moge zijn, komen de vier beginselen steeds ongescheiden-onderscheiden voor.

Laat ons nu eens nagaan, in hoeverre wij in de 'occulte wetenschappen' iets vinden, wat hiermede in overeenstemming is. Dit ligt wel zeer voor de hand: Zoover men de astrologie, de alchymie, de hermetische wijsbegeerte, de maçonnerie, kortom het Occultisme, in de eeuwen kan volgen, is er sprake van vier elementen, genoemd Vuur, Aarde, Lucht en Water, die men zegt, de grondslagen der schepping te zijn. De wetenschap der negentiende eeuw heeft den spot gedreven met die simpele 'vier elementen der Ouden' vooral toen men méér en méér 'elementen' in de 'scheikunde' begon te ontdekken. De wetenschap der twintigste eeuw begint zich reeds af te vragen, of die scheikundige elementen wel in den eigenlijken zin 'elementair' genoemd kunnen worden en of er niet één element, het electron dan, aan álle elementen der weegbare stof ten grondslag moet liggen. Misschien zouden sommigen iets gevoelen voor *twee* grond-elementen: 'electron' en 'ether'.

Volgens het bovenstaande zou ik tenslotte zeggen, dat de wetenschap van de twintigste eeuw de vier elementen der Ouden wéder-ontdekken zal.

Eene samenstelling van drie aspecten van elk dezer vier elementen vinden wij in de astrologie en wel in de twaalf beginselen van den Zodiac, de twaalf Nidanas in het Boeddhisme, de twaalf stammen van Israël, de twaalf discipelen van den Christus en de twaalf ridders van Koning ARTHUR. Twaalf verschijnt ons

overal in het Occultisme als een soort van grondwet — wat dus wel zeer pleit voor de natuurlijkheid dezer 'occulte wetenschap'.

Wat betreft de vier elementen, mag ik verwijzen naar *Elementen der Practische Astrologie*; voor de twaalf zodiakale beginselen naar dit zelfde werk en naar een belangrijk opstel van H. J. KIEWIET DE JONGE in *Urania* 1912 Januari, getiteld: *Astrologie en de komende Cultuur*.

De opvatting van 'Geest: Stof' als van eene universeele polariteit in de beteekenis van activiteit: passiviteit of lichtgevend: licht absorbeërend, is een der grondbegrippen ook van de tegenwoordige theosofische litteratuur en zoowel in den wetenschappelijken of filosofischen zin, als in moreelen zin, vindt men die polariteit daar. Ik zal niet citeeren en ook niet telkens dezelfde werken noemen, maar wil in het algemeen verwijzen naar boeken als de *Studie over het Bewustzijn* van mevr. BESANT, de *Esoterische Wijsbegeerte* van E. CHATTERJI, de *Wetenschap van den Vrede* van BHAGAVAN DAS en tenslotte vooral *Isis Ontsluierd en de Geheime Leer* van mevr. H. P. BLAVATSKY.

Deze begrippen van Geest en Stof noodzaken ons nu, een paar woorden in ons dagelijksch taalgebruik te herzien, althans ons rekenschap van hunne beteekenis te geven. Wanneer wij eenig voorwerp, eenig ding, een atoom of wat dan ook beschouwen, kan de vraag, of het 'stoffelijk' is al dan niet, nooit anders beantwoord meer worden dan met: ja, maar beide: 'stoffelijk' en 'geestelijk'. Dat brengt ons voor de noodzakelijkheid om een ander woord te bedenken voor wat men in het algemeen 'stof' noemt. Men kan wel is waar de woorden Geest en Stof, zooals elk algemeen begrip, gebruiken in betrekkelijken zin, ze dan met een kleine letter schrijven, en spreken van een bepaalden geest, den geest van den mensch bijvoorbeeld, en van een zekere soort van stof, de stof van ons lichaam, de stof waaruit een ding bestaat, maar in het laatste geval zou ik gaarne het woord substantie gebruiken: dat wat aan een zeker 'stoffelijk' en vormelijk ding, welk dan ook, hoog of laag, ten grondslag ligt, of tot grondstof gediend heeft. Zoo kan men natuurlijk ook in den hoogsten cosmischen zin van 'Substantie' spreken. Het is dan het universeele beginsel van Geest-Stof, de grondstof, waaruit een heelal gevormd wordt

en die bestaat uit de oeratomen, waarin Geest en Stof tot een eenheid zijn gekomen. De *Secret Doctrine* noemt die universeele en cosmische substantie *swabhavat* (Stanza II 1 en III 10.). Ik zou dus in concreten zin van substantie willen spreken. Als betrekkelijke begrippen blijven geestelijk en stoffelijk natuurlijk de waarde behouden van: dat wat meer aan de zijde van den Geest ligt en dat wat meer van de Stof in zich heeft.

HOOFDSTUK 4.

LEVEN.

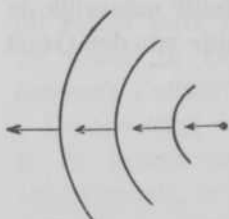
Aanvankelijk hebben wij gesteld: „stof zullen wij noemen dat wat aantrekkingskracht bezit”, maar tenslotte zagen wij ons genoodzaakt om het abstracte begrip van Stof aan te duiden op ongeveer de volgende wijze: „‘Stof’ is dat wat zich vertoont in of door aantrekking” en daarnevens dan ‘Geest’ als „dat wat zich vertoont in of door uitstraling”. Wij zijn daarbij in volkomen overeenstemming met mevrouw BLAVATSKY, die „Aantrekking de Koning en Beheerscher der Stof” noemt (*S. D. I*, 536) en die ‘zuivere Geest’ aanduidt als „de Straal, onafscheidelijk van het Eene Absolute” en dus als ‘straling’ (*ibid.* I, 144).

Dan kunnen wij Geest vergelijken met Vermogen, Stof met Arbeid, en Geest denken als het *centrale*, Stof als het *periphere*. Dit komt heel duidelijk uit in de algemeene voorstelling van de sfeer, waar telkens een uitstralende bolomtrek weder als centrum te beschouwen is voor de sfeer, die er omheen ligt. De betrekkelijkheid van geest en stof in elke wezenlijke sfeer wordt dan voorgesteld door de tweezijdige verhouding van elken bolomtrek, die van binnen-uit gezien ‘omtrek’, van buiten-af gezien ‘centrum’ is.

Als wij de sfeer nu als een algeméén beeld zien, dan zullen wij dus Geest voorgesteld vinden in het stralend punt, Stof in het algemeen in den omtrek. Middelpunt en omtrek vormen de sfeer. En zoo vormen Geest en Stof samen een begrip, dat wij nader moeten onderscheiden. Een begrip, dat de ‘wezenlijke’ verschijning van Geest en het inwezen van Stof zal moeten zijn. Een begrip, dat zich tot Geest en Stof verhoudt, gelijk Kracht tot Vermogen en Arbeid. De ‘kracht’ alzoo, die Geest en Stof tot

een 'wezenlijk' geheel maakt. Wanneer ik mij afvraag, hoe ik Geest en Stof ken, dan is daarop het antwoord: door hun wezen, dat Kracht is.

Wanneer nu ook Geest *het* Electriscbe en Stof *het* Magnetische is, dan is hun samengesteld wezen, voorgesteld in de sfeer, het electro-magnetisch krachtveld. En daar de volkomen abstracte begrippen Geest en Stof ons in de werkelijkheid, zelfs tot de grootst denkbare hoogte, ontvallen, hebben wij practisch altijd met een zeker 'electro-magnetisch krachtveld' te maken, wèlken toestand

wij ons ook in het heelal willen indenken, van af het meest elementaire of hóógste tot op het meest ingewikkelde of bijzondere geval, dat wij zouden kunnen denken.

Wat is dit algemeen krachtsbegrip in één woord? Het komt mij voor, dat wij hier staan voor het begrip Leven. Vaak tevergeefs, meestal nog gebrekkig, heeft men getracht, dit begrip door wetenschappelijke definities aan te duiden. LEIBNITZ reeds zocht naar de *vis viva*, de algemeene levenskracht; nam althans aan, dat die er was. Vele wetenschappelijke onderzoekers hebben het over boord gezet, gelijk LAPLACE het begrip 'God', als een *hypothèse inutile*. Maar tenslotte komt onze electronen-theorie toch weer op de *vis viva* terug en geeft een antwoord, dat zeer nauwkeurig nabij de waarheid schijnt te komen: in deze voorstellingswijze immers is de *vis viva* 'datgene wat een bewegend lichaam van een stilstaand onderscheidt en tengevolge waarvan de beweging blijft voortbestaan: het electro-magnetisch krachtveld'.

Hiermede is dus eigenlijk niets anders gezegd dan: wat wij zochten als het zoo mysterieuse en mystieke begrip Leven, blijkt nu eigenlijk hetzelfde te zijn als wat wij te voren 'kracht' en in andere gevallen weer 'energie' noemden en wat zich kenbaar maakt in beweging.

Het is nu wel merkwaardig om hier eens bij te vergelijken, wat van 'theosofische' zijde geschreven werd, n.l. door mevrouw BLAVATSKY in het begin van hare *Secret Doctrine* (I, 80) n.l., dat „het nauwelijks mogelijk schijnt, dat de Wetenschap, louter door het gebruiken van woorden als 'kracht' en 'energie' zich zelve

nog langer ontveinzen kan, dat dingen die leven bezitten, levende dingen zijn, of dat nu atomen zijn of planeten”.

Het wil mij toeschijnen, dat als wij van ‘leven’ spreken, er niet veel keuze overblijft, dan het begrip op die wijze te aanvaarden, het in vele, oneindig vele gradatiën te zien in de Natuur, maar daarmee tevens te erkennen, dat het immanent is aan elk atoom en aan elk ding.

Men kan misschien van meening zijn, oppervlakkig, dat op deze manier het begrip ‘leven’ weggeredeneerd is, zooals men van het begrip ‘stof’ zeide, maar inderdaad komen wij nu juist tot zakelijke en tevens logische begrippen voor woorden, die wij in de laatste eeuwen eigenlijk niet meer begrepen, vooral doordat wij ze aanzagen voor ‘onkenbaar’ — *a mysterious awe*.

Ik zou dus het begrip ‘Leven’ willen verstaan in den zin van Cosmische Kracht. Wij weten nu, dat deze kracht zich ‘electromagnetisch’ vertoont — en wij zijn bezig te vinden, dat ons heele zonnestelsel, zoowel als de eenheid van fysiek bestaan, het electron, door die cosmische, electro-magnetische kracht beheerscht wordt, neen, juister gezegd, dat het wezen van beide electro-magnetisme is.

En ik geloof, dat wij op die wijze het metafysische als het inwezen van het fysische zien, gelijk het Leven het wezen der Natuur is, niet als iets onnatuurlijks, maar als iets in-natuurlijks.

Men zal misschien vragen, of wij de metafysica of de ‘geheime wetenschappen’ uit een ‘roman’ kunnen leeren, maar op gevaar af van voor lichtvaardig te worden aangezien, wil ik toch aanhalen eene merkwaardige passage uit *Zanoni*, waarvan de auteur over de ‘legendarische’ maar voor velen onverdacht ‘occulte’ Broederschap der Rozenkruisers zegt: „De wetten van Aantrekking en Electriciteit en van den nog meer geheimzinnigen vertegenwoordiger van dat Groote Levensbeginsel dat, als het uit het Heelal werd teruggetrokken, dit als een graf zou achterlaten, waren (slechts) het code, waarin de Theurgie van ouds hare stelregels zocht voor eene eigen wetgeving en wetenschap” (*Lib. 3, chapt. V*).

Als inderdaad deze Broederschap hare kennis grondde op de groote beginselen van Geest, Stof en Leven, dan moet zij eene zeer universeele beteekenis gehad hebben; maar tevens kan dan worden opgemerkt, dat zij op zuiver wetenschappelijken en natuurlijken grondslag bouwde.

Minder legendarisch dan de Rozenkruisers zijn de hedendaagsche Theosofen, wier voorgangster, mevrouw BLAVATSKY, zich heel duidelijk uitspreekt over dezelfde begrippen:

Geest en Stof zijn voor de Theosofie de beide polen van Schepping. En „daarom is het Geopenbaarde Heelal doortrokken van dualiteit, welke als 't ware de essens-zelve van zijn bestaan als openbaring is. Maar, zooals de tegengestelde polen van Subject en Object, Geest en Stof, slechts de aspecten zijn van de Eéne Eenheid, in welke zij gesynthetiseerd zijn, zoo is er in het Geopenbaarde Heelal ook 'dat' wat Geest aan Stof en Subject aan Object verbindt" (S. D. I, 44). In abstracten zin heeft die middelaar of schakel tusschen de twee polen ... „nog niets te maken met den Cosmos, want de Cosmos is nog niet geboren. ... Het is dan eene abstracte, filosofische idee. Het brengt op zich zelf nog niets voort; het is eenvoudig die potentiële, scheppende Macht, door wier aard het *Noumenon* gescheiden wordt, om zoo te zeggen, van alle toekomstige *phenomena*, maar om te vereenigen in een mystische, bovenzinnelijke handeling en den Scheppenden Straal uit te werpen" (*ibid.* I, 134—135).

Dit begrip vindt men dan, zoowel in den abstracten als ook in concreten, cosmischen zin, in de *Secret Doctrine* genoemd met den naam van *Fohat*. Het is vreemd, dat de Theosofen van het Westen niet eerder de identiteit van dit mystieke Hindoesche 'Fohat' met ons evenzeer mystieke 'Leven' gevonden hebben. Het komt mij voor, dat het nogal voor de hand ligt en duidelijk uit de beschrijvingen blijkt. 'Fohat' toch wordt genoemd „nauw verwant aan het Eéne Leven" (*ibid.* I, 135). Na die volkomen abstracte beteekenis, zooeven aangehaald, vinden wij Fohat in de beteekenis van „... de voortdrijvende Kracht, de actieve Macht... op het cosmisch gebied van openbaring" — „en dan wordt Fohat getransformeerd in die Kracht, die de elementaire atomen samenbrengt en oorzaak is, dat zij van toestand veranderen en zich verbinden" (*ibid.* I, 135).

Waarvan is hier anders sprake, dan van de Cosmische Kracht, die verschijnt in de electro-magnetische krachtvelden? Het is wel eens lastig, vreemde woorden te ontmoeten, maar het moet ons toch aan den anderen kant weer verheugen, daarin bekende begrippen weertevinden en telkens weer bewijzen te krijgen voor de

universeele beteekenis van ons denkvermogen eenerzijds en voor de objectieve waarheid der door dit denkvermogen gevonden begrippen anderzijds.

Nog verder kan men gaan: de Hindoe ziet het cosmisch gebeuren onder drie aspecten en kent daarom aan zijn Godheid drie functiën of namen toe: *Brahma*, die 'ademt' en daarmee bron van schepping is, *Vishnoe*, de 'Doordringer' en *Sjiwa*, de 'Vernietiger'. Herkennen wij ook daarin niet, evenzeer als in de grondbeginselen der Rozenkruisers, de universeele begrippen van Geest: Uitstraling of Cosmische Electriciteit, Leven of Fohat, en Stof: Opslorping, Aantrekking of Cosmisch Magnetisme?

Wel moet hierbij nu opgemerkt worden, dat 'cosmische electriciteit' en 'cosmisch magnetisme' hier in een algeméene beteekenis staan en wij dus niet alléén meer spreken van die bepáalde krachtsverschijnselen, die wij met onze tegenwoordige hulpmiddelen waargenomen hebben en electro-magnetisch genoemd hebben. Wel kunnen alle fysische processen tot *dit* electro-magnetisme teruggebracht worden, maar ik zou *à priori* de mogelijkheid willen openhouden voor processen van 'leven' op niveaux boven het onze, zelfs boven onze hoogste fysische vermogens liggende. Verder behoeven wij echter hier niet te gaan m. i.

En zoo heeft „iedere wereld zijn eigen Fohat, die alomtegenwoordig is in zijn eigen sfeer van werken”, zegt H. P. BLAVATSKY (*S. D.*, I, 167) ... Natuurlijk! Ieder atoom en ieder zonnestelsel.

Wanneer wij nu cosmische kracht 'leven' noemen, komen wij toch nog voor eene nieuwe onderscheiding te staan. Is dan zoo-wel uitstralende als aantrekkende kracht 'leven'? Zoolang wij het wezen van 'leven' abstract beschouwen, kunnen wij niet anders dan constateeren, dat er twee zijden aan zijn en dat het Leven aan den eenen kant gegeven of uitgestraald, aan den anderen kant ontvangen of opgenomen wordt. Maar wanneer wij dan die twee zijden tegenover elkaar stellen, dan hecht zich, volgens ons taalgebruik en onze logische voorstelling het begrip 'leven' aan dat wat tot aanzijn doet komen en in stand houdt, dus aan de uitstralende kracht. In dien zin uitsluitend wordt 'fohat' ook, meen ik, in de *Secret Doctrine* gebruikt. Dat neemt natuurlijk niet weg, dat deze uitstralende of 'scheppende' kracht even goed vormen zou kunnen

vernietigen, maar het stelt deze, in beginsel *tegenover* de wegtrekkende kracht, de cosmische ebbe, die het feitelijke leven doet afvloeien en het tegengestelde begrip, dood, doet ontstaan. Natuurlijk is 'dood' geen begrip opzichzelf en kunnen wij ons dit begrip alleen denken als afwezigheid van leven. Daar absoluut leven evenmin denkbaar is als absolute dood — immers 'leven' is verschijnsel van de 'sfeer', dus eene bepáaldheid naar zijn aard — beteekent 'dood' ook nooit anders dan afwezigheid van eenig bepaald of soortelijk leven.

Intusschen blijkt, dat 'leven' evenzeer in betrekking staat — ik wil liever niet trachten het scherper te definieeren — tot uitstraling, als dood tot aantrekking, waarmede dan ook een zekere analogie is uitgesproken tusschen leven : dood en Geest : Stof.

Een ander punt is dit: evenals voor de vraag of iets 'stoffelijk' is, staan wij ook voor die van de 'geestelijkheid'.

Inplaats van te spreken van een algemeene geestelijkheid, zullen wij nu vanzelf zeggen, dat in elk ding leven is, dus dat het leeft.

Maar daardoor hebben wij aan de begrippen Leven en Substantie eigenlijk den rang verleend van uitingen van Geest en Stof of van 'geest van de sfeer' en 'stof van het stralend punt', secundaire geest en stof. En de vier begrippen Geest en Stof, Leven en Substantie komen zoo ten grondslag aan de algemeene cosmische electro-magnetische werkingen en verschijningen. Wij komen met het begrip substantie, als de essence van het Al, in welke beteekenis men het herhaaldelijk gezien en gebruikt heeft, volkomen in het reine met de opvattingen van vele, voor het overige verschillende, filosofische richtingen.

Het is misschien niet overbodig, er tenslotte nóg eens op te wijzen, dat 'substantie' dus in deze opvatting niets met den tastzin of met zichtbaarheid te maken heeft, noch 'leven' met eigen bewegingen of organische functiën, die voor óns waarneembaar zijn.

Waar de electronen collectief optreden, spreekt men van 'stralende materie'. Wij zouden dit nu de 'levende substantie' van onze fysieke wereld mogen noemen. In beide uitdrukkingen echter is de eenheid van 'geestelijk' en 'stoffelijk' duidelijk uitgedrukt. Zoowel de 'exacte' als de 'occulte' wetenschap leeren dus deze tweeledigheid van grondslag.

In verband met het begrip 'leven' zou ik hier nog eene opmerking willen maken:

Wij kennen vele soorten van uitstraling, maar eigenlijk slechts ééne soort van aantrekking. Ik meen niet, dat men niet zou kunnen onderscheiden de aantrekking van het puur fysieke, die men eenigszins onnauwkeurig 'zwaarte' of juister 'massa' noemt, en ook de aantrekkingskracht van de ziel. Ik meen: aantrekking is aantrekking en toont zich door geenerlei bijzondere of gespecialiseerde indrukken. Wanneer onze ziel zich aangetrokken gevoelt tot het object, dat zij begeert, redeneert zij even weinig over voorkeur als de steen, die op de Aarde neervalt.

In de uitstraling daarentegen heerscht veelsoortigheid. Dit is heel natuurlijk, want aantrekking is gericht op het middelpunt en heeft dus het ééne tot doel, uitstraling is gericht op den omtrek, die véélheid van punten is, en heeft dus in het algemeen het element veelheid of versplitsing in zich.

Op grond van het vorengaande vinden wij nu ook hoe 'dood' en 'vereeniging' synoniemen kunnen zijn, evenals 'leven' en uitbreiding-tot-veelheid of 'verveling', zooals BOLLAND misschien zou zeggen.

Zoo komt men van 'wetenschap' langzamerhand vanzelf tot 'religieuze' begrippen.

HOOFDSTUK 5.

BESTAAN.

Wanneer wij nu vertrouwd zijn geraakt met de begrippen Geest en Stof, Leven en Substantie, dan is er dadelijk een vijfde begrip, dat onze aandacht vraagt: Bestaan. Misschien is het in filosofischen zin niet juist, te zeggen dat dit 'dadelijk' geschiedt. Tusschen de vier genoemde beginselen en dit vijfde ligt een afstand als tusschen het abstracte en het concrete. We komen, als we van 'bestaan' spreken, op een ander niveau. Het begrip 'Bestaan' op zich zelf kan men zich natuurlijk abstract denken, ja, het is, zoo men wil, de abstracte synthese van al 'het bestaande'. En eigenlijk

moeten we dan ook zeggen: Bestaan is het begrip, dat ons naar het concrete overvoert. Wij zullen nu ook alweer niet trachten, dit begrip abstract afte leiden. Onze taak hier, de natuurfilosofie, geeft zich rekenschap van de feiten en hunne algemeene beteekenis. Meer niet. En dan is 'bestaan' een begrip, dat wij niet missen kunnen en dat voor ons samenvat alle kennelijkheid of kenbaarheid aan een ding. Iets bestaat voor ons, wanneer wij er iets van bemerken. Evengoed een denkbeeld of eene sensatie, die wij met ons verstands- of gevoels-leven waarnemen, als de fysieke vormen, die door onze fysieke zintuigen tot kennis in ons worden.

Wij spreken dus over 'bestaan' en meenen daarmee den algemeenen toestand van wat onze ervarings-wereld ons oplevert. In het Bestaan zijn Geest en Stof in Leven en Substantie verschenen op de eene of andere wijze als een oeratoom of een electron, als een ding, een mensch, een samenstelsel, een heelal.

Dat beginsel, als algemeene synthese van de waarneembare wereld, lijkt eenvoudig genoeg. Maar ik zou de aandacht willen vestigen op de wijze, waarop wij het bestaande eigenlijk kennen, omdat dit ons weer eenig licht kan geven op al wat wij waarnemen en dus het waargenomene juist zal doen beoordeelen:

In ons dagelijksche leven zijn wij zoo gewoon om een ding, dat wij waarnemen en dat daarom voor ons een 'bestaand' iets is, om die reden ook een 'stoffelijk iets' te noemen. Wij zijn gewoon om dingen 'stoffelijk' te noemen, die ons oog ziet, ons oor hoort, onze hand tasten kan.

Maar inderdaad moeten wij op grond van het vorengaande tot de overtuiging komen, dat wat onze zintuigen bereikt, eene uitstraling van het waargenomen ding is en dus een uiting van zijn 'leven', phenomenon van de 'geestelijke' zijde van zijn bestaan. Het 'stoffelijke' aan een ding kunnen wij alleen waarnemen door zijne aantrekkingskracht te registreeren.

Dat niet Stof maar Geest, niet de Substantie maar het Leven tot onze waarnemingsvermogens spreekt, is een feit, dat ook door EDUARD VON HARTMANN is aangetoond en door H. P. BLAVATSKY met instemming aangehaald (*S. D. III, 398. Isis Unveiled I, 59*):

„... geen experimenteel onderzoeker (kan) iets te maken hebben met Stof in de eigenlijke beteekenis, maar alleen met de krachten, waarin hij ze verdeelt.” Dit laatste is ietwat onnauw-

keurig. Bedoeld is blijkbaar: de krachten, die hij er aan waarneemt. En precies dezelfde gedachte spreekt PAULUS in zijn brief aan de Efezers uit, waar hij schrijft: „al wat openbaar wordt, dat is licht” (V 13, 14).

Het is de gedachte van BERKELEY en HUME, die de objectiviteit der dingen ontkennen, en wij kunnen in dezen gedachtengang de bedoeling van HUME waardeeren, waar hij zegt „... wanneer wij een ding waarnemen, zooals het zich aan ons voordoet door vereenigde zinne-indrukken, dan vinden wij slechts eigenschappen, werkzaamheden en toestanden, maar geen substantie”. De substantieele zijde van het bestaan had HUME kunnen waarnemen, als hij zijn pen had laten vallen, hoewel dit dan toch weer als een ‘levend’ verschijnsel tot hem gekomen zou zijn. Ik bedoel: als een indruk, die van het feit *uit*-ging naar zijn oog.

Als wij dan ‘substantie’ zelf eigenlijk *nóóit* waarnemen en in ‘alles leven’ moeten zien, dan is er niets *méér* mystiek dan ‘Substantie’, niets *méér* profaan dan ‘Leven’. Dit kan ons dan doen begrijpen de hooge waardeering van den Hindoe-filosoof voor *Moelaprakriti*, den ‘Wortel van Stof’ en ons ook doen meegevoelen met de velerlei schakeeringen, die het substantie-begrip in de Westersche filosofie heeft doorgemaakt.

Wat is nu gebeurd met de onderzoekingen naar het electron?

Men meende, dat ‘stof’ geschrapt kon worden uit de lijst der begrippen, omdat men slechts ‘kracht’ waarnam en men aan het electron zelf geen ‘stoffelijkheid’ vond. Wáár, zoo vroeg men zich af, blijft nu de stoffelijkheid van de atomen, die uit deze electronen of corpuscula zijn opgebouwd?

Toch zag men in, dat men feitelijk niet alleen die eenheid van negatieve electriciteit met den naam ‘electron’ kon aanduiden. Er was *méér*. Men bestempelde het geheele verschijnsel er mee, en in dat totaal was dan ook inbegrepen de ‘medegesleepte ether’, die zekere ‘massa’ had. Men stelt zich nl. op goede gronden voor, dat het electron ‘bij zijne beweging een deel van den omringenden ether medesleurt’ en dat deze ‘gebonden ether’ massa brengt in het verschijnsel.

Indien dat zoo is, dan keert daarmee ook het begrip van het stoffelijke terug in het atoom der ‘weegbare stof’, dat uit deze

electronen met 'medegesleepte ether' en niet uitsluitend uit electronen bestaat. Daarmee zou dit incident van de verdwenen stof of substantie voor gesloten verklaard kunnen worden. Maar het is, dunkt mij, de moeite waard, ons nog eens af te vragen, waaraan dan wel dit oude wanbegrip zijn ontstaan en zijn taai voortbestaan te danken had.

Ik geloof, dat men veelal verward heeft het begrip van Vorm met dat van stof of substantie. Vragen wij, waaraan men, volgens de oude definities, herkende, wat men gewoon was 'stoffelijk' te noemen, dan krijgen wij ten antwoord: aan hun zwaarte of massa, aan structuur, begrenzing en atomiciteit, wrijving, tegenstand, enz. Hieruit kunnen wij onmiddellijk schrappen wrijving en tegenstand, want dat zijn duidelijk kenmerken van de 'geestelijke' zijde. Massa of zwaarte erkennen wij, doch dit wordt een algemeen kenmerk, niet alleen van de zichtbare 'stof' of substantie. Maar begrenzing en daarmee atomiciteit is feitelijk het kenmerk van een samengestelder begrip, nl. van Vorm.

En waar men nu in den ether al deze eigenschappen — behalve dan 'massa' onder zekere omstandigheden — niet vond, daar hebben oorspronkelijk de onderzoekers der wetenschap dien ether 'onstoffelijk' genoemd. Liever hadden zij dien moeten noemen *o n v o r m e l i j k*.

De theosoof-filosoof BHAGAVAN DAS maakt naar aanleiding van deze kwestie eene opmerking, die ik hier zou willen aanhalen: „... het gebeurt altijd in de geschiedenis der evolutie, dat iedere fijnere en meer plastische gradatie van stof, in hare betrekking tot de naast dichtere en meer weerstandbiedende, de eigenschappen vertoont, welke als regel *Pratyag âtmâ* (G e e s t) vertoont tegenover *Moelaprakriti* (Stof), d.w.z. de eigenschappen van een bron van bestaan en onderhoud te zijn en een basis van continuïteit en voeding te leveren, door welke de weerstandbiedende en afgescheiden [dingen] met elkander in betrekking worden gebracht langs den weg van minsten weerstand en aldus vereenigd”, (*The Science of Peace* p. 295—296).

In het 'Toevoegsel over Occulte en Moderne Wetenschap' op het eerste deel, waarschuwt de auteur van de *Secret Doctrine* (p. 517), dat de vooruitstrevende beoefenaren der 'exacte wetenschap' in botsing zullen komen met de occultisten, wanneer zij „... trachten, de vorming van den Cosmos en diens *levende* krachten te ontfut-

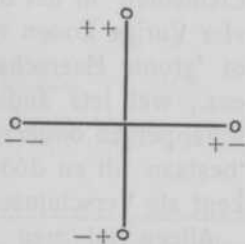
selen aan den Geest" — n.l. door alles wat geschiedt te verklaren als functiën van de 'stof'.

Het komt mij voor, dat in de vorengaande beschouwingen eene oplossing ligt, die misverstand voor een groot deel zal kunnen ondervangen, als men de woorden wil gebruiken in de daarbij voorgestelde radicale beteekenissen, welke overigens, zoover ik zien kan, niet eigenlijk afwijken van het historisch gebruik.

Het totaal-verschijnsel, dat men 'electron' heeft genoemd, is dus een samengesteldheid, waarin electriciteit en magnetisme een zekere rol spelen. En omdat het electron ten slotte de oer-vorm van bestaan genoemd kan worden of men althans ervan zeggen kan, dat het bevat de beginselen en de krachten, die ten grondslag liggen aan alle bestaan, moeten wij trachten, ons een voorstelling van die samengesteldheid te maken, zoo zuiver en principieel mogelijk.

Electriciteit ontstaat, zoo leert ons de waarneming, in twee polen: een positieve en een negatieve pool, die niet afgescheiden van elkaar kunnen voorkomen. Beide ontstaan tegelijkertijd als volstrekt-noodwendige eenheid van tegendeelen. Men zegt, dat ze ontstaan uit neutrale electriciteit, die onwaarneembaar is, niet gekend wordt. Volgens onze definitie van 'bestaan' als tweezijdig substantieel leven, uitstralend en aantrekkend, zullen wij dus moeten zeggen: neutrale electriciteit bestaat niet, ze is geen 'bestaande' of 'werkelijke' electriciteit. Ze is iets — laat ons dus maar zeggen: — iets potentieels, electriciteit in aanleg.

Magnetisme eveneens treedt op in een veld, dat bepaald wordt door twee polen, een positieve en een negatieve. Onmogelijk zich een magnetisch verschijnsel te denken zónder die twee polen. Het magnetisch verschijnsel ontstaat — zoo stelt men het zich alweer voor — door uiteensplitsing van neutraal magnetisme in positief en negatief magnetisme. Het neutrale magnetisme is, evenals de neutrale electriciteit, onwaarneembaar, niet-bestaand, potentieel.

Electriciteit en Magnetisme staan in een wederzijdsch causaal verband, dat wij schematisch kunnen voorstellen op bovenstaande

wijze, dat is in den vorm van een kruis, gevormd door de vier polen en hunne centrale krachtlijnen.

Nu heeft men aan het electron waargenomen 'negatieve electriciteit' en 'magnetische massa'. Ik wil in eene studie als deze niet trachten aan te toonen, *hoe* men zich waarschijnlijk de onderlinge verhouding van deze krachten en de samengesteldheid van de krachtlijnen in dit verschijnsel te denken heeft. Dat gaat mijne bevoegdheid en mijne taak te buiten. Maar wel komt het mij voor, dat men met gerustheid mag zeggen: waar wij electriciteit en magnetisme waarnemen, moeten noodzakelijk van beide de twee polen in het totaal verschijnsel aanwezig zijn, daargelaten of men die nu *direct* kan aantoonen of waarnemen, of niet. Het is een logische en eene natuurlijke, eene ideële zoowel als eene reële noodwendigheid. En het verschijnsel, dat men electron genoemd heeft, moet dus in zijn gehéél, schematisch, zijn voortestellen door bovenstaande figuur.

Daarmee is die figuur de schematische voorstelling geworden van de beginselen van alle bestaan. Alles wat bestáát, moet bestaan uit een electrisch of actief (geestelijk) en een magnetisch of passief (stoffelijk) beginsel en dus uit de vier polen.

Hiermede komen wij met onze natuurwetenschappelijke beschouwingen tot verklaring van wat bedoeld kan zijn in de *Secret Doctrine* met het symbool van het Kruis, zooals het daar (I, 34) in het kort wordt aangeduid. In de symboliek zullen wij ons hier niet trachten te verdiepen. Maar het ligt wel voor de hand, te vragen: heeft de occultist, die spreekt van vier groote, universeele, cosmische machten, hetzij onder de namen der 'vier Elementen' in het derde hoofdstuk gegeven, of onder die van 'de vier Vurige Zonen van Fohat' (I, 225), de 'vier Heiligen' (I, 62, 119) of 'groote Heerschers' (I, 147), de vier heilige Krachten (I, 159) enz., wel iets ánders voor het oog des geestes, dan de wetenschappelijke onderzoeker der Natuur, die alles terugbrengt tot het 'bestaan' uit en dóór vier polen, en die het Bestaande dus slechts kent als Verschijnsel van vier universeele cosmische machten.

Alleen zal men hierbij blijven bedenken, dat wij niet alle verschijnselen kunnen waarnemen en dat, wanneer wij in cosmischen zin van electriciteit en magnetisme spreken, daarmee dus niet

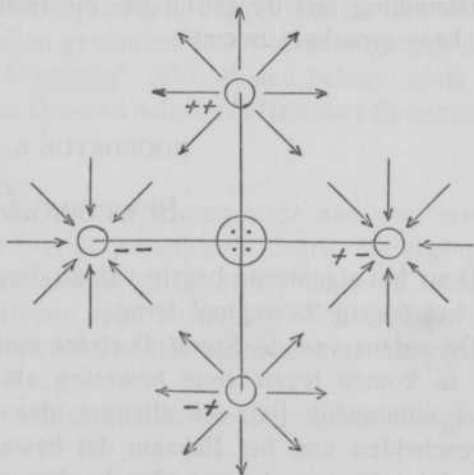
alleen bedoeld zijn de *soorten* van electriciteit en magnetisme, die wij met onze werktuigen kunnen observeeren.

Aan de voorstelling van het kruis der vier polen zou ik nog twee opmerkingen willen verbinden. Het kruispunt is hierin klaarblijkelijk te zien als eene voorstelling van dat 'neutrale', waaruit de vier polen ontwikkeld of verschenen zijn. Men moet daarbij dan vanzelf ook tot de gevolgtrekking komen, daar de vier lijnen natuurlijk samenkomen in het wiskundige kruispunt, dat inderdaad in dit 'neutrale punt' de vier beginselen in aanleg verborgen liggen, al wordt dit begrip nu ook verder geen bepaalde voorstelling voor ons. Wie eenigermate filosofisch gestemd is, kan ook trouwens nooit verwachten, eene 'voorstelling' te krijgen van wat 'aanleg' is, geen voorstelling van den aanleg zelf.

Dat begrip van 'neutraal punt' vinden we in de *Secret Doctrine* onder den naam *laya-centre*.

Elk der vier polen nu verbreidt zijne kracht om zich heen, sferisch. En daardoor wordt een gecombineerd krachtveld uit de vier tezamen gevormd, waarbij men in elk punt een zekere hoeveelheid of intensiteit van electriciteit en van magnetisme zal vinden, in omgekeerde verhouding met de afstanden.

Zooals men weet, wordt het potentiaalverschil, en daarmee ook de stroomsterkte, even groot gemeten op elk punt tusschen de twee polen in. M. a. w. op de lijn die beide polen verbindt, bestaat een constante verhou-

ding. Zoo is het ook op de lijn die de beide magnetische polen verbindt. Daarbuiten echter treedt de heerschappij van den 'afstand' op en neemt de intensiteit gaandeweg af. Of liever: dáár ontstaat

eigenlijk het krachtveld eerst. En er is dus een verschil in aard tusschen de toestanden die in de polen en op de kruislijnen bestaan en die welke in de sfeer bestaan.

Klaarblijkelijk zijn de eerste 'eigen', oorzakelijk of noumenaal en daarom in zekeren zin ideëel te noemen, de toestanden eromheen zijn gevolgen, phenomena of feiten, die verschijnen en dus reëel of werkelijk te noemen, waarbij dan terloops moge worden opgemerkt, dat wij van nu af aan de woorden eigenlijk en feitelijk kunnen gebruiken in analogie met ideëel en reëel of noumenaal en phenomenaar.

Wij onderscheiden dus behalve den *aanleg* van electriciteit en magnetisme: het neutrale kruispunt, ook een toestand die het eigen *wezen* van het verschijnsel kan genoemd worden: dien van de kruislijnen, en eene samengestelde uitstraling der vier polen, die het *werkelijke* verschijnsel uitmaakt: dien van elk willekeurig punt in het veld. Zoo komen wij weder tot de drie toestanden van de vier grondbeginselen en dus tot een twaalfstal beginselen, die voortkomen uit of bevat zijn in het begrip Bestaan.

Wij komen hier, zooals wij later zien zullen, geheel in overeenstemming met de astrologie, die twaalf cosmische beginselen als haar grondwet noemt.

HOOFDSTUK 6.

BEWEGING.

Door het algemeene begrip van straling komen wij nu ook weer op het begrip 'beweging' terug.

De auteur van de *Secret Doctrine* vond het noodig, met klem op te komen tegen eene bewering als van BERKELEY, n.l. dat „het onmogelijk [is], een abstract idee van beweging te krijgen, afgescheiden van het lichaam dat beweegt" (I, 32). Daargelaten nu, dat men een abstract idee in den waren zin van 'abstractie' juist alléén kan krijgen, afgescheiden van de concrete dingen, en dat in zulk eene stelling dus eigenlijk iets anders bedoeld is, n.l. dat feitelijk beweging steeds moet zijn beweging van 'iets', waarmee dus de dualiteit van leven en substantie bedoeld is, — afgescheiden

daarvan dus, kan men tegenwoordig eerder opmerken, dat er ten slotte geen enkel 'lichaam' overblijft dat, als men het analyseert, niet heelemaal uit 'beweging' opgebouwd blijkt te zijn en aan correlaties van bewegingen zijne eigenschappen ontleent. Immers het wezen van het electron of corpusculum is beweging of vertoont zich als beweging. Elk atoom is weer opgebouwd uit bewegende electronen en alle atomen moeten door de 'vibraties', waaraan zij onophoudelijk onderworpen zijn, weer hunne eigen bewegingen hebben — juist zooals zonnestelsels uit bewegende planeten bestaan en alle stelsels zelf weer eigen bewegingen blijken te bezitten.

Hoewel niet meer bizonder actueel, is het toch m. i. wel de moeite waard, hier nog eens aantehalen de uittaling van SIR WILLIAM GROVE, die dateert uit het jaar 1843 en die thans zoo ten volle bewaarheid is geworden:

„Of het toelaatbaar moge zijn of niet, dat men electriciteit, licht, magnetisme, etc. eenvoudig beschouwt als bewegingen van gewone stof, zeker is het, dat alle vroegere zoowel als alle heden-daagsche theorieën, de werking van deze krachten in 'beweging' doen opgaan.” (*Cit. S. D. I, 539*). En mevr. BLAVATSKY, die dit aanhaalt, vindt harerzijds, dat er geen betere hypothese ter verklaring van de fysische verschijnselen gevonden wordt in het arsenaal der wetenschap dan die van 'beweging'. „Occultisten hebben niets te zeggen tegen Beweging, den Grooten Adem van HERBERT SPENCER's Onkenbare” ... (*I, 538*).

Mij dunkt, dat in beginsel na het vorengaande niet veel meer gezegd behoeft te worden over dit principieele begrip 'beweging'. Maar wel komt het mij wenschelijk voor, dat wij ons even reken-schap geven, hoe de begrippen rust, beweging, verandering zich verhouden tot de andere genoemde, in drie-eenheid-samenhangende begrippen:

Wanneer wij naast elkaar stellen de drie-eenheids-voorstellingen:

aanleg	stralend punt	vermogen	rust
wezen	sfeer	kracht	beweging
werkelijkheid	omtrek	arbeid	verandering

— dan ligt in de eerste drie een zoo goed als volkomen subjectief,

in de tweede drie een duidelijk objectief begrip. De eerste drie zijn sterk principieel, theoretisch, abstract; de tweede drie zijn in hun aard plastisch, practisch, concreet. En er bestaat dus tusschen hen eene categorische verhouding van waarde als van Geest tot Stof. Het derde drietal duidt op eigenschappen of faculteiten. Daarin ligt iets van het tot uiting gebrachte Geest-beginsel: wij kennen den aanleg van iets als vermogen, het wezen als zijne kracht, de werkelijkheid als de arbeid die verricht wordt. De begrippen in het vierde drietal geven toestanden aan. Zooals de 'eigenschap' zou kunnen genoemd worden de subjectieve 'beteekenis' van iets, zoo is de 'toestand' de objectieve 'beteekenis' te noemen, de beteekeenis van het object. De toestand duidt op de substantie.

Zoo verhouden zich de waarden dezer vier drietallen van begrippen als:

Geest : Stof : Leven : Substantie.

In 'beweging' leeren wij dus het mystieke 'substantie'-begrip kennen. Beweging is de universeele toestand, door de cosmische Kracht, als het Universeele Leven, tot stand gebracht, de cosmische kracht als toestand gezien. Men zou dus ook kunnen zeggen: beweging is de algeméene toestand in het Heelal, die voortgekomen is uit de rust van het potentieele en veroorzaken zal alle verandering in de realiteit der Natuur.

Beweging is 'idealiteit'. En merkwaardig om te zien, hoe PLATO zijne 'goden', de bewoners of machten der ideeën-wereld, ook aanduidt met den naam 'bewegers'. De cosmische bewegers, *theoi* — van *theîn*, bewegen — noemt hij deze goden of goddelijke wezens. Dit kan geen toevallig-spraakgebruik zijn, want immers ziet PLATO deze goden als de machten die alle veranderingen of gebeurtenissen in deze fysieke wereld, de wereld der verschijnselen, veroorzaken.

In al wat wij waarnemen, vinden wij nu concrete beweging. Wij vinden aan een ding de zijde van het leven door de uitgestraalde eigenschappen of door zijn 'electrisch' wezen, de zijde der substantie door zijn aantrekkingskracht, massa of 'magnetisch' wezen.

Het ding als eene betrekkelijke eenheid of eenheid van bestaan, als verschijnsel, vinden wij door de beweging van die eenheid,

waardoor verandering wordt teweeggebracht in de toestanden, die wij kunnen waarnemen.

Zoo wordt het corpusculum of electron feitelijk omschreven als „eene zich bewegende eenheid van (negatieve) electriciteit tezamen met haar gebonden ether”.

Bedenken wij nu, dat in dit complex eigenlijk vervat moeten zijn de beide polen van electriciteit en die van magnetisme, dan is het electron totaal een complex van *vijf* begrippen, beginselen en actueele krachten.

‘Eene zich bewegende eenheid’... zeker, zonder die beweging is het electron voor ons niet waarneembaar en bestaat er voor ons geen corpusculum. Dit is nu alweer een heel natuurlijk iets, dat kennen van een electron aan of door zijne beweging. Zonder de eigen beweging zou het in den oceaan van ether of electronen evenmin onderscheiden kunnen worden als een waterdruppel die temidden van zijn eigen element verkeert. Men kan dien toestand van onkenbaarheid dus ongeveer aldus beschrijven: de electricische en magnetische krachtvelden van alle electronen in rust vermengen zich zoodanig, dat, bij de talloze hoeveelheid van deze eenheden, de afgescheiden punten van straling niet te onderscheiden zijn.

Maar de vraag is: bestaat er wel een electron in rust? Volgens het vorengaande moet hierop het antwoord ontkennend zijn: rust is de faculteit van den potentieelen toestand. Wat beteekent hier echter die potentieele toestand? Het is de ‘aanleg’ van wat men de ‘weegbare stof’ noemt. Het bewegend electron is het ‘wezen’ daarvan te noemen. Deze eigen beweging met de electriciteit en het magnetisme blijken nauw en onafscheidelijk samentehangen, en zoo wordt de grondslag van al het bestaande in de Natuur gezien als een vijfvoud, waarmee dan de wetenschappelijke twintigste eeuw terugkomt op de grondslagen van wiskundige natuurbeschouwing van PYTHAGORAS en anderen. Bekend is toch, dat ‘vijf’ een heilig getal bij uitstek was voor de Pythagoreeërs. Wij zullen ook in dit opzicht hier niet trachten, deze begrippen in de symboliek weer te vinden. Het boek van dr. H. A. NABER, *Das Theorem des Pythagoras*, geeft zeer belangwekkende gezichtspunten op den vijfhoek en het begrip ‘vijf’. In de vijf regelmatige lichamen ziet PYTHAGORAS de vormelijke grondslagen der Natuur. Te verwachten ware dus, dat deze zullen zijn de tot vorm

belichaamde vijf beginselen, of althans, dat PYTHAGORAS ze als zoodanig gezien heeft. Dan moet men vinden in het viervlak of de tetraktys (tetraeder) het beginsel van Geest, in het zesvlak, den kubus, dat van Stof, in het achthoek (octaeder) dat van Leven, in het twaalfvlak (dodekaeder) dat van Substantie en in het twintigvlak dat van Beweging of bewegend Bestaan. Omtrent de beide eersten vindt men wel hier en daar iets in werken over symboliek; zelden over de andere. Dit terrein is echter ons arbeidsveld niet voor 't oogenblik. Men houde ons deze terloopsche uitweiding dus ten goede.

Tenslotte nog deze vergelijking: uit de electronen-theorie en de waarnemingen der verschijnselen, die optreden bij ontladingen in Geisslersche buizen, vooral die der *Bèta*-stralen, is men tot de slotsom gekomen, dat 'straling is strooming of beweging van deeltjes'. Bij de alom bestaande stralingsactiviteit, meer en meer gevonden en herkend wordend in onzen tijd, overal dus beweging en strooming.

Hiermee gaat de auteur van de *Secret Doctrine* accoord. Wij vinden dat heele begrip zeer duidelijk in de volgende passage: „De golven en ondulaties der Wetenschap worden alle veroorzaakt door atomen, die hunne moleculen [lees: deeltjes] in de werkzaamheid slingeren *van binnen uit*. Atomen vullen de onafzienbare ruimte en door hunne onophoudelijke trilling *zijn* zij die Beweging, die de Raderen des Levens voortdurend gaande houdt. Het is dit innerlijk werk, dat het natuurverschijnsel voortbrengt, genaamd de correlatie van krachten” (I, 694). De Theosofie van heden heeft dus, blijkens deze duidelijke uitlating van hare voorgangster, niet alleen dezelfde opvattingen als de Wetenschap van onzen tijd, maar is die Wetenschap zelfs eenigszins vooruit geweest in het stellen van conclusies. Maar het is van belang voor eene juiste beoordeeling van de 'occulte wetenschappen' om nota te nemen van stellige verzekeringen als bijvoorbeeld deze: „Het is eene fundamenteele wet in het occultisme, dat er geen rust of ophouden van beweging in de Natuur is. Dat wat rust schijnt, is slechts de verandering van den eenen vorm in den anderen; de verandering van substantie gaat hand in hand met die van den vorm—” enz. (S. D. I, 124).

De wet van het 'behoud van arbeidsvermogen' kan dus ook gezien worden als eene wet van behoud van beweging.

Dit bedoelt H. P. BLAVATSKY, waar zij spreekt van eene 'intra-cosmische beweging', die eindeloos, en van eene 'cosmische beweging', die eindig is (S. D. I, 32).

En dit bedoelde klaarblijkelijk ook Sir W. GROVE, waar hij trachtte, een aanschouwelijk en concreet beeld te ontwerpen van het 'eeuwig bewegelijke'. Indien, zegt hij, mijne veronderstellingen in het juiste licht worden gezien, „dan is alle beweging in zekeren zin eeuwigdurend. In massa's, wier beweging wordt uitgeput door botsing, wordt hitte of beweging van de deelen opgewekt en zoo gaat de beweging voort, zoodat, als wij het mogen wagen, gedachten als deze tot het Heelal uit te strekken, wij zouden kunnen aannemen, dat dezelfde hoeveelheid beweging voortdurend bezig is dezelfde hoeveelheid stof te bewerken” (*ibid.* I, 539). Deze voorstelling van ongeveer 60 jaar geleden wordt geheel bewaarheid door de nieuwste vindingen, daargelaten de laatste conclusie, die niet te controleeren is natuurlijk. Wij mogen in hoofdzaak dus wel besluiten dat 'exacte' en 'occulte' wetenschap het over het begrip 'beweging' volkomen eens zijn.

Het *perpetuum mobile* zooals Sir W. GROVE dat bedoelde, schijnt door onzen landgenoot CORNELIS VAN DREBBEL in de 17de eeuw met tamelijk veel succes gedemonstreerd te zijn.

Maar het ware *Perpetuum Mobile* der oude Alchymisten moet toch eene andere beteekenis gehad hebben. Uit eene waardeering van cosmische en universeele beweging, in den zin als hiervoren aangegeven, waarbij 'beweging' het kenmerk van 'kracht' werd genoemd, volgt, dat het Eeuwig Bewegende het kenmerk van de Eeuwige Kracht, de Kracht van de Almacht of Godheid moet zijn; kenmerk van dat abstracte of algemeéne, dat in géén enkel concreet verschijnsel ooit kan opgaan. Nooit kan een wáár Alchymist gemeend hebben, het Eeuwig Bewegende in een werktuig te kunnen vangen. De eeuwige, universeele Beweging kán, als wij ons eene voorstelling in dezen zin trachten te maken, alleen het volstreckte cosmische reservoir of de 'oceaan' van cosmische beweging zijn, die tot alle concrete bewegingen in de wereld der verschijnselen aanleiding geeft. Doch dan verliest die beweging hare eeuwigheid en gaat onder in het tijdelijke.

Wat de ware Alchymisten zochten, kan niet anders zijn dan de ontwikkeling in zich zelf van dat hoogere, algeméene, goddelijke of geestelijke bewegingselement, welks uitoefening Theûrgie genoemd werd.

HOOFDSTUK 7.

VERANDERING.

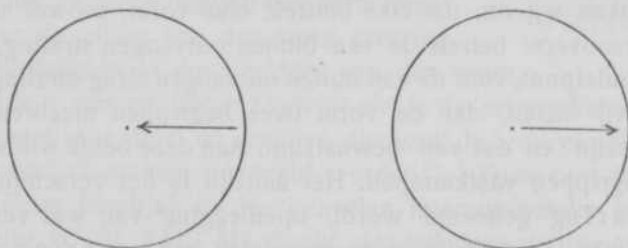
Beweging en Verandering verhouden zich als het noumenale tot het fenomenale of als de kracht tot den arbeid, dien zij verricht.

In het beeld van de sfeer van uitstraling is de arbeid grafisch geteekend door den omtrek. Elke omtrek is een arbeidsveld, een veld, waarin veranderingen plaats hebben. We kunnen dus in onderscheiding met het krachtveld of de sfeer spreken van het arbeidsveld, den omtrek. In een zekere krachtsfeer vertoont zich natuurlijk een oneindig aantal malen het verschijnsel van 'omtrek', zoo, dat daar de eene omtrek overgaat in den anderen en onderscheiding niet practisch mogelijk is.

In het verschijnsel van het geheel is de omtrek de vorm. Het begrip 'vorm' is voor ons het omschrevene, het bepaalde, omgrensde. Of omgekeerd: dit hebben wij verstaan onder het woord vorm.

Waar wij nu kenbare vormen ontmoeten, vormen, die tastbaar, zichtbaar en weerstandbiedend zijn, daar meenen wij eerst recht met een vorm te doen te hebben. Maar geven wij ons wel feitelijk rekenschap, wát het is, dat wij waarnemen? Wat biedt er weerstand aan den druk van onze hand, wat ziet ons oog, wat is ondoordringbaar voor andere weerstandbiedende vormen? Het antwoord moet in alle gevallen noodwendig luiden: datgene wat naar buiten front maakt en den waarnemenden blik naar buiten tegemoet treedt, is dat wat van binnen komt en dus het gecombineerde uitstralend optreden of verschijnen van het ding. Het is 'uitstraling' naar den aard, dus verschijning van de geestelijke zijde van het ding. Het is in wezen precies hetzelfde als de omtrek van de enkelvoudige sfeer van uitstraling, maar het is véélvoudig in zijn aard, samengesteld of verbizonderd. En wanneer wij nagaan, dat

een atoom uit vele electronen, een molecuul uit een complex van atomen en een voorwerp uit (voor ons) ontelbare moleculen van, gewoonlijk nog velerlei bestanddeelen of grondstoffen bestaat, dan is het in beginsel wel duidelijk, dat elke tastbare, zichtbare, weerstandbiedende vorm een uitstralingscomplex van onnaspeurbaar samengestelden aard moet zijn. Maar hoe dan ook, vorm is de verschijning van uitstraling, phenomenon van de geest-zijde van het bestaande en niet, zooals men tot nog toe gewoon was

aan te nemen, het kenmerk van het stoffelijke. Het is echter aan den anderen kant waar, dat door de geestesuiting de Substantie, die op zichzelf onwaarneembaar, verborgen is, tot verschijning komt.

Nu men langzamerhand in de wetenschappelijke wereld alles, wat men van de bestaande dingen kan waarnemen, terugbrengt tot 'de eenheid van electriciteit', de uitstralende eenheid, electron of corpusculum genaamd, en nu men zich reeds vrij algemeen bedient van de uitdrukking 'stralende materie' voor deze eenvoudigste vorm van 'materie', nu moet dunkt mij de bovenstaande consequentie vanzelf getrokken worden.

Elke bestaande eenheid echter is een complex van uitstralende en aantrekkende kracht — electrisch-magnetisch. Er heeft dus in elk ding, eenvoudig of samengesteld, behalve een arbeid en een verandering aan den omtrek, ook een arbeid en een verandering in het middelpunt plaats, die dan geestelijk, potentieel of abstract is.

Immers voor de tweede helft van het krachtsproces, de magnetische of aantrekkende, treedt elk punt van elken omtrek als uitstralingspunt op, (zij het ook 'onvrijwillig') en wordt het middelpunt tot ontvangend arbeidsveld van al deze terugstralingen. Ontstaat in de eerste helft het beginsel van vorm, in de tweede helft van het proces verdwijnt dit, d.w.z. wordt de vorm opgelost, klaarblijkelijk.

Waar men den vorm vaak heeft genoemd het verschijnsel van het aanzijn, waarin dus de subjectieve zijde van het bestaan verschijnt, biedt zich voor het oplossen of abstraheeren van den vorm een woord en een begrip aan, dat wij gewoon zijn, alleen op ons menschelijk wezen toetepassen, maar m. i. ten onrechte.

Ik bedoel bewustzijn, dat zoo duidelijk de beteekenis heeft van dit door het object, de buitenzijde, bepaalde 'zijn' of bestaan, en dat niet verschijnt, maar inwezenlijk en verborgen is.

Bedenken wij nu, dat elke omtrek, elke vorm, zoowel 'omtrek', nl. voorzooverre betreft de van binnen ontvangen straling, alsook weer middelpunt, voor de van buiten ontvangen terug-straling is, dan zullen wij inzien, dat de vorm twee begrippen meebrengt: dat van 'aanzijn' en dat van 'bewustzijn'. Aan deze beide wilde ik nog twee begrippen vastknoopen. Het aanzijn is het verschijnsel, dat openbaring genoemd wordt, openlegging van wat eerst verborgen was; bewustzijn is de grondslag van ervaring.

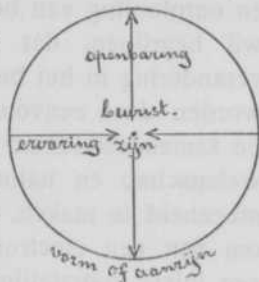
Openbaring en ervaring zijn eigenlijk slechts andere woorden voor uitstraling en absorptie of instraling, en wel ontleend aan ons menschelijk wezen. Maar ik noem ze opzettelijk, omdat ik niet geloof, deze begrippen tot dit eenzijdig gebruik te moeten beperken. Er is bijvoorbeeld door den Hindoe professor BOSE, aangetoond, dat niet slechts dierlijke of plantaardige organismen, maar mineralen zelfs een zekere ervaring blijken door te maken of dat althans een vermogen van ervaring daarin practisch verschijnt, getuige de reacties op zekere impulsen.

Zoo kan men, geloof ik, de woorden 'openbaring' en 'ervaring' vrij-uit gebruiken voor de algemeene, cosmische verschijnselen van uit- en instraling, die uitloopen op vorm en bewustzijn. En zoo goed als wij 'vorm' of aanzijn toekennen aan alles wat 'bestaat', zoo goed moeten wij daar ook 'bewustzijn' toekennen in evenzeer universeele beteekenis.

Men zal het 'maar een kwestie van woorden' vinden misschien. Inderdaad echter vinden wij in Aanzijn (of vorm) en Bewustzijn weer het primair subjectieve of geestelijke en het primair objectieve of stoffelijke terug en in Openbaring en Ervaring hunne respectieve functiën, en tezamen weer een herhaling van de vier groote universeele beginselen, de 'vier elementen' der occultisten, alchymisten en astrologen.

Wij kunnen dit viertal begrippen weer aldus in teekening brengen:

Zoo brengt openbaring verandering in den vorm of het aanzijn, ervaring verandert het bewustzijn. Men kan ook zeggen, wijl 'verandering' de *conditio sine qua non* van beide is: bewustzijn is de abstracte of innerlijke, aanzijn of vorm is de concrete of uiterlijke veranderlijkheid of arbeid. Zoo wordt dan openbaring de aanleiding tot den vorm, maar ook weer de uiting van den vorm, ervaring het bewustzijn in of door middel van den vorm.

De auteur van de *Secret Doctrine* ziet in de 'primordiale atomen' of 'pregenetische stof' de deeltjes die „zelf de bron van alle leven en bewustzijn” moeten genoemd worden (I, 105) en zegt dat „geen enkel atoom [deeltje] in den geheelen Kosmos zonder leven en bewustzijn is” (II, 742.) Mij dunkt, dat wij deze stelling op grond van het bovenstaande kunnen en zelfs moeten aanvaarden. 'Bewustzijn' wil daar niet zeggen een zekere hoogte van mentale menschelijke of quasi-menschelijke ontvankelijkheid en verwerking van indrukken. Er is geen reden om een algemeen woord, een universeel begrip alleen op te eischen voor een bepaalde soort en hoogte van bestaan.

Het bestaan sluit dus in elk geval in: voortdurende verandering van vorm door uitstraling en voortdurende verandering van bewustzijn door instraling, straling, die strooming van deeltjes beteekent. De uitgaande deeltjes versterken en handhaven den vorm, de instroomende trachten deze te vernietigen, en de vorm zelf is dus de uitdrukking van den evenwichtstoestand tusschen deze strijdende legioenen. Zoo wordt elke omtrek of bol-oppervlakte van een sfeer niet alleen een arbeidsveld, maar ook een veld van strijd.

Het bewustzijn wint door instrooming, verliest door uitstrooming. Ook voor het bewustzijn is het een strijd aan den omtrek van de sfeer. En deze cosmische wet is, naar mij voorkomt, een der aspecten van het verhaal in de *Bhagawad Gîtâ* over den strijd op *Koeroekshetra*.

Het arbeidsveld is ook steeds veld van bewustzijn. Het 'bewustzijn' is steeds complementair met den 'vorm'. Geen van beide is denkbaar zonder het grondbegrip 'verandering' (vgl. *S. D. I*, 42). En zoo heeft in het Heelal door de voortdurende wisseling van

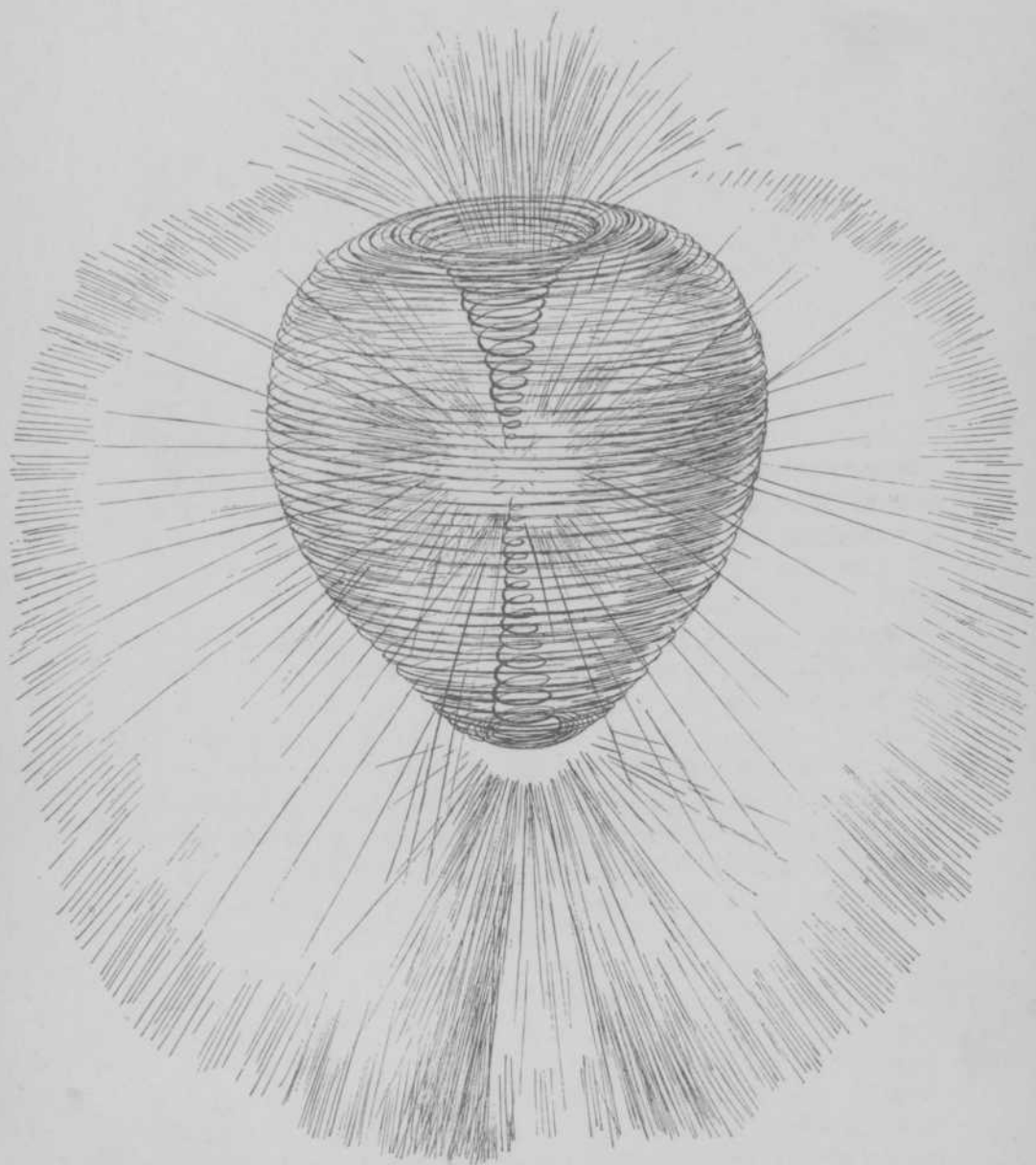
deeltjes, in- en uitstroomend alom, een voortdurende ontwikkeling en ontplooiing van bewustzijn en van vorm plaats. En wel moeten wij begrijpen, dat eene verandering in den vorm ook eene verandering in het bewustzijn meebrengt en omgekeerd. Tenslotte worden deze eenvoudige wetten natuurlijk zeer samengesteld in de samengesteldheid van de Natuur. Maar in deze natuurkundige wetenschap en natuur-filosofie hebben wij alleen met de algemeenheid te maken. Men zal allicht vragen: „wat hebt ge eraan, om aan een electron 'bewustzijn' toe te kennen; geeft dat wel een juiste voorstelling?” Daarop zou ik dan willen antwoorden, dat ik graag een zelfde woord gebruik als algemeene aanduiding van verschijnselen die, hoewel in graad verschillend, in wezen volkomen gelijk zijn. Dezelfde naam voor hetzelfde wezen.

Er is tegenwoordig sprake van het fotografeeren der menschenlijke gedachte en het zichtbaar maken der menschenlijke aura. Men oppert wel bedenkingen tegen de resultaten, maar ziet vrij algemeen in dat het, in beginsel, niet onmogelijk verklaard mag worden. Is deze menschenlijke electriciteit en dit menschenlijk magnetisme niet evenzeer onderworpen aan en deel van de algemeene cosmische electriciteit en magnetisme?

Er kunnen zekere grenslijnen getrokken worden in den toonladder van cosmische 'trillingen', grenslijnen die te maken hebben met de soort en de substantie, met toonhoogte, trillingsgetal, golflengte of hoe men ook de kleuren van dit eindeloze cosmische spectrum noemen wil. Maar in geen enkele van de algemeene beginselen die wij hier besproken en onderzocht hebben, was toonhoogte of trillingsgetal een factor.

De ether is de middenstof die ons alle trillingen, hoe verschillend ook, schijnt over te brengen. En wij hebben onze grondwetten afgeleid van het eenvoudigste verschijnsel, het meest enkelvoudige deeltje in dien ether. Ik geloof dat wij dus voor eene natuur-filosofie den juisten grondslag gevonden hebben.

DEEL II.

HOOFDSTUK 8.

HET ELECTRON ALS OERATOOM.

Wanneer nu alle 'weegbare stof' uit electronen bestaat en elk verschijnend ding in deze wereld als een samengesteldheid tegenover de eenvoudigheid van het electron staat, maar overigens volkomen gelijksoortig daarmee in aard of wezen, d.w.z. 'electro-magnetisch', en begiftigd of voorzien met 'eigen beweging', dan is er, geloof ik, alle aanleiding om het electron te houden voor het oeratoom van deze wereld.

Ik spreek nu maar van 'deze wereld' zonder verdere bedoeling dan die men hier verwachten mag; ik meen dus: de wereld waarover wij spreken, die der verschijnselen.

Onder oeratoom verstaat men gewoonlijk immers iets als een meest-eenvoudige vorm van bestaan, welke vorm dan, juist omdat hij de meest-eenvoudige is, ook als de stamvader van alle andere vormen (in zijn bepaalde lijn) moet gedacht worden. En dat is hier het geval.

Zoo sprekende van een meest-eenvoudigen vorm bedenken wij dan echter, dat er bij het electron toch eigenlijk ook reeds van 'vorm' sprake is en vragen wij ons af, welken vorm wij hier zien of verwachten te zien. Natuurlijk den bolvorm. In zijn wezen is het niets anders dan een samengesteld krachtsveld en het eerste concrete 'beeld van de sfeer' in deze wereld.

Maar een bewegend electron — de snelheden, die wetenschappelijk bepaald of aangenomen worden, zijn bovendien zeer groot — kan den zuiveren bolvorm niet blijven behouden. Men zal zeggen: dat hangt toch maar af van de mate der plasticiteit der substantie. Ja — en die tegenwerping brengt ons juist waar

we zijn moeten: de substantie heeft in het electron juist zijn hoogsten graad van plasticiteit 'hooger dan in éénig atoom van weegbare stof', omdat, zoo zou men kunnen trachten het te verklaren, het electron geheel-en-al en alléén uit eigen kracht bestaat. Juist zijn éénvoud beteekent: niet gebonden aan of door andere entiteiten. Men kan het ook misschien zóó zeggen: het electron is louter krachtsfeer, althans zóó 'louter' als wij ons dat in deze wereld vermogen te bedenken; en aan den anderen kant is het ook louter substantie, dus openstaand en ontvankelijk voor álle krachten of vormingen.

In de 'eigen beweging' nu komt het begrip beweging tot werkelijk bestaan en treedt het als een practische factor op. En nu zien wij naast, met en dóór deze concrete beweging ook den concreten vorm ontstaan.

Het in rust verkeerend electron is een onbegrensd, dus ongevormd veld van kracht. Dit blijft wel zoo en is de onveranderlijke wet voor elk krachtveld. Maar wat beweegt, is niet het eindelooze krachtveld, doch zijn kern. En die kern moet zekere bepaaldheid hebben, wat ook wordt aangenomen door de wetenschappelijke theorieën, die spreken van de 'medegesleepte ether'. Daarmee toch wordt een zekere 'massa' bedoeld, die wijst op bepaaldheid — hoè deze dan ook verder gedacht moge worden. En klaarblijkelijk beteekent 'bepaaldheid' in het algemeen, en zoo ook hier in deze theorieën, omperking of omgrenzing door de macht van de omgeving. En zoo is het heel natuurlijk te denken, dat er in het eindelooze krachtveld van het electron dat gaat bewegen, op zekeren afstand van het middelpunt een scheiding of grens ontstaat n.l. dáár waar het medeslepend vermogen van het electron of — moeten wij zeggen: zijn magnetisch vermogen? — het aflegt tegen de adhesie der andere gezamenlijke electronen. Ik kan niet inzien, dat dit voor electronen heel veel anders zou zijn dan voor de atomen van de lucht of eenig gas bijvoorbeeld.

Aldus komen wij vanzelf tot de voorstelling, die de wetenschap zich tegenwoordig van het electron maakt, n.l. een bolletje: immers de vorm van het electron bestaat dan uit een alzijdig krachtveld met een zekere, bepaalde omgrenzing. Daarbij komt men er dan vanzelf toe om in de eigen krachtsfeer van dit bolletje de electriche zijde van het verschijnsel te zien, en in de omgevende drukking

van den ether, die straks de 'medegesleepte ether' zal worden, wanneer het bolletje gaat bewegen, de magnetische zijde.

Zoo staan dan weer uitstraling en aantrekking tegenover elkaar als de kracht van de 'eigen' krachtsfeer en de weerstand van de omgeving. En dit is eene voorstelling, die doorgaat voor elk krachtveld in 't algemeen, zoodat deze algemeene voorstelling zeggen wil: in de sfeer van het algemééne Bestaan zal elk bizonder verschijnsel kunnen worden voorgesteld door — of liever: moeten bestaan uit — een electrische of uitstralende kracht en een omgevend, bepalend magnetisch veld, dat 'grens' of 'vorm' schept, en in *static* evenwicht met de uitstralende kracht is.

Maar dit is dan weer de voorstelling van een electron of eene sfeer in rust. Een potentieele of ideële voorstelling. In de werkelijkheid beweegt het electron en heeft elke 'bestaande' eenheid zijne eigen bewegingselementen.

Wij zullen nu daarlaten wááruit, concreet, die beweging van het electron ontstaat. Alleen kan men er in beginsel van zeggen, dat er uit de aantrekkende kracht van het eene electron en dezelfde kracht in andere electronen of dingen natuurlijk verplaatsingen zullen móeten voortkomen. De negatieve of passieve, aantrekkende of magnetische kracht wordt aldus omgezet in eene positief of actief schijnende beweging. Hierbij valt dan de opmerking te maken, dat de electrische kracht in het algemeen den bestaanden toestand helpt bewaren en dus standvastigheid, traagheid of vastheid veroorzaakt, de magnetische kracht een bewegingstoestand tengevolge heeft, waaruit veranderingen ontstaan, die dan echter voortkomen uit *de beide* zijden, de beide krachten tezamen, de electrische en de magnetische.

Eerst ontstaat in het hart, in het centrum, een strijd tusschen de rustbewarende, handhavende uitstralende kracht en de verstorende, verleidende, bewegingwekkende aantrekkingen van 'buiten'. Immers, vóórdat beweging kan optreden in het gehéél, moet *in essence*, d. i. in het centrum, beslist zijn, dat de eerstgenoemde macht overwonnen heeft en de rust verbroken is.

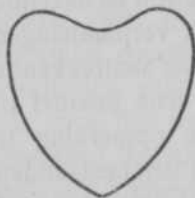
Aan de bovenbedoelde grens of omtrek ontstaat een strijd tusschen de tot motorische kracht geworden uitstraling en de kracht van de tégen het bewegende electron zich verzettende omgeving.

Deze laatste twee krachten zullen nu te zamen lijnen gaan

beschrijven, die den vorm van een spiraal moeten hebben. Twee tegengestelde krachten immers vinden hun *dynamisch* evenwicht in eene spiraalvormige beweging. De beweging van het atoom ontstaat door de aantrekking, die het in zekere richting trekt en omgekeerd 'trekt' het electron uit deze richting iets tot zich, en vandaar eene instulping van den bolvorm aan de zijde waarheen beweging is gericht. Aan den anderen kant houdt de uitstraling of afstooting de overhand op de (algemeene) aantrekkingskracht in het centrum en aan die tegenovergestelde zijde moet dus eene uitstrooming van kracht plaats hebben. Daardoor gaat de bolvorm over in den hartvorm.

In de cirkelende of spiralende beweging noemt men de naar-buiten-gaande kracht: middelpuntvliedende kracht, de naar-binnen-trekkende: middelpuntzoekende kracht. Centrifugale en centripetale kracht zijn dus verschijnselen van het algemeen electrische en het algemeen magnetische (geest en ziel).

Tusschen de besliste overwinning van het instroomen en de besliste overwinning van het uitstroomen, moet de strijd van beide gevoerd worden. De instroomende magnetische kracht is gericht op het middelpunt, ze wordt daarin tegengehouden door zekere kracht van uitstraling en moet daardoor eene geleidelijke beperking ondergaan, aldus zich uitputten en zich spiralend, kolkend, naar het middelpunt richten, juist zooals wij dit zien in depressies, in waterdraaikolken of windhoozen. Maar nú, voortgezet door de, aangidsche zijde van het middelpunt overwinnende uitstraling, zal deze spiraal-kolking zich moeten voortzetten of verlengen tot aan de uitstulping aan de andere zijde om daar de beteekenis te krijgen van een bron van uitstrooming. De van het middelpunt uitstroomende (electrische) kracht handhaaft of verdedigt verder geheel den omtrek en wordt daarin belemmerd door, of vindt daarbij den tegenstand van, de instroomende kracht. Zoo moet ook aan dien omtrek eene spiraalbeweging ontstaan, en natuurlijk in verband met en als gevolg of verdere voortzetting van de eerste, die men de inwendige zou kunnen noemen. En dit alles zonder éénigen plotselingen overgang of schok. Alles 'langs lijnen van geleidelijkheid'. Zoo wordt de vorm van het bewegend of actueel electron geteekend

door inwendige en uitwendige spiraal en treden er tezamen dus drie bewegingen op: de instroomende, de uitstroomende en die welke door het corpusculum zelf heenvaart en van spiraal op spiraal overgaat. Men zou die de 'circuleerende' kunnen noemen.

Er bestaat dus zooiets als eene geregelde circulatie in onzen 'bouwsteen'. Ja, er blijkt, dat circulatie een zeer voorname, een integreerende factor van zijn bestaan is. Dit is weer leerzaam met het oog op analoge processen in de Natuur en men kan daarvan eigenlijk geen enkel proces uitsluiten. Elk natuur-proces immers is een levens- en bestaans-proces.

Het aldus gevormde electron, oervorm van alle 'weegbare' bestaan, toont een merkwaardige overeenkomst, althans in den uiterlijken of totalen vorm, met de door HAECKEL als oervorm van alle dierlijk organisch bestaan aangewezen *gastraea*, de rudimentaire maag, het dier in zijn bestaan als enkelvoudig stofomzettings-orgaan.

Ik ben op het oogenblik niet in de gelegenheid om na te sporen, of er onder oudere gnostieke-occultisten of mystici, ook andere voorstellingen omtrent den oer-vorm van bestaan gegolden hebben, maar wel is het merkwaardig, dat de *Stanza's van Dzyan*, die wel voor een stuk heel zuivere Indische wijsheid en cosmogonie blijken te mogen gelden, den oer-vorm in het algemeen aanduiden als 'het Groot Rad' (I. 5 en 8) en dat het Hermetische *Boek der Getallen* (cit. *Isis Unveiled* I, 254) evenals de bedoelde Indische Stanza's (VI, 4) spreken van de eerste vormen als 'bollen van vuur'. Het Boek der Getallen voegt er bij, dat de 'bollen van vuur' tot 'bollen van klei' worden, aldus klaarblijkelijk uitsprekende, dat de eerstgenoemde 'loutere krachtsferen' het aanzijn geven aan atomen van 'weegbare stof' en dat die 'weegbare stof', de klei van deze wereld, dus uit 'kracht' bestaat.

Onder de occultisten van onzen eigen tijd vinden wij eene tamelijk groote overeenkomst met den hier afgeleiden vorm bij mevrouw BESANT in hare studie getiteld *Occulte Scheikunde*, waarin zij haar 'fysiek oer-atoom' ongeveer zóó teekent. Zij zegt, dien vorm langs den weg van helderziendheid gevonden en dit atoom dus zóó aanschouwd te hebben.

Het is wel de moeite waard, hare beschrijving van dit atoom

even aan te halen. Men vond eigenlijk twee atomen, een positief en een negatief. „In het eene geval stroomt de kracht in van 'buiten', van de 'ruimte der vierde afmeting', en stroomt, door het atoom heengaande, in de fysieke wereld. In het tweede geval stroomt de kracht in van de fysieke wereld en stroomt door het atoom heen weder uit naar 'buiten', d.i. verdwijnt uit de fysieke wereld. Het eene is als een bron waaruit water opborrelt, het andere is als eene opening waarin het water verdwijnt. Wij noemen de atomen waarvan kracht uitstroomt, positief of manlijk, die waarin kracht verdwijnt, negatief of vrouwelijk” (*Theosophia* 1908, Mei, p. 56).

Op deze omschrijving moeten wij straks nog wel even terug komen. Vooral op die 'ruimte der vierde afmeting'. De bedoeling van mevrouw BESANT echter is hieruit in algemeenen zin heel duidelijk. Ook wij moeten komen tot twee soorten van oeratomy: één waar de instroomende kracht méér bedraagt dan wat er uitgestooten wordt, en een waar de uitstroomende kracht de overhand heeft.

Immers er is een 'eenheid van verschijnsel' te denken, dat een groote beweging krijgt en een, dat een minder groote beweging heeft — tenslotte een, dat in volkomen rust is. Men zou zeggen: de toestand van rust is die waarin de electriciteit volkomen heerscht over het magnetisch veld. Wanneer nu het magnetisch veld onder den invloed van andere magnetische velden komt, wordt de stabiele toestand tenslotte verbroken en treedt beweging van het geheel in. Maar ook kan nu daarmee gepaard gaan het verschijnsel van inductie, waardoor de elektrische potentiaal van een corpusculum kan verhoogd of verlaagd worden. Zoo dunkt het mij noodwendig, dat practisch genomen, deze deeltjes of corpuscula niet moeten beschouwd worden als volkomen gelijke eenheden doch als eenheden, die gelijk van aanleg zijn, maar door hunne relaties met elkaar of met samengestelde eenheden zekere veranderingen ondergaan, die tengevolge hebben, dat zij in 't algemeen in twee categoriën te onderscheiden zijn: die waarin de elektrische kracht een zeker overwicht behoudt en die waarin de magnetische kracht overheerschend is. Het eerste zou men dan meer in 't bijzonder *electron* kunnen blijven noemen en op het tweede den naam *magneton* toepassen, die thans door wetenschappelijke onderzoekers reeds

gegeven wordt aan eene zijde van het vraagstuk, welke, naar ik meen, geheel overeenkomt met het door mij hier voorgestelde, zij het dan ook langs geheel anderen weg beredeneerd en met andere woorden gezegd.

Nu bestaat er wel schijnbaar een vreemd contrast tusschen de benamingen 'positief of waarlijk oeratoom' en 'negatief electron', thans toegepast op hetzelfde ding, maar een electriche eenheid is toch altijd in zekeren zin een positieve of actieve eenheid. Die benaming van 'negatief' wil toch niet anders zeggen dan dat deze éénheid van electriciteit zich verhoudt tot alle mogelijke electriche samengesteldheden, juist zooals eene electriche batterij van één cel zwakker is dan eene van méér cellen en een geleider met den potentiaal 1 negatief ten opzichte van een geleider met den potentiaal $n \times 1$. Dat echter de *beide* electriche polen aan het electron bestaan, is uit de vorige hoofdstukken duidelijk gebleken, naar mij voorkomt. Innerlijk positief, toont het zich naar buiten negatief. De beide electriche polen zijn centrum en omtrek.

Wij staan nu echter nog voor een groote vraag. Het electron moge eenheid van bestaan voor de wereld der tot nog toe door ons waargenomen verschijnselen van 'weegbare stof' zijn, het is wel zeker, op grond van het vorengaande, dat het op zich zelf reeds een samengesteldheid is. Tamelijk wel zeker lijkt het mij, dat het electron in zijn viervuldigen aard allereerst aan de 'etherische' fazen van bestaan ten grondslag ligt en dus in zich bevat de eigenschappen, die occultisten toekennen aan de verschillende 'ethers'. Dat kan al moeilijk anders. De vraag blijft echter, vanwaar die krachtsverschijnselen komen, wáárheen ze terugkeeren en waaruit krachtvelden en krachtstroomingen, zelfs de meest enkelvoudige, op hún beurt weer bestaan.

In elk geval blijkt echter wel, dat het electron slechts in een zekeren betrekkelijken zin 'oeratoom' is.

HOOFDSTUK 9.

GRADATIËN OF GEBIEDEN VAN BESTAAN.

Zoodra wij nu vragen gaan stellen omtrent het 'vanwaar' en 'waarheen', komen wij op een terrein, dat door de tegenwoordige wetenschappelijke onderzoekers, voor zoover ik weet, nog niet betreden is. Maar dat behoeft ons niet te weerhouden om op de wijze van wetenschappelijke beschouwing voort te gaan. Wij moeten alleen wel bedenken, dat wij hier niet meer spreken over dingen, waarover meer of minder eensgezindheid is verkregen, maar dat wij in deze kwesties heel en al moeten afgaan op ons eigen logisch-induceerend denken.

Mevrouw BESANT zegt: die kracht, die wij door de oeratomen zien stroomen, komt van uit 'de ruimte der vierde afmeting' en keert daartoe terug.

Het is wel goed om daarnevens onmiddellijk te bedenken, dat mevrouw BLAVATSKY, een ander theosofisch voorgangster en wel de zeer bekende stichtster van de Theosofische Vereeniging, het bestaan van een 'ruimte der vierde afmeting' vrij duidelijk en nadrukkelijk ontkent. Ik geloof dus, dat er heel weinig aanleiding bestaat om de bedoelde uitspraak van mevrouw BESANT te houden voor *de* oplossing die *de* hedendaagsche Theosofie van het vraagstuk geeft, al moge dan mevrouw BESANT met die uitdrukking bedoeld hebben een feit, waarover wij het tenslotte waarschijnlijk ééns zullen zijn.

Maar voordat wij het 'vanwaar' en 'waarheen' onderzoeken, is het m.i. goed om het bestaande verschijnsel, zooals wij dat in het electron in zijn eenvoudigsten vorm of oer-vorm vinden, op zich zelf nader te beschouwen en wel te analyseeren.

Duidelijk hebben wij de drie hoofdmomenten aan het verschijnsel onderscheiden: middelpunt, krachtsfeer en omtrek. Elk van deze drie draagt zijn eigen beteekenis in het verschijnsel en het is goed, ja zelfs noodzakelijk voor een juist begrip en voor het vervolgen der beschouwingen, om deze elk voor zich in zijn juiste beteekenis, ten opzichte van het gehéél, te onderscheiden.

Wij noemen niet het middelpunt het electron, nòch ook de

krachtsfeer — hoewel men deze 'het essentiele' wezen ervan kan noemen — maar het totaal verschijnsel, dus zooals het zich toont als een omgrensd, bepaald, afgebakend iets. En dit is de wijze waarop wij álle dingen in een wereld van vorm beschouwen en benoemen. Het ding is voor ons dát wat zich vertoont of zooals het zich kenbaar maakt in en áls een zekere bepaalde vorm. De bepaling bepaált het, de omgrenzing omschrijft het, de vorm is het bestáánde ding, het ding als een *werkelijkheid* of verschijnsel. Vandaar dat de wetenschap, voor zooverre die zich bepaalt tot de kennis van vormen of verschijnselen, het electron als het meest eenvoudige ding en de eenheid van bestaan moest vinden. Maar ook de inhoud, de essence of het *wezen* van den vorm en zijn *aanleg* of potentieel centrum hebben voor ons hunne eigenaardige beteekenis en te zamen zien wij dus het ding en elk verschijnsel als een drieledigheid, waarbij dan elk van de drie aanzichten van het geheel als een gradatie van de totaliteit is te beschouwen.

Immers de 'aanleg' en het 'wezen' zijn *gradueel* anders dan de werkelijkheid: het centrum en de krachtsfeer zijn de eerste twee gradatiën van het geheele verschijnsel, waarvan de vorm de derde gradatie kan genoemd worden of, omgekeerd, de vorm de eerste, met als achtergrond de krachtsfeer als tweede en het oorzakelijk centrum als derde gradatie.

Tot een juist begrip van de verhouding tusschen middelpunt, krachtsfeer en omtrek of vorm — deze universeele verhouding! — kan ons een voorbeeld misschien dienen. In het algemeen kan elke bron van uitstraling, een lichtbron, geluidsbron, enz., ons daartoe dienen. In het bijzonder vind ik een goede illustratie in de bekende tooverlantaarn, die in onzen tijd als bioscoop meer en meer volmaakt wordt. Het sciopicon bestaat uit een lichtbron en een beeld of figuur op een plaat of film. En deze figuur wordt door het licht op een scherm geprojecteerd. Neem nu lichtbron en film tezamen als een eenheid aan en ge hebt eene voorstelling van het stralend centrum, dat bron van kracht is en tegelijkertijd de figuratie, het begrip of de idee, inhoudt, welke uitgestraald zal worden en door de krachtsfeer aan den omtrek medegedeeld. Duidelijk wordt dit natuurlijk, wanneer het stralend centrum niet meer is het eenvoudige centrum van het oeratoom, maar een samengestelde eenheid, centrum van een samengestelden vorm.

De lichtstraal van het sciopticon toont duidelijk, hoe de figuratie, die in het centrum bevat ligt, wordt overgebracht en het scherm toont, hoe het beeld of de figuur concreet ontstaat als reproductie van het origineele of centrale, zoodra de stralenbundel een weerstandbiedende oppervlakte treft, m. a. w. uitstraling en weerstand in de 'omgeving' tot een evenwichtstoestand komen.

Natuurlijk is het maar een voorloopige maatregel en waarmede wij niet tevreden kunnen blijven, dat samenvatten van lichtbron en film in het centrum. Wij zullen die onderscheidene begrippen moeten aanduiden met onderscheidene namen. Voorloopig zouden wij dus het centrum kunnen aanduiden als de lens, waardoor het licht met zijne inherente figuratie en kleur wordt naar buiten geworpen.

Wij moeten nu ook namen kiezen om deze categorische beginselen van centrum, krachtsfeer en omtrek of vorm aan te duiden.

Om het centrum aan te duiden, zou ik eerst in bedenking willen geven, dat het wel de lens is waardoor de verschijnende kracht wordt gemanifesteerd, maar dat vooralsnog de vraag onbeantwoord is gebleven 'vanwaar en waarheen' die kracht zelve. De beschouwingen omtrent dit centrum hebben ons daaromtrent nog geenerlei verklaring gegeven en wij hebben dus geen aanleiding om het een naam te geven in verband met die kracht. Maar wel in verband met de uitgestraalde figuratie, want de aard, teekening of figuratie van het centrum bepaalt de figuratie van den vorm, welke aldus steeds een reproductie kan genoemd worden. Het centrum draagt dus in elk geval, eenvoudig of samengesteld, het kenmerk in zich van oerbeeld of oorspronkelijk begrip, volgens hetwelk de vorm tot stand gekomen is. En wanneer wij dit beginsel met ons menschelijk wezen in verband brengen, dan komt het mij voor, dat dit beginsel van het 'begrip' of 'prototype', dat ten grondslag ligt aan het beginsel van vorming, niet beter kon worden aangeduid dan als het mentale. Immers in ons menschelijk wezen verstaan wij het mentale als het beginsel van de gedachte, die de grondslag is van de 'vormelijke' handeling. Voor het beginsel van de krachtsfeer, die den vorm vervult, of de kracht, die verschijning teweegbrengt, bestaat van oudsher een naam. Men heeft dit reeds in den tijd van de Neo-platonici genoemd het astrale. Die naam beduidt letterlijk het 'sterachtige' en men wil er blijkbaar mee zeggen: dat wat straalt als de sterren, dat wat stralend is of den aard van het stralen heeft,

waarbij men dan zeker ook aan de oudtijds algemeen bekende 'sterre-achtige' of astrologische krachten in het heelal gedacht heeft. Wij kunnen daarvoor naar *Elementen der Practische Astrologie* verwijzen. Ook de tegenwoordige theosofische litteratuur spreekt van het astrale en het is ook daar de sfeer tusschen het mentale en de wereld van vorm. Tenslotte zou ik ook voor het 'vormelijke' een categorischen naam willen invoeren en dit noemen het fysieke. Ons driedelig oeratoom is dus mentaal-astraal-fysiek en daarmee hebben wij tevens vastgesteld, dat onze heele wereld van verschijnselen bestaat uit deze mentaal-astraal-fysieke driedigtheid. Wij zijn hiermede nu eenmaal in de gebruikelijke terminologie. Maar het is de vraag of de theosofische schrijvers van onzen tijd wel alle juist hebben ingezien, wát nu precies de rol en de functie van het astrale is. Het komt mij voor, dat daaromtrent wel eens onjuiste of niet geheel zuivere voorstellingen bestaan. Over mentaal en fysiek is men het over 't algemeen tamelijk wel eens. De 'occulte' en de 'exacte' wetenschap zullen beide wel ongeveer hetzelfde verstaan onder deze woorden; alleen zal het noodig zijn, dat de wetenschappelijke onderzoekers de realiteit van het mentale meer gaan beseffen.

Het mentale kunnen wij, ten opzichte van de fysieke wereld althans, het oorzakelijke noemen; het astrale is het beginsel van werkzame cosmische kracht en het algemeene stralings-proces sluit het electrische zoowel als het magnetische in, zoodat het astrale in het algemeen is het electro-magnetische.

Het komt mij voor, dat dit door theosofische schrijvers niet algemeen wordt ingezien. Het fysieke is het bepaalde of gevormde electro-magnetische, waarbij dan te bedenken valt, dat de vorm ontstaat of optreedt door een eigen-beweging van een bepaalde kracht, waardoor verschil, onderscheiding en afscheiding van een nucleus in den oceaan van electro-magnetische velden ontstaat. Als men aan deze soortelijke benamingen vasthoudt — en ik geloof, dat men daarmee op vasten bodem staat — kan er moeilijk verwarring komen: het mentale is het oorzakelijk bestaan, het astrale het electro-magnetische, het fysieke het vormelijke, lichamelijke of belichaamde. Nu is het wel waar, dat men nooit het eene zonder het andere, althans het beginsel van het andere, kan denken. Maar men moet toch het eene niet het andere noemen, zooals de heer

G. E. SUTCLIFFE doet, die het 'electron of corpusculum der hedendaagsche wetenschap' het 'astraal-atoom' noemt (*The Theosophist* van Maart 1910, *Scientific Notes*). Dit is klaarblijkelijk onjuist. En er bestaat een duidelijke *discrepancy* tusschen den theosofischen schrijver SUTCLIFFE in deze uitspraak en de theosofische schrijfster mevr. BESANT, die het astrale de 'vierde afmeting' noemt in den zin van iets fysiek-onkenbaars. Het astrale is het wezen van het electron zooals het ook het wezen van elken vorm is. Men kan omgekeerd ook zeggen: het electron is het vat, waarin het astrale wordt besloten en elk fysiek bestaan is uit deze oeratomen, vervuld met astraal wezen, opgebouwd. Men dient hierbij alleen dit 'vat' wel te zien als een natuurlijke en niet als kunstmatige verpakking. Het ontstaat en bestaat uit de substantie zelve, die het omsluit en doet dus denken aan de draaikolk. In ander opzicht weer eenigszins aan het kristal.

Men kan dus eigenlijk nooit spreken van astrale vormen of astrale lichamen in den zuiveren zin. Het astrale kan *an sich* nooit vorm hebben, tenzij op de wijze van den lichtbundel van het sciopicon, die de figuratie inhoudt, doch niet vertoont, tenzij een weerstandbiedende substantie wordt getroffen, waardoor een vorm of beeld ontstaat. En wat men in de theosofische literatuur 'astrale' vormen en, sinds de Neo-platonici ook reeds, 'astrale' lichamen noemt, zijn inderdaad — natuurlijk! — figuratiën in den *fysieken* ether, veroorzaakt door den astralen bundel, die uit een oorzakelijk centrum voortkomt. Men moet het m.i. zóó streng opvatten, dat 'astrale kracht' als een pleonasme beschouwd wordt: het astrale is alléén kracht.

Mevrouw BLAVATSKY gebruikte den naam 'astraal-lichaam' ook inderdaad voor het etherisch lichaam, vervuld met het astrale natuurlijk. En dit woordgebruik blijkt nauwkeuriger dan wat door latere theosofische schrijvers werd vastgesteld (*De Sleutel tot de Theosofie* p. 77, vgl. noot p. 24).

Het komt mij voor, dat, eenerzijds door occultisten en theosofen van onzen tijd het astrale en het mentale vaak worden gedacht en voorgesteld met een soort aureool van geheimzinnigheid, alsof deze beide begrippen en toestanden van bestaan moeilijk met klaarheid zouden zijn aan te geven, en anderzijds, misschien wel als gevolg van deze houding aan die zijde, de 'mannen der exacte wetenschap'

ongeloovig en onwillig de schouders ophalen als er van 'astraal' en 'mentaal' gebied of van astrale en mentale toestanden en bestaan gesproken wordt. Men moest eenerzijds dat onnoodig-mysterieuse, dat dateert uit eeuwen toen electro-magnetisme nog een mysterie, een geheim van ingewijden was, laten varen, en anderzijds die ongeloovigheid jegens volkomen natuurlijke feiten of den onwil jegens namen, die toch zeer goed op hunne plaats zijn.

Het drievoudig complex van mentaal-astraal-fysiek is het complex van *het Bestaan*. Het bestaat. Het is tenslotte de realiteit in drie gradatiën te noemen en er zijn dus gradatiën van bestaan, gradatiën van bewustzijn dus ook. We moeten daarop aan het eind nog even terugkomen. Het categorisch bestaan van elk der gradatiën brengt nu van zelf mee het begrip van bestaansgebieden.

Maar dit heeft niets te maken met ruimte van meer dan drie afmetingen, evenmin als er aan de bestaande ruimte in uwe kamer eene afmeting wordt toegevoegd, wanneer de lichtbundel van het sciopicon erin verschijnt. Mevrouw BLAVATSKY zegt dan ook, dat dit niet anders is dan „de doorgang van stof door stof” (S. D. I. 272).

Wanneer inderdaad „ruimte . . . het denkbeeld *beperking* in zich” sluit, gelijk de heer LEADBEATER in zijn voordracht over de 'vierde afmeting' (*Theos. Bibliotheek* N°. 30 p. 35) zeide, — en m. i. kan men dat in zekeren zin beamen, n.l. overal waar sprake is van *concrete* ruimte — dan zie ik ook geen enkele reden, waarom men niet, gelijk wij deden, de natuurlijke verschillen in gradatie zou zoeken in de zoo voor de hand liggende verscheidenheid van beperking of bepaling. Verscheidenheid in beperking wil zeggen verschil in uitgebreidheid. Maar het wezen en begrip van 'uitgebreidheid' zelf blijft daardoor onaangetast en onveranderd.

H. P. BLAVATSKY noemt 'uitbreiding' een inherente eigenschap van stof. Liever zou ik zeggen: van Substantie. En dan verder:

„De drie afmetingen behooren inderdaad tot slechts één attribuut of eigenschap van stof — uitbreiding — en het algemeene gezonde verstand verzet zich terecht tegen het denkbeeld, dat onder een of anderen toestand der dingen er méér dan drie van zulke afmetingen zijn, als lengte, breedte en hoogte.” (S. D. I, 272.) In volkomen gelijken zin spreekt ook de bekende filosoof-theosoof BHAGAVAN DAS (*The Science of Peace*, p. 301): „... de zoogenaamde vierde en

vijfde en hoogere afmetingen der ruimte kunnen werkelijk niet iets zijn verschillend van de drie bekende afmetingen" ... enz.

De auteur van de *Secret Doctrine* maakt het denkbeeld van een 'vierde afmeting' niet belachelijk, gelijk de heer LEADBEATER meent, maar verzet er zich eenvoudig tegen, als onlogisch, en hoopt zelfs, dat de uiteenzettingen in bedoeld werk gegeven „... voor goed zullen opheffen en afschaffen de manier van speculeeren over de attributen van ruimte van twee, drie en vier of meer afmetingen..." (S. D. I, 271.) Een ernstig schrijver, die gewoonlijk wéét wat hij zegt, kan het moeilijk duidelijker zeggen.

De stroom, die aan de eene zijde het electron of oeratoom binnentreedt en die, welke aan de andere zijde uittreedt, bestaan uit astrale deeltjes en zijn dus wel inderdaad astraal. Daarin heeft mevr. BESANT in hare *occulte Scheikunde* klaarblijkelijk volkomen gelijk. Maar deze stroomingen komen niet uit en gaan niet naar eene andere ruimte dan de gewone. Zij overschrijden geen drempel naar een andere ruimte, maar eenvoudig een zekere grens of beperking in de ons bekende ruimte.

Wanneer men een excuus of eene oplossing zou willen aan de hand doen om dan toch éénige verklaring te geven van wát men met die 'vierde afmeting' bedoelt en hoe men er toe is kúnnen komen, zich deze voorstelling te maken, zou men dat misschien kunnen vinden in het denkbeeld dat elke 'afmeting' loodrecht op elke andere staat en dat wanneer een bol of andere vorm van drie afmetingen nu vervuld wordt door een kracht, deze kracht een loodrechte richting aanneemt op de wanden of den omtrek van den vorm van drie afmetingen. De (mentale) kernbol zou dan weer loodrecht staan in alle punten op de (astrale) stralen van de krachtsfeer. Dit zou een zekere wiskundige rechtvaardiging van het begrip van een 'vierde' en 'vijfde' afmeting kunnen inhouden.

Maar er bestaat een woord voor deze verhouding, dat in den tijd, toen wiskunde niet willekeurig van filosofie gescheiden werd, in gebruik was: het woord *dunamis* of 'macht'. In dr. H. A. NABER's werk *Das Theorem des Pythagoras* gaan wij de herleving van die filosofie der wiskunde vinden en zoo ook een filosofische opvatting van het begrip 'dunamis'. Men kan een 'afmeting' een macht of *dunamis* noemen. En wanneer een vorm van drie afmetingen nu ook door astraal en mentaal leven vervuld wordt dan zou men

dat in zijn geheel een vijf-dynamische entiteit kunnen noemen. Ook ons woord 'vervulling' geeft blijkbaar de bedoeling weer: zooals een vloeistof het openstaand vat vervult, zoo vervult het mentale het astrale en het astrale het fysieke.

Wanneer men dus tenslotte het begrip van een vierde en een vijfde afmeting wil zien in den zin van 'vervulling' of van 'dunamis', dan heb ik er geen bezwaar tegen. Maar dan kan men evengoed omgekeerd zeggen: het mentale is voor ons begrip eigenlijk éénvoudig van afmeting en de eerste dunamis te noemen, het astrale is voor ons de lijn, tweede afmeting of dunamis en het fysieke heeft dan eigenlijk eerst drie afmetingen. Deductief redeneerend en zuiver vasthoudend aan de theoretische beteekenissen van het mentale, astrale en fysieke, zou voor deze laatste wijze van benoeming m. i. veel meer te zeggen zijn dan voor de andere.

Nu nog een paar opmerkingen omtrent deze universeele triniteit.

Mentaal, astraal en fysiek verhouden zich klaarblijkelijk als aanleg, wezen en werkelijkheid of vermogen, kracht en arbeid. Hunne karakteristieke eigenschappen zijn dus: rust of vastheid, bewegelijkheid, veranderlijkheid.

Het mentale en het fysieke hebben een verhouding van gelijksoortigheid, die zich ook toont in gelijkvormigheid. Het mentale en het fysieke oeratoom worden voor onze verbeelding beide bolvormig. De astrale krachtsfeer bestaat uit kegel- of trechtervormige stralen — bepaald of onbepaald in aantal, waar in elk geval eene véélheid, waar het mentale en het fysieke beide zich door éénheid kenmerken. Het mentale is de eigenlijke eenheid in het verschijnsel, die door een veelheid van stralen komt tot den vorm, die een betrekkelijke eenheid is, een veeleenigheid, waarin de éene aanleg, het éene oerbeeld, in de drie afmetingen der ruimte is verschenen of uitgewerkt. Het beeld, dat het sciopticon op het scherm werpt, wordt niet alleen door den lichtbundel, maar ook door den aard der substantie van het scherm bepaald, vooral door het licht dat reeds op het scherm aanwezig was uit andere bron.

Mentaal en fysiek, of aanleg en werkelijkheid, vertoonen nu het oerbeeld van de wet van analogie die „de eerste en belangrijkste sleutel tot de cosmische natuurkunde” is volgens mevrouw BLAVATSKY (*S. D. I, 174*). Die wet van analogie is in een ander

aanzicht ook weer te noemen de wet van noumenon en phenomenon. Nog onder een anderen naam komt dit begrip van gemanifesteerd evenbeeld of 'gelijkenis naar een oerbeeld' in de oud-Grieksche filosofie voor, n.l. onder die van *gnômon*. Onder *gnômon*, zoo zegt dr. H. A. NABER in zijn boek over *Das Theorem des Pythagoras*, werd verstaan „eene figuur, die zich zoodanig bij eene bestaande aansluit, dat door dit aansluiten eene nieuwe figuur ontstaat, gelijkvormig met de oorspronkelijke” (p. 27). Er is geen figuur, waarbij dit zoo vanzelfsprekend en natuurlijk en zoo alzijdig plaats vindt als bij den cirkel of den bol, eigenlijk den cirkelrand en de bolschaal of -schil. Dr. NABER noemt die wel is waar niet en past het denkbeeld toe op driehoeken, maar er kan geen bezwaar zijn om het zoo ruim mogelijk van toepassing te achten. Het is een algemeene wet en al noemden nu de Grieken van zekeren tijd een winkelhaak en ook wel een zonnewijzer in het bijzonder *gnômon*, dit neemt niet weg dat het begrip 'gnômon' ten volle van toepassing is op de verhouding tusschen het fysieke en het mentale waarbij dan *gnômon* en *phenomenon* ongeveer gelijke beteekenis krijgen of tenminste hetzelfde gebeuren uitdrukken, zij het ook onder eenigszins verschillende aspecten.

Er zijn twee woorden, die in de spreektaal vaak verward worden en die in hunne betrekkelijke beteekenissen juist doen denken aan de verhouding tusschen mentaal en fysiek:

— *eigenlijk* is dat wat 'eigen' is, inherent en in geen deele aan het vreemde, andere, buitenstaande ontleend: het mentale.

— *feitelijk* (vgl. *fait, faire* = handelen) is wat behoort tot de wereld der feiten, dat zijn verschijnselen, vormelijke uitdrukkingen en 'feitelijk' is alzoo het fysieke, de wereld van vorm.

Het dunkt mij de moeite waard, hierbij aantehalen eene opvatting van LEIBNITZ, die geheel in overeenstemming is met de boven gegeven gezichtspunten en door de auteur van de *Secret Doctrine* met volkomen instemming aangehaald. „LEIBNITZ, gelijk de occultisten, kende aan de geheele schepping mentaal leven toe, wat, volgens hem, vatbaar is voor oneindige gradatiën.” En dan omtrent zijne ideëen op dit punt eene aanhaling van MERTZ over hem: „De hoegrootheid, door welke uiterlijke dingen de ruimte schijnen

optevullen, is een eigenschap die zij alleen verkrijgen door de grofheid van onze zintuigen..."

— door de grofheid van eene fysieke wereld, die het scherm is, waarop de lichtbundel valt, zou ik zeggen.

„...LEIBNITZ volgde deze argumenten tot zekere hoogte, maar hij kon niet tevreden blijven met de veronderstelling, dat stof samengesteld was uit een eindig aantal kleine deelen. Zijn wiskundig verstand drong hem om dit argument *ad infinitum* uit te werken. En wat werd er dan van de atomen? Zij verloren hunne uitbreiding en behielden slechts hunne eigenschap van weerstand. Zij waren middelpunten van kracht; zij werden teruggebracht tot wiskundige punten”...

Dit alles teekent duidelijk het vaste en (althans betrekkelijk) afmetinglooze mentaal oeratoom. Evenzoo het volgende: „Maar indien hunne uitbreiding in ruimte niets was, zooveel te voller was hun innerlijk leven. Aannemende, dat innerlijk bestaan, gelijk dat van het menschelijk verstand, een nieuwe ‘afmeting’ is, niet een wiskundige, maar een metafysische afmeting, — de wiskundige afmeting tot niets terugbrengende — kende LEIBNITZ hun oneindige uitbreiding toe in de richting van hunne metafysische afmeting. Nadat zij in de wereld der ruimte uit het oog verdwenen zijn, moet het verstand als ’t ware duiken in de metafysische wereld om te vinden en te vatten de werkelijke essence van wat in de ruimte slechts als een wiskundig punt verschijnt.”

„Gelijk een kegel op zijn punt staat of een vertikale lijn een horizontaal vlak slechts in één punt snijdt maar zich oneindig ver in hoogte en diepte kan uitstrekken, zoo hebben de essencen der *werkelijke dingen* slechts het bestaan van een punt in deze fysieke wereld der ruimte, maar zij bezitten eene oneindige diepte van innerlijk leven in de metafysische wereld der gedachte.” Daarbij teekent dan mevr. BLAVATSKY aan: „Dit is de geest en de grondslag zelf van de Occulte leer en denkwijze.” (S. D. I, 688-689.)

Deze opvattingen van LEIBNITZ zijn m.i. een zeer wenschelijk en uiterst gelukkig complement van de hedendaagsche wetenschappelijke beschouwingen over het electron.

HOOFDSTUK 10.

VORMELIJK EN ONVORMELIJK.

Filosofisch, zoowel als practisch-wetenschappelijk, hebben wij gevonden, dat wij ná de onbestaanbare of niet-bestáánde 'eenheid' komen tot tweeledigheid, n.l. die van positief-negatief of electrisch-magnetisch, verder ook verschijnend als Geest-Stof enz.

En mét de niet-bestaande of potentieele 'eenheid' tezamen maken deze beide polen der tweeledigheid de drie-eenheid van aanleg, wezen, werkelijkheid uit. Dit is weer een ander aanzicht der drie-eenheid: wezen en werkelijkheid als de beide polen van wat wij dan eigenlijk tezamen 'bestaan' hebben genoemd.

Ik stel mij dat zóó voor:

Een punt in de ruimte zien wij als een *positum*, waartegenover de ruimte *minus* het punt staat als eene *negatie*. Maar eene negatie die evenzeer wezenlijk is als het positum zelf. Dit is eigenlijk niet heelemaal nauwkeurig uitgedrukt: *wezen*-lijk is de tweeledigheid van punt en ruimte. *Werkelijk* is alleen het punt. De tweeledigheid van punt en ruimte is uitgedrukt in de 'ruimte *minus* het punt'.

Zoo verhouden zich ruimte: 'ruimte *minus* het punt': punt = aanleg : wezen : werkelijkheid.

Het potentiële is voor ons begrip 'ongeopenbaarheid'. 'Geopenbaarheid' bestaat dan uit een tweeledigheid van de werkelijkheid en zijn tegendeel, het wezenlijke.

Tot nog toe heeft de 'wetenschap' zich alleen met de werkelijkheid beziggehouden, maar dit behoeft ons niet te weerhouden om ook eenige aandacht te schenken aan dat ónwerkelijke, nu het blijkt dat beide uit, door en met elkaar bestaan.

Indien we het zóó zeggen, als verhouding van het ding tot de 'ruimte *minus* het ding', valt ook dadelijk op, wát het kenmerkende is van het positum en wáárdoor het zich van zijn tegendeel onderscheidt: het verschijnt n.l. Het is verschijnsel. Het andere, de 'ruimte *minus* het ding', verschijnt niet en is, als zoodanig althans, onwaarneembaar.

En zoo verhouden zich positum en negatie als het concrete tot het abstracte of, wat m. i. op dezelfde rangorde aanspraak kan

maken en dan meer dádelijke beteekenis voor ons krijgt, als het vormelijke tot het onvormelijke.

De uitdrukkingen 'concreet' en 'abstract' zou ik dan ook willen blijven gebruiken in den vervolge als synoniemen van vormelijk en onvormelijk, dus ook van 'werkelijk' en 'wezenlijk' of reëel en ideëel.

Beschouwen we de 'ruimte *minus* het punt of ding', dan zullen wij inzien, dat dit begrip eigenlijk op te vatten is als de omschrijving, omgeving of omperking van het punt of ding. 'Omschrijving' van den vorm dus. En dit is juist de uitbeelding van het begrip 'wezen'. Al wat wij ons feitelijk vermogen te denken als het 'wezen' van iets, is zijn omschrijving.

En zoo bestaat alle openbaring uit schijn en wezen. Vormelijk of reëel en onvormelijk of ideëel bestaan.

Wetenschap en filosofie kunnen het ééns zijn over de 'eenheid der tegendeelen'.

En, om de 'occulte wetenschap' van de *Secret Doctrine* weer eens aan te halen, indien „Geest en Stof of *Poeroesja* en *Prakriti*, slechts de twee primaire aanzichten van het Eéne" zijn (I, 82), dan zal in de betrekkelijkheid van openbaring ook het wezen en de schijn, het onvormelijke en het vormelijke, zich verhouden als het geestelijke tot het stoffelijke.

Ook kan men het ten slotte noemen de verhouding van *noumenon* tot *phenomenon*. En dan is het mentaal-astraal-fysiek oeratoom het oer-phenomenon, waar een oer-noumenon in drievuldigheid tegenover staat.

Hoewel dit tot abstracte beschouwingen leidt en dus meer thuis behoort op het terrein der abstracte of esoterische filosofie, kunnen we er toch hier wel éénig begrip van vormen en moeten we dat ook wel doen, omdat alle begrippen toch ook 'thuis behooren' op het cosmische terrein der Natuur. We moeten er dus eene natúúrlijke verklaring of althans aanduiding van kunnen geven.

Het mentale is, concreet genomen, het begrip, de concrete aanleg. Het is omschreven als het centrum of wiskundig middelpunt, potentiëel centrum. Dit is de abstracte zijde ervan.

Het astrale is concreet gezien als kracht. Zijn abstracte tegendeel of 'wezen' is, zooals wij zagen, het veld van potentiaal-verschil, de ruimte en de openstaande mogelijkheid. Ook misschien te

omschrijven als cosmische ruimte in tegenstelling van de door kracht vervulde ruimte die dan verschijnt als 'astraal'. Deze abstracte ruimte is te vergelijken met de verhouding tusschen twee polen die nog niet door een stroom verbonden zijn, en ook misschien wel te vergelijken met het begrip *tonus*.

Het fysieke, de vorm, is in wezen omschreven door maat. Dit is een begrip dat wij heel duidelijk in de Indische filosofie vinden, waar de leer van de *Tanmatra* of 'goddelijke maat' heel bekend en belangrijk is (vgl. mevr. BESANT's *Studie over het Bewustzijn*, p. 17) en waar de maat van het atoom tevens „de maat van Het” — d. i. van den Goddelijken Geest — genoemd wordt. Dit laatste wordt door het voorgaande m. i. duidelijk.

Wanneer wij namelijk het abstracte 'goddelijk' noemen, dan zien wij de driedigheid van dit goddelijke als het centrale, het tonale en het maatgevende, verschijnen in de Natuur in mentaal, astraal en fysiek bestaan.

Die drie 'goddelijke', geestelijke of abstracte beginselen zijn de algeméene grondslagen, waaruit ieder verschijnsel als eene verbijzondering te voorschijn komt, opgebouwd volgens die drie grondstellingen, en elk phenomenon schijnt zich afzetten uit dezen noumenalen wereldoceaan, gelijk de kalk van de schelp uit het zeewater of, in 't algemeen, gelijk het kristal uit de zoutoplossing.

Met het woord 'cosmisch', dat wij zooeven gebruikten, moeten wij voorzichtig zijn. Cosmisch kan beteekenen wat tot eene totaliteit van verschijnselen behoort, maar ook dat wat tot het algemeen inwezen der verschijnselen behoort. Deze twijfel dwingt ons, weder in te voeren twee woorden, die vroeger zeer algeméén waren. Eene totaliteit van verschijnselen (som) zou ik willen noemen *microcosmos*, want die blijft den rang van phenomenon behouden. Het substratum of inwezen der verschijnselen kan dan rechtens op den naam *macrocosmos* aanspraak maken. Uit den *macrocosmos* worden dan talloze en meer of minder samengestelde *microcosmen* geboren of gekristalliseerd tot fenomenale werelden. Het komt mij voor, dat ook de oude Grieksche filosofen en al wie daarop in rechte lijn voortgebouwd hebben, die woorden niet louter van toepassing geacht kunnen hebben op fysieke afmeting. 'Groot' en 'klein' hebben in meer dan ééne plaats voor

hen de beteekenis van abstract, 'goddelijk' of algemeen en concreet, 'wereldlijk' of verbijzonderd.

In eene Noot zegt de auteur van de *Secret Doctrine*:

„Alleen de middeleeuwsche Kabalisten in navolging van de Joodsche en een of twee der Neo-Platonisten, pasten den term Microcosmos op den mensch toe. De oude filosofie noemde de Aarde de Microcosmos van den Macrocosmos en de mensch het gevolg van beide". (I, 304). Dit feit is natuurlijk juist: de mensch is als zoodanig het gevolg van beide. Maar filosofisch juist lijkt mij alleen de zienswijze van de verhouding van Macrocosmos tot Microcosmos als van noumenon tot phenomenon in 't algemeen.

Wij hadden deze zes categoriën feitelijk reeds genoemd in onze beschouwingen. Het kwam er op aan ze te onderscheiden als drie abstracte en drie concrete beginselen, zijde van wezen en zijde van werkelijkheid.

Maar als wij nu deze beschouwing nog eens overzien, dan is het toch duidelijk, dat wij nog méér moeten onderscheiden.

Wij hebben de 'omschrijving' van het phenomenon allereerst gevonden in zijne concrete omschrijving. En daarna hebben wij gesproken van 'geestelijke' of 'goddelijke' beginselen. Het woord 'omschrijving' is hier dialectisch gebruikt en houdt dus *twee* beteekenissen in. Het was de concrete omschrijving, die op zich zelf wel-is-waar abstract staat tegenover het phenomenon of den vorm. Maar dan ook de ware abstracte omschrijving, die zelfs abstract blijft tegenover de concrete ómschrijving en die in deze concrete omgeving schijnt be'lichaamd' te zijn, als men zulk een woord zou mogen gebruiken voor iets dat ons ón-lichamelijk, ónvormelijk toeschijnt.

Wij bedoelen dus twee dingen: elk phenomenon heeft in zijn eigen categorisch bestaan zijn tegendeel, dat betrekkelijk geestelijk en abstract zich verhoudt tot dat phenomenon en dat wij de ziel (*psyche*) van den vorm of het lichaam zouden kunnen noemen. Maar beide stammen af van het ware abstracte, dat dus aanleg is voor die beide en dat in de meeste filosofieën als geest (*Nous*) is aangeduid¹⁾. Ziehier dus weer aanleg, wezen en werkelijkheid

¹⁾ Wij hebben nu 'Geest' als een hoofdbeginsel in onze beschouwingen en 'geest' als de naam voor een 'geestelijke' eenheid in den zin van potentie of bron van een verschijnsel. Die moeilijkheid bestaat sinds eeuwen in de taal der filosofie, maar ik geloof dat ik die vergrooten zou, wanneer ik trachtte, een nieuwen naam voor een van beide in te voeren.

als geest, ziel en lichaam verschijnen en wel in de verhouding, die zoo zuiver is aangeduid door den Gulden Regel der Grieken, meetkundig gesymboliseerd in de Gulden of Goddelijke Snede, en die wil zeggen: geest verhoudt zich tot ziel, gelijk ziel zich verhoudt tot lichaam — hetgeen dan natuurlijk als algemeene wet geldigheid heeft en ook in een nog hoger aspect te zien is, dan hier door ons in deze opstellen aangeduid.

In de theosofische litteratuur vindt men voor de beginselen van vormelijk en onvormelijk vaak de Indische woorden *roepa* en *aroepa* gebruikt. En algemeen worden daar mentaal, astraal en fysiek gebied tezamen de '*roepa*-werelden' genoemd. Aldus in verhouding tot de *aroepa* of geestelijke 'werelden'.

De beide zijden van het Bestaan in wezen en schijn of ziel en lichaam geven nu ook eene verklaring voor wat de theosofische en astrologische litteratuur leert omtrent de twee zijden van elk bestaansgebied. Zoo worden ze ook voor ons. En dan kunnen we dus spreken van de vormelijke en de onvormelijke zijde van mentaal, astraal en fysiek gebied.

Maar ten slotte dit: ook het begrip macrocosmos krijgt dus zelfs een dubbele beteekenis. Dat zal na het vorengaande vanzelf spreken: Er is een geestelijke macrocosmos en een psychische macrocosmos — die dan eigenlijk weer microcosmos is ten opzichte van de eerste en middelaar tusschen deze en den microcosmos der verschijnselen.

In het mentaal-astraal-fysiek complex is gebleken, dat het mentale en het fysieke elkaar gelijken en beide 'vormelijk' van aard zijn. Het mentale is de oervorm of het oervormelijke; het fysieke is de afgeleide vorm, copie, herhaling, afdruk, het beeld op het scherm, de 'Chineesche schim'.

Het astrale houdt het vormelijke in en is de vorm-verbreidende en het-fysieke-vormende kracht, maar vertóont zelf geen vorm. De schijnbare tegenspraak daarin heb ik reeds trachten weg te nemen door te wijzen op den lichtstraal van het sciopticon of den schaduw-bundel van het schimmenspel.

Wanneer wij nu terugkomen tot ons fysiek gebied, het veld van de wetenschappelijke onderzoekingen, waarvan wij uitgingen,

dan vinden wij voor onze zintuigelijke waarneming de ether als het onvormelijke, en daarnevens of daarin de waarneembare verschijnselen als vormelijk bestaan. En dan rijst de vraag, wát is tenslotte de beteekenis van vormelijk? Welke die van onvormelijk? Wat schept of veroorzaakt 'vorm'? Daarmede komen wij terug op het voorgaande hoofdstuk: vorm bestaat of ontstaat uit den dynamischen evenwichtstoestand tusschen kracht en weerstand of uitstralende en aantrekkende kracht, electriciteit en magnetisme. Zóó gezien, moet elk dynamisch evenwicht een zekeren 'vorm' tot stand brengen. En dan zoowel op het mentale en het astrale bestaans-gebied als op het fysieke. We zouden er dan toe komen, den mentalen vorm den vasten vorm, de astrale vormen bewegelijke en de fysieke de veranderlijke vormen te noemen. Vorm bestaat dus eigenlijk overal, waar werkzaamheid bestaat. Men kan er nu verder over twisten of het werkzame of 'vormelijke' aan de mentale en astrale gebieden toch niet weer 'fysiek' genoemd moet worden en of dus niet steeds en alléén 'vorm' de eigenschap van het fysieke of voertuigelijke blijft, maar ik zal mij daarin liever niet verdiepen hier ter plaatse, waar het mij alleen te doen is om enkele, eenvoudige lijnen, als grondslagen, héél elementaire grondslagen, van een nieuwe of herleeftde natuur-filosofie.

Mij dunkt, dat in de eenheid der tegendeelen, van cosmisch noumenon of macrocosmos en cosmisch phenomenon of microcosmos de filosofieën van SPINOZA en van LEIBNITZ samensmelten. SPINOZA zag het ééne als subject en als het wáre, het veelvuldige als zijne tegenzijde, het onware. LEIBNITZ moet echter ook dat algemeéne, dat abstracte, begrepen hebben, anders kon hij niet spreken van „gededuceerde heelallen... waarvan er zoovelen bestaan als er Monaden zijn" (S. D. I, 690. Zie verder het geheele hoofdstuk XIV over *Goden, Monaden en Atomen*).

Men gaat op deze wijze begrijpen of althans vóórgevoelen, dat „... ieder atoom in het Heelal de potentialiteit van zelfbewustzijn in zich heeft, en is, gelijk de Monaden van LEIBNITZ, een Heelal in zich zelf en voor zich zelf. *Het is een Atoom en een Engel.*" (S. D. I, 132).

En dan verschijnt steeds weer en met immer méér beteekenis in onze herinnering het oude beeld der Hermetische wijsbegeerte,

dat op onzen tijd zelden een anderen indruk maken kan dan die van een zonderlingen paradox, maar thans als een schijn, vervuld van wezenlijken inhoud, rijk aan beteekenis:

„De Godheid is eene oneindige sfeer, waarvan het middelpunt overal en de omtrek nergens is.” (*Cit. S. D. I, 94 en II, 575.*)

HOOFDSTUK 11.

DE COSMISCHE LEVENSKRACHT.

Op de vraag ‘vanwaar’ het krachtverschijnsel, dat wij in het electron in zijn drievuldigheid vinden, verwachten wij dus, na het vorengaande, eigenlijk geen antwoord meer, dat van een ‘plaats’ spreekt. Voorzoovèrre wij een antwoord mogelijk achten, zullen wij verwachten een bepaling of aanduiding van ‘toestand’. Eenigerlei toestand, die zich vertoont of overgaat in het ons bekend verschijnsel, een toestand die, door zulke overgangen, in het algemeen aanleiding geeft tot de wereld der drievuldige verschijnselen of, al naar men het noemen wil, deze wereld met kracht, levenskracht, voorziet en aldus tot leven brengt.

En nu kan men overigens verschillen in waardeering voor de beteekenis van het antwoord, dat zich hierbij vanzelf aan ons voordoet, maar het wil mij toeschijnen, dat het een antwoord is, dat tot zekere hoogte een verklaring geeft.

De verhouding van algemeenheid tot bijzonderheid of *noumenon* tot *phenomenon* moet óók ten opzichte van de levenskracht gelden. De uitingen of phenomena van kracht moeten dus voortkomen uit een noumenon van kracht, een cosmischen algemeenen oceaan van kracht, waarvan dan alle atomen de kanalen zijn, door welke deze kracht overgevoerd wordt in de geleidingen, die het weefsel van den microcosmos vormen. Deze ‘oceaan van kracht’, die men evengoed eene ‘wetenschappelijk’-onverklaarde hypothese mag noemen, mijnentwege, alsook de ‘neutrale electriciteit’ of het ‘neutrale magnetisme’, zou ik dan den naam van cosmische levenskracht willen geven.

Feitelijk komen wij hier nu terug op het denkbeeld van de drie-eenheid Geest-Leven-Stof. Want aan de eene zijde vinden wij het drievoudig phenomenon, mentaal-astraal-fysiek, als grondslag van een stoffelijke wereld, aan de andere zijde een drievoudig noumenon als grondplan van eene geestelijke wereld. Dus een wereld van 'Geest' en een wereld van 'Stof', een tot 'wereld' geworden of tot aanzijn gekomen subjectiviteit of geestelijkheid en een tot aanzijn gekomen objectiviteit of stoffelijkheid.

Die beide polaire werelden moeten vereenigd worden door een tot aanzijn gekomen levens-beginsel.

In logischen zin is deze 'cosmische levenskracht' dus méér dan eene hypothese, m. i.

Elk oeratom is dan een brandpunt of centrum, waarin het onbepaalde algemeene levengelocaliseerd wordt en waardoor het van onbepaaldheid overgaat in verschillende gradatiën van bepaaldheid.

Mevrouw BLAVATSKY zegt dit bijna letterlijk zoo: „Ieder deeltje — of gij het organisch of anorganisch noemt — *is een Leven*” (S. D. I, 281).

Deze cosmische levensoceaan zou men kunnen noemen de 'zuurdesem', waardoor alle meel gezuurd wordt, en als men, gelijk schrijver dezes, geneigd is om aan de boeken der godsdiensten oorspronkelijk cosmische wijsheid en cosmische beteekenis toe te kennen, dan zal men allicht aannemen, dat in Matthëus XIII, 33 van de Groote Levenszee sprake is, zoowel als in het slechts fragmentarisch door EPIPHANIUS medegedeelde gnostieke 'Evangelië van Eva', waarin klaarblijkelijk gesproken wordt van eene essence van leven, die „in alle dingen verspreid” is.

Het is inderdaad de essence van levenskracht, die tot uiting komt op drievoudige wijze. Men heeft daarbij allereerst te denken, dat het mentale door dien levensoceaan gewekt wordt. Daarmee komt het tot mentaal leven: eerste bepaaldheid of verschijning. Zooals nu het cosmisch leven de geestelijke en stoffelijke zijde van het cosmisch aanzijn met elkaar vereenigt en het geestelijke verbindt met het stoffelijke als twee polen van een electrische batterij, zoo verbindt dan het mentaal leven het onvormelijk met het vormelijk mentale en doet aldus het mentale 'tot leven komen'.

Het mentale is oorzaak van het astrale en dit weder van het fysieke. Het mentale leven veroorzaakt nu astraal leven, het astrale

leven heeft fysiek leven ten gevolge. Ieder atoom en ding is dan een centrum van uitstraling, dat in zijn betrekkelijk één-zijn de eigenschap en functie van de cosmische en universeele Eenheid herhaalt. Het straalt uit, en we noemen het een 'levend' atoom of ding als het positief straalt, 'dood' als het negatieve straling vertoont of opslorpt. Levend dus noemt men iets *inzooverre* het positief is, 'dood' is het, *inzooverre* of in elk opzicht waarin het negatief is.

Maar elk atoom of ding straalt en vertoont of veroorzaakt zijne beelden op het scherm der wereld waarin het bestaat. Alle leven is *phenomenon* van het goddelijk of algemeen leven, maar *is* niet dat universeele zelf. Er zijn vele cinémas, doch maar ééne zon, die het centrum van ons bestaan is. En zoo zijn er ook vele zonnen, doch maar ééne Centrale Zon, één 'Centraal Vuur' of 'geestelijke centrale zon' (*Isis* I, 270).

Het mentale of centrale leven is te denken als eene alzijdige spanning van het middelpuntige naar buiten. Daardoor ontstaat de alzijdige druk naar buiten, die wij kennen als astraal en treedt dus actueele, werkelijke straling op, wat dan astraal leven is. Door mentale spanning en astrale strooming van deeltjes ontstaat fysieke bepaaldheid in de levensstroomingen. En deze bepaaldheid of ingewikkeldheid kan men bijgevolg het fysieke leven noemen.

Zoo is de cosmische levenskracht alleen direct de levengevende bron voor het mentale. Van hieruit wordt de kracht verder getransponeerd naar het astrale en fysieke. En wanneer men deze drie categoriën beschouwt als gebieden van Bestáán, dan kan men zeggen: de cosmische levenskracht stort zich uit in het mentaal gebied en wordt door de substantie van dit gebied overgedragen op het astrale, door de astrale substantie op de fysieke, en telkens vertoont de levenskracht zich in een anderen aard, getransponeerd door de drie gradatiën van substantie in drie gradatiën van kracht. Deze levenskracht in verschillende gradatiën wordt in de theosofische litteratuur *prana* genoemd, in andere occulte werken ook wel 'levensfluïde'. Elk gebied van bestaan heeft dan zijn eigen *prana*.

Het transponeeren van kracht uit de eene gradatie in de andere heeft niet alleen plaats van gebied tot gebied, mentaal-astraal-fysiek. Men kan begrijpen, dat dit weer een algemeene wet is.

En nu is het wel merkwaardig, dat de wetenschappelijke onderzoekers, die tegenwoordig aan het hoofd staan van de theoretische astronomie, meer en meer geneigd zijn — ik meen, dat ARRHENIUS daaronder wel allereerst genoemd moet worden — tot de stelling, dat het centraal lichaam van ons zonnestelsel, de zon, eigenlijk geen warmte, licht, electriciteit of andere stralen uitzendt, *zoals die door ons* gemeten en waargenomen worden met onze werktuigen en zintuigen op de Aarde, maar dat een straling wordt uitgezonden, die veel hoger in den toonladder staat en voor ons onmeetbaar en onwaarneembaar is, doch getransponeerd wordt in de verschillende gradatiën der substantie van onzen etherischen en gasvormigen dampkring tot trillingen of stralingen, die wij *dán* leeren kennen als warmte, licht, enz.

Dit is klaarblijkelijk de bedoeling van het schijnbaar zoo paradoxale gezegde van H. P. BLAVATSKY: „de zon heeft evenmin warmte in zich als de maan en de menigte sterren, die de ruimte vullen” (*Isis* I, 271).

Wij moeten de cosmische levenskracht, die wij ook zouden kunnen noemen de algemeene geest-kracht in den cosmos, dus niet verwarren met de astrale kracht, de kracht van de vormwerelden, welke, zooals wij nu zien, een phenomenon van de eerste is.

Ik wil ook thans weer niet twisten over de vraag, of wij niet beter deden met alles wat zuivere cosmische levenskracht is ‘geestelijke kracht’ of geestkracht te noemen en alles wat in de concrete regionen verschijnt stoffelijke kracht of astraal te noemen. M. a. w. niet te spreken van mentale, astrale en fysieke kracht. Het zou een benaming zijn, die theoretisch meer juist was. Maar practisch bestáán er gradatiën van ‘stoffelijke’ kracht, die werkzaam zijn op mentaal, astraal of fysiek gebied en wij staan dus voor de noodzakelijkheid, ze te onderscheiden en ze een naam te geven. En, onthoudende dat alles wat ‘stoffelijke’ of getransformeerde kracht is, eigenlijk ‘astraal’ van type is, zie ik geenerlei bezwaar om nu, in de betrekkelijkheid van alle bestaan, te spreken van mentale, astrale en fysieke levenskracht.

Dit begrip van levenskracht, brengt nu ook met zich mee het begrip van uitstroomen of tot openbaarheid komen en instroomen, wegstroomen of verdwijnen, welke verschijnselen, als leven en

dood, de universeele beteekenis hebben van de vloed en ebbe van het cosmisch leven, het zij universeel of partieel.

Een atoom, waarin ebbe en vloed tot stilstand zijn gekomen is, voor zoolang als dat duurt, een neutraal middelpunt, zooals dat in de *Secret Doctrine* aangeduid wordt met den naam *laya centre*. (I, 162, 489 enz.), en dan geen feitelijk 'atoom' meer.

Deze ebbe en vloed, dit worden en verworden, staat dus weer onder een drang, een spanning, die wij nog niet kennen, maar waarvan wij à priori kunnen zeggen, dat die zich verhoudt tot de cosmische levenskracht of geestkracht juist zooals de mentale spanning tot de astrale kracht. Wij stonden immers nog altijd voor de vraag, aangenomen deze oceaan van geestkracht, waarvandaan komt de besturing van deze kracht, wie is de gebruiker, die van dit reservoir de sleutels heeft en de kanalen opent voor toe- en afvoer? Vragen wij ons af, wát, menselijkerwijze gesproken, gedacht kan worden als oorsprong of oorzaak van het gebruik dier kracht, dan kan men daarop m.i. gevoegelijk antwoorden: een geestelijke wils-impuls.

Maar hoe en waardoor déze nu weer beheerscht worden, en welke de eigenlijke macht is, die wederom deze wils-impulsen uit zich zou moeten doen voortkomen, daarin zullen we ons hier niet verdiepen.

Dat de mensch door zijn wilskracht kan beschikken over oneindige hoeveelheden kracht in deze fysieke wereld, daarvan heeft J. W. KEELY met zijn motor een voorloopig nog niet geheel te controleeren maar niettemin hoogst merkwaardig voorbeeld gegeven (zie *Keely's secrets* Th. P. S. London en ook *S. D. I Appendix*). Er is in het vorengaande aanleiding om te gelooven, dat KEELY den sleutel had gevonden tot die cosmische levenskracht, „die even gemakkelijk dooden als tot leven opwekken kan”, gelijk de auteur van de *Secret Doctrine* ergens zegt, en die daarom niet willekeurig in handen van onwetenden gesteld wordt door hen die weten.

Eene vergelijking van de hier ontwikkelde beginselen met die der theosofische litteratuur kan in korten schematischen vorm misschien nut hebben en tevens doen zien vooral, dat die theosofische beginselen niet zoo willekeurig of fantastisch zijn,

als men van wetenschappelijke zijde wel eens gemeend heeft. Het was dan ook wel bepaald mijne bedoeling, eene eenigermate wetenschappelijke aanduiding te geven van wat onder deze theosofische begrippen verstaan wordt en te toonen, dat men er logisch toe komen móet. Ik zal er tevens bij vermelden de namen der astrologische beginselen, zooals die in het hierop volgend werk, *Elementen der Practische Astrologie*, te vinden zijn.

	Theosofie	Astrologie
De drie Geestelijke	Adi	Ariës.
Beginselen.	Anoepadaka	Taurus.
	Atma	Gemini.
		Cancer.
		Leo.
		Virgo.
De Cosmische Levenskracht	Boeddhi	Libra.
		Scorpio.
De drie Stoffelijke	Mentaal	Sagittarius.
Beginselen.	Astraal	Capricornus.
		Aquarius.
	Fysiek	Pisces.
		enz.

Men komt hieruit tot het besluit, dat die wilskracht, die de geestelijke of cosmische levenskracht bestuurt, hetzelfde is als wat de Theosofie *atma* noemt en dit stemt overeen met wat H. P. BLAVATSKY zegt in een noot op p. 157 *S. D. I.*: „Christos had bij de Gnostieken de beteekenis van het Onpersoonlijk Beginsel, het *Atmân* van het Heelal en het *Atmâ* in iedere menschenziel” — wat ons tegelijk een kijk geeft op de eigenlijke beteekenis van ‘Christendom’, maar waarop wij hier ter plaatse niet zullen trachten verder voort te werken.

Dit *Atmân* of *Christos*-beginsel is dan wel te beschouwen als de samenvatting van de drie geestelijke beginselen of als hunne ‘werkzaamheid’ of ‘realiteit’. Het is ‘de Geest Gods die zweefde over de Wateren’ van de wereldzee, zooals *Genesis* I, 2, die ons tamelijk onvoorbereid noemt, en het is Brahma, die volgens de Indische godsbegrippen „beweeft over de eeuwige Wateren met den Geest van God in zich...” (*S. D. I.*, 369).

Die oceaan van cosmische levenskracht, de algemeene geestkracht van het heelal, die dus tevens den aard of het wezen van

het cosmische leven inhoudt, vinden wij in de occulte wetenschap herhaaldelijk aangeduid als 'de Groote Wateren' en, zooals wij zien, zoowel in de boeken, die Joden en Christenen tot hunne grondslagen van godsdienstbeschouwing rekenen, als in die der volken van het oude Indië en Egypte.

HOOFDSTUK 12.

DE MATRIX.

Zooeven hebben wij ons gewaagd in een zekeren climax, die wij nu weer verlaten moeten om terug te keeren tot de *roepa*-werelden, ons mentaal-astraal-fysieke veld van onderzoek.

Het ding ligt in zijne 'omgeving' besloten. En als wij dit begrip, dat zich dus voordoet overal, waar vormelijk tegenover onvormelijk staat en daardoor omsloten wordt, zien als universeel, dan gevoelen wij ook de behoefte aan een naam daarvoor. De omsluiting, die *qualitate qua* een negatief beeld van den vorm vertoont, en dus den positieven vorm als 't ware uit zich doet geboren worden, schijnt daarmede een moederlijk orgaan van voortbrenging en de naam matrix biedt zich daarvoor aan, voor-zich-zelfsprekend. In de drukkerij heeft men een papier-negatief waarin een looden zetsel, positief, afgegoten wordt, ook 'matrijs' genoemd.

Maar de vraag is: heeft dit begrip 'matrix' ook realiteit? Is het alleen een 'denkbeeldig' iets of bezit het ook aanzijn? Die vraag is op zich zelf alweer een beginsel-kwestie, een hoofdstuk in de cosmologie. Wat denkbeeldig is, heeft mentale realiteit. De vraag kan dus alleen zijn of die mentale realiteit een algeméene of eene bijzondere beteekenis heeft, m. a. w. of we te doen hebben met een begrip dat in alle gevallen doorgaat en een cosmische wet is, of met een begrip dat een kunstmatig samenstel van mentale feitelijkheden is, zooals het menschelijk denkvermogen ze vermag op te bouwen? Wanneer ik denk $2 \times 2 = 5$, dan is dat een soort van mentale constructie, een soort gedachtebeeld. Maar het is niet wáár. Het is in strijd met de cosmische wet, die zegt dat twee maal twee vier is. En zoo worden er door de groote menigte van menschenlijke

denkvermogens, wier ontvankelijkheid voor de cosmische wet nog onvoldoende ontwikkeld is, m. a. w. in welke de logica nog onvoldoende weerklank kan vinden, méér onware dan ware mentale beelden ontwikkeld. Gelukkig dat de onware spoediger aan verval onderhevig zijn dan de andere, want wat wáár is wordt voortdurend versterkt en wat onwaar is, staat voortdurend aan bestrijding en dus ontbinding bloot, hetgeen de universeele natuurlijke selectie ten gevolge heeft en de waarheid ten slotte doet overwinnen. Intusschen moeten wij echter verdacht zijn op de mogelijkheid, dat wij zelf nog maar zeer partiëel vatbaar zijn voor de Logica en ons dus afvragen: in hoeverre is dit begrip Matrix een cosmische wet. Wij zien het als omgeving. En als zóódanig mag het wel een cosmische wet genoemd worden. Het bestaan van eene 'omgeving' rondom elk vormelijk verschijnsel is inderdaad even universeel als de wet van Zelf en Niet-Zelf.

De vraag moet dus eigenlijk luiden: welke is de reële beteekenis van die omgeving? Eene mentale beteekenis ligt opgesloten in de cosmische verhouding zelve van negatief, onvormelijk tot positief, vormelijk. Eene reël fysieke beteekenis ligt echter ook opgesloten in de verhouding van de etherzee, doortrild van de ontelbare categoriën van levensgolven, en de fysieke atomen en vormen, die hun leven daaruit afleiden. De reële beteekenis van de matrix is dus allereerst die van de ruimte als levensoceaan. Dit moet, dunkt mij, voor onze wetenschap een vaststaand feit zijn.

Dit begrip vinden wij ook heel duidelijk in de *Secret Doctrine*, o.a. waar de 'Moeder-Ruimte' wordt genoemd de 'Moeder der Goden' en gezegd, dat „uit haar cosmische matrix alle hemelsche lichamen van ons stelsel geboren werden — Zon en planeten”. (I 126). Dit slaat nu op ons zonnestelsel. Maar het begrip moet evenzeer betrekking hebben op andere stelsels, op een mensch en op een atoom.

Heel duidelijk vinden wij ook van den levensoceaan als de 'moederruimte' gesproken bij PARACELsus, die er den naam *Magnus Limbus* aan geeft en de substantie daarvan aanduidt met den naam *Yliaster*.

Mevrouw BLAVATSKY haalt o.a. de volgende omschrijving van hem aan, overgebracht door dr. FRANZ HARTMANN:

„De Magnus Limbus is de kweekplaats, waaruit alle wezens

opgegroeid zijn, juist zooals een boom uit een klein zaadje kan opgroeien, alleen met dit verschil, dat de groote Limbus ontspringt uit de Wereld van God, terwijl de Limbus minor (het aardse zaad of sperma) van de Aarde afkomstig is. De groote Limbus is het zaad, waaruit alle wezens tevoorschijn gekomen zijn, en de kleine Limbus is elk eindig wezen dat zijn vorm vermenigvuldigt... enz." „In dezen Limbus of Ideos van primordiale stof... is de eenige matrix van alle geschapen dingen, de substantie van alle dingen bevat". (S. D. I. 303—304).

Wij staan hier op een punt, waarop de 'exacte' en de 'occulte' wetenschappen elkaar schijnen te raken, een punt, waar dan ook inderdaad het uiterlijk-exact waargenomene overgaat in het occulte, onwaarneembare.

Dit grensgebied is reeds eerder en wel zeer duidelijk bewerkt door Sir WILLIAM CROOKES, in de *Secret Doctrine* herhaaldelijk geciteerd. Hij kan zoowel tot de eene als tot de andere categorie van wetenschap met recht en met eere gerekend worden. Zijn denkbeelden omtrent *The Genesis of Elements* brengen hem tot het begrip van eene sfeer, die de grens zou zijn tusschen het vormelijke en het onvormelijke en die hij noemt de vuurmistsfeer. Hij komt door zijne beschouwingen tot de overtuiging, dat iedere planeet zijn vuurmistsfeer of 'laboratorium van elementen' moet hebben, van waaruit de differentiatie der substantie of opbouw van de atomen der 'weegbare stof' zou beginnen. „Buiten deze geboorteschaal — zoo beschrijft hij dan verder — zou eene ruimte zijn, waarin geen scheikundige werking zou kunnen plaats vinden, doordat de temperatuur daar boven wat men noemt het dissociatiepunt voor samengestelde elementen ligt¹⁾. In die ruimte zouden de leeuw en het lam tezamen neerliggen; fosforus en zuurstof zouden zich vermengen zonder vereeniging; waterstof en chloor zouden geen neiging vertoonen tot nauwere betrekkingen en zelfs fluoor, dat krachtig gas, dat de scheikundigen slechts met zooveel moeite hebben afgezonderd, zou vrij en ongebonden rondzweven (S. D. I, 640). De auteur van de *Secret Doctrine* zelf teekent daarbij aan, dat volgens 'verzekeringen in de Occulte werken' „... onze bol (de Aarde) zijn eigen speciaal laboratorium heeft aan den

¹⁾ Ik zou niet willen onderschrijven, dat de oorzaak der dissociatie juist 'temperatuur' genoemd moet worden.

verren omtrek van zijn atmosfeer, voorbij hetwelk ieder atoom en ieder molecule veranderd en ontleed wordt tot hare primordiale natuur". (I, 638).

Ik geloof, dat hier PARACELsus en CROOKES, de stichtster en voorgangster van de hedendaagsche theosofische beweging en de voorgangers der moderne wetenschap het allen klaarblijkelijk eens zijn over dit allereerste *mysterium* en dat wij dit met vreugde mogen bedenken.

Wetenschappelijk echter is er méér over het begrip 'matrix' te zeggen. Immers: een vorm van bestaan wordt niet alleen geboren uit de omgeving van substantie en levenstrillingen. Allereerst bestáát een ding uit zich zelf: het electromagnetisch krachtveld bestaat door zijn centrale macht of impuls. Daaruit wordt het veld opgebouwd of tot leven gewekt, als zóódanig. Ieder electromagnetisch, of laten wij kortweg zeggen: ieder levensverschijnsel, heeft zijn eigen veld, zijn omgeving, die het in zekere mate 'eigen' geworden is, omdat het die in zekere mate doorstraalt en belevendigt, beheerscht dus, met zijne kracht. In den strikten zin genomen, is het krachtveld oneindig. Maar in elk practisch geval moet er een eindige grens zijn, waar het innerlijk leven en het uiterlijk leven in evenwicht met elkaar komen en waar dus de *eigenaardigheid* der trillingen, die van binnen komen, verloren gaat onder de veelheid en door de storende inwerking van die veelheid der trillingen buiten, zooals ook een toon verstoord wordt tot een vormloos geruisch, wanneer andere geluiden er 'dwars tegenin' gaan.

Het hangt dus af van de mate van innerlijke kracht, of die grens ver van of dicht bij het punt van uitgang zal liggen. Evenals bij het oeratoom, vinden wij dus een grens, die de beteekenis van evenwichtstoestand heeft en die als zoodanig ook 'vorm' is. Zoo moet dus ook de onvormelijke ether in zekeren zin toch weer gevormd worden en elk verschijnsel of vorm van grove of weegbare stof moet dan ook weer een etherische vorm of omhulling rondom zich heen hebben, die een gradueele verdichting moet zijn van de etherzee, waaruit hij is samengetrokken. Deze etherische omhulling is dan bij eene planeet als onze Aarde dat laboratorium van elementen, waarvan CROOKES en mevrouw BLAVATSKY spreken en in een meer bizonderen zin de etherische matrix van de planeet of het ding te noemen. Het is het electro-magnetisch

veld van eigen wezen en als belichaming of 'vorm' van het onvormelijke of abstracte-in-openbaring — eigenlijk het psychische — draagt het ook het kenmerk daarvan, het tweezijdige: immers deze etherische matrix is aan de binnenzijde begrensd in zekeren zin door de lijnen van den vorm. Hoewel zij den vorm doordringt, is zij toch bepaald door de lijnen of factoren daarvan. Aan de buitenzijde, hoewel in zekeren zin practisch begrensd door den weerstand der andere trillingen of, al naar men het noemen wil: de traagheid der chaotische substantie, is de matrix niettemin open en staat zij aan alle zijden in verbinding met de wereldruimte, als een deel daarvan.

De bizondere matrix is dus een verschijnsel in de algemeene cosmische matrix en heeft zoowel het vormelijke als het onvormelijke in haar wezen. Dit is misschien beter te doordenken dan te omschrijven. Of liever: de beste 'omschrijving' van haar wezen moet geschieden door de gedachte, op het mentaal gebied.

Wanneer wij nu bedenken, dat de ether het ongevormde is en dat een centrum van leven, zooals een atoom der weegbare stof, een planeet of eenig vormelijk ding, beteekent vorming, inwikkeling of kristallisatie, dan is het duidelijk dat die practische grens in den ether rondom het ding ook de sfeer moet zijn, die de overgang van onvormelijk tot vormelijk is, het 'laboratorium der elementen'. Iedere vorm moet dat rondom zich heen hebben en de uitgebreidheid van deze sfeer moet bepaald worden door de mentale spankracht en de astrale uitstrooming als gevolg daarvan, zoodat een hogere mentaliteit ook een vergrooting of uitbreiding van deze sfeer veroorzaakt. Men heeft die vaak genoemd de aura en wij zullen dezen naam ook overnemen.

Maar er bestaat toch een soortelijk verschil tusschen de woorden 'aura' en 'matrix', dat voor eenieder duidelijk zal zijn: de aura is de lichtende uitstraling, de matrix is de etherische omvatting, waaruit de vorm geboren wordt. Zij duiden op de positieve en op de negatieve zijde van het ééne verschijnsel, dat beide onafscheidelijk insluit.

Die tweeledige functie van den ether is dan ook natuurlijk de reden, waarom de occulte wetenschappen spreken van 'Vader-Moeder'-ether of *Aditi-Prakriti*. Het zijn weer de verschijningen der twee eerste beginselen, Geest en Stof, in uitstraling en

aantrekking. En wel op twee wijzen: voor het uitstralend levensbeginsel is de aura het positieve of vaderlijke, de matrix het negatieve of moederlijk-omgevende in het verschijnsel. Voor het lichaam is de matrix ook wel het moederlijke beginsel, maar dan in den zin van 'eigen' en ontvangend van buiten, terwijl dan de groote etheroceaan met zijne levenggevende trillingen de *Pater-Ether* is (vgl. S. D. I. 304 en t. a. p.).

Daarom wordt de matrix genoemd „de regioon der Noumena en de sfeer der Prima Causae” (S. D. I, 518) wat in het algemeen en voor elk bijzonder wezen moet waar zijn.

En de etheroceaan wordt aldus gezien „niet [als] een ledig, ontstaan door afwezigheid van vormen, maar integendeel [als] de grondslag van alle vormen...” (III, 402).

Wij zien óók in, welk een mystieke uitspraak eigenlijk de man der wetenschap gaf, die zeide „het krachtveld is eigenlijk het essentieele”, als wij spreken van het atoom. Zekerlijk is het dat: het is, ook concreet, de *essence*, het *wezenlijke*, waarin en waaruit het formeele verschijnsel bestaat.

Als het 'ongevormde' wordt de wereld van het onvormelijke ook *chaos* genoemd en in de theosofische en occulte litteratuur wordt zij herhaaldelijk 'de wateren' genoemd, het *Nefelheim* der Noorsche mythologie (S. D. I, 303, 304 en 394).

In verband met het woord en begrip 'matrix' staat ook dat van materie: dat wat uit de matrix geboren wordt, dus wat de wetenschap noemde: 'weegbare stof', die 'stof', waaruit de vormen gebouwd worden. Wij hebben dus te onderscheiden naast elkaar: Stof, het meest abstracte, eigenlijk volstreckte, substantie het betrekkelijk abstracte of abstracte in openbaring, materie het concrete: de drie aspecten van het Objectieve. (Vgl. 'Protomaterie' S. D. I, 303, 304).

De auteur van de *Secret Doctrine* is het ééns met de opvatting, dat 'onlichamelijke stof' 'substantie' genoemd wordt en voegt daaraan toe, dat „in de metaphysica *Substantie* geen *Materie* is...” (I, 553).

Ik geloof, dat deze opvatting ook tamelijk wel met de onze overeen komt.

Het zal geen verder betoog behoeven, dat wij nu zoowel op mentaal en astraal gebied als op fysiek gebied de 'vorm' omgeven zien door de matrix en uit deze geboren, en dat immer weer dezelfde wet van tweeledigheid daarbij bestaat, n.l., dat de matrix eenerzijds het bizondere of vormelijke aan zich heeft, anderzijds is te zien als de onbegrensdeheid en het onvormelijke.

Maar er is bij deze drie gradatiën toch wel eene bemerking te maken en wel betreffende de uitgebreidheid van de matrix: naar fysieke grenzen geoordeeld, zal de mentale en astrale matrix en aura bij eenige individueele activiteit spoedig belangrijk grooter en uitgebreider moeten zijn dan de fysiek-etherische, omdat deze subtielere, meer plastische substantie spoediger en betrekkelijk gemakkelijker gehoorzaamt aan den drang van binnen, zoodat het dan ook eigenlijk niets vreemd behoeft te klinken, wanneer men de vereerders van den Boeddha hoort zeggen, dat de Heilige een aura bezat, kilometers breed.

Die kwestie van de gradueele toestanden der substantie en der materie blijve echter voor een nader onderzoek bewaard.

Het begrip matrix bereikt zijn climax tenslotte, waar het Universeel Vormelijke aan het Universeel Onvormelijke raakt, het stoffelijke aan het geestelijke: daar verschijnt het beeld van den Wereldoceaan van goddelijke kracht en wordt tot een 'Wereld Matrix' in den volstrekten zin van het woord, een 'Universeele Matrix' in de beteekenis van 'de Groote Wateren' (*S. D. I*, 108), het *Hiranyagarbha* of de 'Gouden, Stralende Baarmoeder' van het Heelal, waarvan de *Rig Veda*, aangehaald in de *Secret Doctrine* (*I*, 117) zegt: „Dat, de eene Heer van alle wezens . . . het ééne levensbeginsel van goden en menschen" verrees, in den beginne, in de Gouden Baarmoeder, *Hiranyagarbha* — het Wereldel of de Sfeer van ons Heelal."

Tot welk een schitterende perspectieven komt men zoo: het leven in een wereldzee van ether. De 'stralende materie' der wetenschap is een ontdekking, die warm en weldadig aandoet. Het doet ons een levend verband beseffen met al wat bestaat. Dit begrip herhaalt zich astraal en mentaal. Maar hoe oneindig hooger is tenslotte dat begrip van den oceaan, waaruit ons innerlijk levensbeginsel zijn kracht put met dat van alle andere levende wezens. Een goddelijke *inter-dependence*, waarin de wetenschappelijke

trillingstheorieën overgaan in de universeele menschelijke broederschaps-idee en de Wetenschap zelve overgaat in Religie.

Wonder is het niet, dat door zekere occultisten „de menschelijke baarmoeder [als] de microcosmische copie en afspiegeling van de Hemelsche Matrix...” met grooten eerbied genoemd werd de *'Heilige Stad'*, de *'Geheime Plaats of het Heiligdom op Aarde'*. (Zohar cit. S. D. II, 89.)

Uit den Grooten Wereldoceaan van Goddelijk Leven ontstaan dan, als verdichtingen, de individueele wezens, die in de wereld der verschijnselen optreden; en in elk der drie hoofdgradatiën van deze wereld, mentaal, astraal en fysiek, zal een vorm of belichaming worden opgebouwd, naarmate de straal van het sciopicon des geestes in de oceanen der drie substantiën doordringt, daarin kernen van verdichting, centra van verbijzonderd leven doet ontstaan en matricen bouwt, waaruit die vormen of lichamen geboren kunnen worden.

HOOFDSTUK 13.

OVER DE 'STRUCTUUR' VAN HET HEELAL.

In de drie gebieden van bestaan zien wij nu natuurlijk ook drie gradatiën van substantie en van materie. Drie hoofd-gradatiën. Want op elk gebied van bestaan zullen natuurlijk onder-gradatiën van 'bestaan', van substantie en van materie verschijnen. Wij zien dit voor onze oogen in de fysieke materie en wij moeten het wetenschappelijk aannemen voor den ether, want de trillingen of levensgolven van verscheiden toonhoogte, trillingsgetal of golflengte zijn 'geestelijke' verschijnselen, die met even zoovele 'stoffelijke' verschijnselen of substantieele gradatiën moeten samenhangen. Eigenlijk moeten er eindeloos vele gradatiën van substantie zijn, omdat ook de toonladder van cosmische trillingen eindeloos is. Misschien bestaat die eindeloosheid voor 't oogenblik alleen in onze fantasie en is er in elken bepáalden cosmos toch een grens aan het trillingsvermogen van den fysieken, astralen en mentalen ether, zooals alles in een bepáalden cosmos bepaald, begrensd, eindig is, al kunnen zijne elementen voor ons menschelijk ervaringsvermogen

dan ook zeer groot zijn en daardoor eindeloos schijnen. En daar de materie weer uit de substantie wordt opgebouwd, komen uit de véle gradatiën van substantie ook vele gradatiën van materie voort. In analogie met de drie groote gradatiën in den cosmos, die drie 'geestelijke gebieden' of *Aditi*-scheppingen en drie 'stoffelijke gebieden' of *Prakriti*-scheppingen te zien geeft, vereenigd door den cosmischen of goddelijken levensoceaan, moet elk gebied van bestaan ook allereerst drie hoofdgradatiën van substantie en drie hoofdgradatiën van materie vertoonen, saam-verbonden door de 'vuurmistsfeer', die het concrete levens-fluïde bevat of 'inhoudt', phenomenon van de 'Gróóte Wateren'. Zeven ondergebieden dus op elk cardinaal gebied van bestaan, natuurlijk.

Het begrip van substantiëele en materiëele gradatiën wekt nu in ons de voorstellingen van dichtheid en ijlheid en de vraag rijst, hoe wij ons dan die gradatiën moeten voorstellen? Dit is de vraag naar de structuur van het Heelal. Nu is de 'structuur' van het Heelal natuurlijk slechts 'vóórstelling'. Maar de voorstelling is de realiteit van het begrip; de theorie of mathesis tot actueel bestaan gekomen. En daarom m. i. stellig van belang.

Dichtheid en ijlheid zijn de polen van het begrip soortelijke dichtheid. En dit zou men ongeveer kunnen omschrijven als de verhouding tusschen de ruimte en het door bepaalde vormen in beslag genomen deel daarvan — hoewel ook deze definitie geen volkòmen wedergave ervan is. Dichtheid en ijlheid wil in onze voorstelling zeggen: geconcentreerd of in-hooge-mate-zich-zelf, *versus* weinig geconcentreerd, uitgebreid of 'onzelfzuchtig'-verbreid. In beide gevallen nemen wij natuurlijk wáár dátgene wat zich ervan naar buiten doet kennen, dat wat zich verbreidt. In het eerste geval is het de indruk van weerstand: een onmateriëele of liever onstoffelijke indruk, 'geestelijk' naar den aard dus. In het tweede geval bestaat de uiting in de verbreiding van het 'stoffelijke'-zelf en de waarneming is dus een 'stoffelijke' indruk.

Nu wordt dat in ons dagelijksch leven juist andersom gezegd: wat hard en weerstandbiedend is, noemt men recht 'stoffelijk', wat ijl en vluchtig is, noemt men 'geestelijk' of 'geestrijk'. Hoe komt dit en op welke manier zijn de beide voorstellingswijzen met elkaar te vereenigen? Ook daarvoor is een redelijke verklaring te vinden:

Wanneer wij bedenken, dat de functie of faculteit van Stof bestaat

in aantrekking en die van Geest in uitstraling, dan komen wij tot de volgende konsekwenties: aantrekking en uitstraling beide zijn krachten, sferisch verbreid en aldus omgekeerd evenredig met het vierkant van den afstand tot het middelpunt der straling. In dit middelpunt is dus de aantrekkende zoowel als de uitstralende kracht oneindig groot. Daaruit volgt, dat ieder middelpunt in zich zelf oneindig weerstandbiedend is, maar tevens oneindig ontvankelijk voor zijne omgeving, als men het zoo eens mag uitdrukken.

Het is zeer moeilijk, deze gedachten zuiver en duidelijk weer te geven en nog moeilijker om met klaarheid aan te toonen, hoe men van uit deze theoretische dualiteit komt tot de natuurlijke toestanden rondom ons en te verklaren, hoe daarin ijlheid of uitbreiding en dichtheid of samentrekking onderling verbonden zijn. Het is het natuurlijk schaakspel van Geest en Stof.

Overigens, wij hebben deze zonderlinge tegenstrijdigheid van spreekgewoonte en werkelijken aard reeds eerder ontmoet, al toen wij spraken over het feit van waarneming, dat een gevolg is van de geest-zijde van een verschijnsel, niet van de stofzijde. Eigenlijk is het hier precies hetzelfde geval. Immers dichtheid is een eigenschap die heel nauw verwant is met waarneembaarheid door middel van den tastzin. Ook deze zintuigelijke indruk is daarom gevolg van de geestzijde der verschijnende wereld, en 'dichtheid' dus phenomenon van Geest te noemen. Zoo blijkt dan alweer, ook langs deze filosofische lijn van beschouwing, dat de dichtheid het grootst is, waar de Geest de hoogste macht heeft, dat is, in elk verschijnsel zoowel als in het heelal, in het middelpunt, aangenomen een volkomen bewegelijkheid (plasticiteit) der materie.

Volgens de voorgaande definitie moet dus in een cosmisch verschijnsel in het algemeen de dichtheid afnemen met het kwadraat van den afstand tot het middelpunt. Ditzelfde is door FOURNIERD'ALBE opgemerkt, die zeide „de massa binnen een wereldsfeer is evenredig met den straal” (*English Mechanics*, vol. 5, April 1907, p. 203 'The Electron Theory'). Immers, de inhoud van een bol is evenredig met de derde macht van den straal; als men dus constateert, dat de massa evenredig is met den straal, dan wil dat zeggen, dat de gemiddelde sóórtelijke massa in omgekeerde evenredigheid staat met de tweede macht van den straal.

Ook Lord KELVIN heeft iets dergelijks gezegd. Na aandachtige

bestudeering zegt hij, gekomen te zijn tot „het beslist resultaat, dat de gemiddelde dichtheid der weegbare stof, verspreid in eene zeer groote bolvormige ruimte kleiner is, naarmate de straal van dien bol grooter is en oneindig klein voor een oneindig grooten straal” (*Journal of the British Astronomical Society*, June 1909). Hoewel dit niet heel nauwkeurig uitgedrukt kan heeten, slaat de verklaring blijkbaar op dezelfde wet als door ons hiervoren afgeleid, want ze is ontleend aan astronomische studiën. Men zou zoo kunnen zeggen, dat zulk een hypothese toch niet kan doorgaan voor willekeurige kunstmatige bollen, maar bedoeld zijn dan ook natuurlijke verschijnselen, waar de materie in hare vrije bewegelijkheid zich rangschikt onder de werking van uitstraling en aantrekking.

In elk geval: men heeft deze wet dus zoowel theoretisch afgeleid als door praktische waarnemingen in de wereldruimte wáár bevonden. En daarmee is natuurlijk voldoende verklaard de geleidelijke afname der dichtheid in onzen dampkring en in elken dampkring, en de ijlheid, die in de interplanetaire en interstellare ruimten heerscht, voor zooverre wij weten.

Dichtheid beteekent voor onze fysieke waarneming dichte opeenhooping van fysieke verschijnselen. Waar dichtheid van fysieke verschijnselen bestaat, moet dichtheid van astrale verschijnselen en van mentalen aanleg eveneens bestaan, omdat die er noodwendig als inwezen en aanleg mede verbonden zijn. Wanneer dus ergens in onze fysieke wereld een zekere dichtheid bestaat, dus een zeker verschijnsel optreedt, kan men zeker zeggen, dat ook op mentaal en astraal gebied de fenomenale of objectieve zijde een daarmee verbonden verschijnsel te zien geeft, een verbijzondering in de mentale en astrale etherzee, zooals ons zonnestelsel, onze Aarde en ons eigen fysiek lichaam verbijzonderingen in de fysieke etherzee kunnen genoemd worden.

Maar de groote vraag blijft nu juist: hoe heeft men zich zulk een verbijzondering voor te stellen in verhouding tot de etherzee?

Hoe stelt men zich eigenlijk de structuur van dien ether practisch voor? Ik zou niet durven zeggen, daaromtrent ook maar eene eenigermate gevestigde algemeene wetenschappelijke overtuiging gevonden te hebben, behalve deze ééne: dat de wereldruimte in

tegenstelling met de oudere opvattingen omtrent een ledig, veeleer een *plenum* genoemd moet worden.

Daarnevens vindt men dan besliste meeningen omtrent de zéér groote dichtheid van het etheratoom of het oeratoom in onze fysieke wereld. Heel bekend is de meening van Sir OLIVER LODGE, die zegt dat „de minimum taxatie van de dichtheid van den ether” ongeveer 10.000 millioen maal die van platina moet bedragen (*The density of ether*), waarmede hij de denkbeelden van FOURNIER D'ALBE en KELVIN en ook onze theorie bevestigt.

Nu vraagt men zich natuurlijk af: wat bedoelt de spreker met 'de dichtheid van ether'? Is dit de dichtheid van het atoom of de dichtheid van de etherzee? Dus 'soortelijke dichtheid' of dichtheid?

Klaarblijkelijk het eerste, want met die berekeningen der dichtheid staan ook in verband gedachten omtrent de groote mate van 'energie' — 'kracht' zouden wij zeggen — die opgehoopt is in het 'ether-atoom' of in het electron. Men heeft n.l. berekend, dat deze inwendige energie van een enkel electron voldoende zou wezen om een oceaan-stoomer een paar malen heen en weer van Europa naar Amerika te zenden. Althans zoo iets: de juiste getallen heb ik niet meer voor mij en doen er ook betrekkelijk weinig toe voorloopig, daar de taxaties nog zeer globaal zijn. Dit denkbeeld ligt intusschen volkomen binnen het kader der vorenstaande begrippen.

Omtrent de dichtheid der ether-zee heb ik echter nooit iets kunnen vinden, behalve in twee studies, waarop ik dan ook even de aandacht wil vestigen. De eerste is die van prof. OSBORNE REYNOLDS, hoogleeraar-ingenieur te Manchester (*On an Inversion of Ideas as to the Structure of the Universe — The Rede Lecture*, Cambridge 10 June 1902). De andere is die van mevrouw A. BESANT en C. W. LEADBEATER, die in een artikel in het tijdschrift *The Theosophist* Juni 1908, p. 823 (*The Aether of Space*), mededeelingen gaven omtrent hunne beschouwingen van den ether, verkregen langs den weg van helderziendheid.

Prof. REYNOLDS komt op wiskundige gronden tot het besluit, dat de wereldruimte niet ledig, maar integendeel eene volheid moet zijn, dat deze gevuld is met eene oerstof, die korrelig van structuur is en dat de korreltjes den bolvorm moeten hebben.

Die bolvormige korreltjes zouden dan de 'eenheid van materie' zijn, 'onveranderlijk van grootte en vorm' en van zéér groote dichtheid.

En nu ziet hij de geheele wereldruimte als een systematisch „gehéél van eene onbepaalde uitgebreidheid van sferische korrels in normale opeenstapeling, zóó nauw, dat de korrels niet van buurlieden kunnen verwisselen, hoewel voortdurend in beweging ten opzichte van elkaar . . . Dit is dan de structuur van het heelal, uitgezonderd in de betrekkelijk kleine ruimte, waar stof is . . .”

De schrijver wil zeggen: — waar 'vormen' of formeele verschijnselen zijn.

Met een paar aardige, duidelijke proeven toont prof. REYNOLDS dan aan, dat een zeer voorname eigenschap van korrelige stof *dilatatie* is, d. w. z. het vermogen om een grooter volume in te nemen bij ruimere stapeling en een kleiner volume bij nauwere stapeling der korrels — „ . . . dilatatie is de heerschende eigenschap van granulaire stof”. Deze eigenschap van dilatatie maakt het mogelijk, dat de korrels hier en daar wat te-zamen naar elkaar toe gedrukt worden, op andere plaatsen wat uiteenwijken. Maar elk bolletje blijft besloten tusschen de *twaalf* bolletjes die, even groot als hijzelf, van aanvang tot einde zijne buurlieden moeten zijn.

Het overbrengen van trillingen in den aldus samengestelden ether heeft nu plaats, zooals men dat kan laten zien door proeven met biljartballen bijvoorbeeld, zegt schr. Legt men eenige van deze op eene rij, aaneengesloten, en laat men nu een andere biljartbal botsen tegen de eerste van de rij, zorgende, dat de botsing plaats heeft in de richting van de rij, dan zal men zien, dat alle ballen op hunne plaatsen blijven liggen behalve de laatste, aan het andere eind van de rij, die eene beweging zal krijgen, gelijk aan die van den toegevoegden bal, *minus* de verbruikte energie natuurlijk. Aan de eene zijde komt er eene bal bij, aan de andere zijde wordt er een weggestooten in de richting van de oorspronkelijk aangebrachte kracht, en de *nucleus*, aldus merkt schr. terecht op, verplaatst zich dus tegengesteld aan de richting van de kracht. De holte of ruimte tusschen de korrels, die dan ook genoemd kan worden de voorstelling van de in het verschijnsel werkzame kracht, verplaatst zich in de richting van deze.

De voorstelling, die prof. OSBORNE REYNOLDS zich maakt van

wat wij onze atomen, vormen of lichamen van 'fysieke materie' noemen, is dan ook inderdaad deze, dat zij bestaan uit zulke holten of ruimten in de etherzee. En op die wijze kan men zich dan ook denken, hoe deze fysieke of vormelijke entiteiten zich bewegen door de etherzee zonder de korrels daarin uit hun onderlinge verhoudingen te brengen, wat dus, omgekeerd, zeggen wil eene verklaring voor den doorgang van materie door de substantie, de z.g. eigenschap van permeabiliteit.

Dat denkbeeld omtrent de vorming van fysieke of 'weegbare materie' uit de etherkorrels drukt schr. aldus uit:

Er kunnen in de regelmatig gestapelde massa etherbolletjes of korrels 'ongelijkheden' komen, zoowel van positieven als van negatieven aard. Dat wil zeggen: de stapeling kan op sommige plaatsen eene grootere of kleinere dichtheid dan de gemiddelde hebben. 'Negatieve ongelijkheden' zijn dan de holten of ruimten zooeven bedoeld en deze vormen de atomen en door hunne samenstellingen de lichamen der 'gewone' materie. „Deze materie wordt gemeten door de afwezigheid van de massa, eigen aan de normale stapeling van de etherkorrels”. Schr. vergelijkt de 'negatieve ongelijkheden' met luchtbellen in het water.

De 'positieve ongelijkheden', „ontstaande uit een overmaat van korrels”, worden ons door schr. niet zoo heel duidelijk voorgesteld. Wij begrijpen, dat „de werkzaamheid (*efforts*) van de positieve ongelijkheden het tegendeel is van die der negatieve ongelijkheden”. Zijn deze laatste holten of blaasjes, bijeengehouden en bijeengebracht door den alzijdigen druk van de omringende korrelzee, dan zullen omgekeerd positieve ongelijkheden, opeenhoopingen of samenpersingen zijn. Deze echter leiden geen oogenblik eenig duurzaam bestaan, maar moeten zich onmiddellijk over de etherzee verspreiden. Met andere woorden: zulke positieve ongelijkheden komen practisch niet voor als opzichzelf-staande grootheden. Oorspronkelijk bestaat of ontstaat zulk eene 'positieve ongelijkheid', als eene spanning, opeenhooping of samenpersing, rondom *elke* 'negatieve ongelijkheid'. En het is m. i. daarom in schr.s betoog een gebrek, dat hij verzuimt, dit onder de aandacht te brengen en in stede daarvan een derde soort wil onderscheiden, die hij 'samengestelde ongelijkheden' noemt, en van welke hij dan eene verklaring van verschijnselen als licht en electriciteit

verwacht. Want natuurlijk moeten alle ongelijkheden samengesteld zijn uit negatief en positief. Het eene is zonder het andere niet denkbaar. En het vervloeien van alle bijzondere 'positieve ongelijkheden' tot een algemeéenen positieven tegendruk of spanning in de etherzee zou een waardig voorbeeld kunnen zijn van de ideeën over de etherische matrix, hiervoren ontwikkeld, want aldus wordt de etherzee het *receptaculum* voor alle krachten, door de phenomena, die bestaan of ontstaan, opgewekt.

Dit laatste is geene conclusie van prof. REYNOLDS, maar het is eene verdienste te achten van zijne hypothese, dat zij daartoe voert.

Wij kunnen nu eenige te gewaagde of inderdaad onlogische gevolgtrekkingen van schr. buiten rekening laten, zooals o.a. die waar hij gelooft, hier de 'zwaartekracht' verklaard te hebben uit de dan toch vooropgezette dichtheid, massa en onderlinge aantrekkingskracht der korrels, en meent, door deze 'mechanische' verklaring van de structuur van het heelal zich te hebben vrij gemaakt van 'al zulke metafysische opvattingen'. Wat de zwaartekracht betreft, zegt hij eigenlijk niet veel anders dan NEWTON, die meende dat de druk van den ether de voorwerpen op de aardoppervlakte neerdrukt; en hij verklaart dus even weinig als deze. De 'etherdruk' van NEWTON of de 'spanning in de granulaire materie' van REYNOLDS kan toch alleen bestaan, wanneer reeds in deze korrels of atomen de aantrekkingskracht bestaat: het eene verschijnsel van aantrekkingskracht werd daarmee teruggebracht tot het andere. Niet méér.

En wat aangaat de metafysica, deze wordt uitteraard nooit teniet gedaan door fysieke of mechanische verklaringen en zij treedt evenals overal elders, in elke andere mechanische theorie, ook hier op met de vraag: van wáár die ongelijkheden, die *phenomena*?

Tenslotte is het echter wat vreemd, te vinden, dat professor OSBORNE REYNOLDS de dichtheid van deze zoo onwrikbare korrels op 10.000 maal die van water schat, want hierdoor is, daar de soortelijke massa van platina = 21.5, zijne taxatie 21.5 *millioen* maal zoo klein als die van Sir OLIVER LODGE, zoodat, wanneer wij mogen aannemen, dat de gemiddelde soortelijke massa en dichtheid ook hier omgekeerd evenredig is met de tweede macht van den straal, Sir OLIVER LODGE spreekt over een deeltje waarvan de middellijn 4.1 *millioen* maal zoo klein is als dat van REYNOLDS. Zij moeten

dus over verschillende dingen spreken, zou men zeggen, of de taxaties zijn wel héél onnauwkeurig. Maar het is ons voorloopig meer te doen om de ideeën dan om de exacte waarden van getallen.

Het opstel van mevrouw BESANT en den heer LEADBEATER is samen te vatten ongeveer als volgt, althans in hoofdzaken:

Onderzoek langs den weg der helderziendheid toonde hun een 'stof' „die opvult, wat wij gewoon zijn, de ledige ruimte te noemen” en die door hen daarom *koilon* gedoopt werd. Deze *koilon* „schijnt homogeen te zijn”, hoewel uit filosofische overwegingen wordt opgemerkt door schr's, dat wáre homogeniteit alleen kan worden toegeschreven aan de wáre oerstof, d.i. aan het volstrekte stof-beginsel. Verder wordt ervan gezegd: „Ze is buiten alle verhouding dichter dan eenige ons bekende substantie” [of 'materie'? — het is niet duidelijk wat bedoeld wordt. Vermoedelijk materie. Th.] — en daarom blijkt de materie van onze fysieke wereld niet eene verdichting maar eene verijling van *koilon*. Ze is als 't ware „afwezigheid van *koilon*” en „op het eerste oog schijnen 'materie' en 'ruimte' van plaats verwisseld te zijn en ledigheid vastheid, vastheid ledigheid te zijn geworden”.

Verder vonden de beide onderzoekers, dat „alle door ons gekende 'materie' bestaat of opgebouwd is uit bobbeltjes of blaasjes in de *koilon*. Zij zagen ze als zeer kleine, holle stippen, „niet als waterbellen die in de lucht zweven”, maar „veeleer analoog met lucht-bellen die wij in het water zien rijzen voordat zij de oppervlakte bereiken, blaasjes, die eigenlijk gezegd maar éene oppervlakte hebben, n.l. die van het water, dat teruggedrongen wordt door de bevatte lucht. Precies gelijk zulke blaasjes niet water zijn maar juist de plekken waar het water ontbreekt, zoo zijn deze eenheden niet *koilon* maar de afwezigheid van *koilon* — de eenige plekken, waar het niet is —” enz.

Tot zoover klopt dit geheel met de opvatting van professor OSBORNE REYNOLDS, ook het beeld van de luchtballen in het water is precies zoo uitgesproken. Nu is dit misschien niet heelemaal 'toeval', want de heer LEADBEATER zelf vestigde voor eenige jaren mijne aandacht op de studie van prof. REYNOLDS en droeg dus kennis van deze ideeën, uitgesproken zes jaar voor het verschijnen van het artikel in *The Theosophist*. Het kan dus zijn,

dat deze beide onderzoekers door de ideeën van prof. REYNOLDS eenigermate geleid zijn geworden, maar dit behoeft verder niet te pleiten tégen de objectiviteit hunner waarnemingen. Wij vinden in genoemd opstel dan nog de navolgende punten, die het mij van belang schijnt, even te memoreeren:

„Deze blaasjes of stippen schijnen de samenstellers van alle materie te zijn, voor zooverre wij daar op 't oogenblik iets van weten. Astrale, mentale en boeddhische atomen [zoowel als de fysieke dus. Th.] zijn er uit opgebouwd, zoodat wij ze met recht mogen beschouwen als grondeenheden, de basis van materie.”

„Wat zijn dan deze blaasjes, of liever wat is hun inhoud, die kracht, die bellen kan blazen in eene substantie van oneindige dichtheid? De Ouden noemden die kracht 'den Adem', een grootsch symbool, waaruit schijnt te spreken, dat zij, die het gebruikten, het cosmisch proces gezien hadden, gezien hadden, hoe de Logos ademde in 'de Wateren der Ruimte' en de bellen maakte, waaruit Hij zijn Heelallen bouwt...” „deze eenheden van kracht, van leven, de steenen, waaruit Hij zijn Heelal bouwt, zijn Zijn eigen leven...” enz.

Tot zoover de ruwe omtrekken van dit merkwaardig artikel, waarin de beide theosofische onderzoekers van de ééne zijde juist dezelfde brug tusschen de occulte en de exacte wetenschappen schijnen optebouwen als prof. OSBORNE REYNOLDS van de andere zijde.

Zoo kan men dus in zekeren zin materie steeds noemen eene verijling of verdunning van de substantie, waaruit zij stamt. Tevens kan men omgekeerd zeggen, dat dan tegelijkertijd — ander aspect van hetzelfde proces — de geest of het leven verdicht of ingewikkeld wordt. Verstoffelijking van het leven en vergeestelijking der substantie, daaruit ontstaan de materiele levensverschijnselen, die wij in de fysieke wereld waarnemen.

Nu is echter die substantie van zoo groote dichtheid niet het eenige wezen van den ether natuurlijk.

De vormelijke of stoffelijke zijde van elk gebied van bestaan wordt gevonden in (of is vertegenwoordigd in) de *vormelijke levensverschijnselen*. De etherische of geestelijke zijde bestaat altijd evenzeer uit een dualiteit. En zoo gaat dáár de dichtheid

der substantie gepaard met een zeker leven, dat van geestelijker of hooger aard is dan dat der wereld van vormen.

Vóórdat wij echter kunnen beantwoorden deze vraag naar den aard en rang van het geesteswezen of leven, dat gepaard gaat met dat van den koilon, waaraan ik den naam oersubstantie zou willen geven, moeten wij ons duidelijk bewust worden, wáárvan eigenlijk sprake is. Wat verstaan wij onder dezen naam van koilon of oersubstantie in den Cosmos?

De 'korrelige substantie' van REYNOLDS en de 'koilon' van mevrouw BESANT en LEADBEATER behoeven niet dezelfde te zijn. Evenmin als REYNOLDS en LODGE spreken over dezelfde eenheid, blijkbaar. Men kan zich heel wél voorstellen, dat beide in beginsel hetzelfde bedoelen, maar dat dit beginsel in velerlei stadiën tot aanzijn komt, zoodat er dan velerlei gradatiën van oer-substantie zouden moeten gedacht worden.

Wij kunnen daarmee accoord gaan m. i., want elk gebied van bestaan moet zijne oersubstantie of koilon hebben en ik zie deze als de grondslag van een 'gebied' en als de categorische bestaans-faze, die door de theosofische litteratuur wordt genoemd het atomisch of eerste ondergebied of, waarover straks nader, dit tezamen met het twééde ondergebied.

Er bestaat dan eene oersubstantie van het fysiek gebied, eene van het astrale en eene van het mentale bestaansgebied, en zeker ook eene cosmische of universeele, dan te noemen 'goddelijke', oersubstantie. Deze zie of bedoel ik als de substantie die ten grondslag ligt aan den 'goddelijken levens-oceaan' en hieruit moeten dus de oersubstantiën der drie concrete bestaansgebieden zijn afgeleid of voortgekomen als phenomena.

Ik zou nu willen trachten, eene voorstelling te geven van die inwikkeling van Geest in Stof, de verstoffelijking van het Leven en de belevendiging der Substantie.

Waarlijk volstrekte Stof heeft evenmin hardheid of dichtheid, als waarlijk volstrekte Geest uitbreiding. Hunne eenige faculteiten zijn Aantrekking en Uitstraling *per se*. Zoodra wij spreken over vier faculteiten: aantrekking en uitstraling, dichtheid en ijlheid, zijn wij reeds een trap lager. Want de volstrekte dichtheid aan

het koïlon (dit n.l. gedacht in zijn hoogste volkomenheid) is het 'geestelijke' aan de Stof: dát waardoor zij zich kenbaar maakt. En volstrekte uitbreiding of ijlheid is het 'stoffelijke' aan den Geest, die zich als 'sfeer' gedraagt.

Na deze concessie aan de Volstrektheid en de Volkomenheid spreken wij verder natuurlijk steeds over zich uitenden dus zich-als-sfeer-gedragenden Geest, dat is: Leven, en over zich kenbaar makende of zich als-centrum-(van kenbaarheid)-gedragende Stof, dat is: Substantie.

Wij spreken dus nu verder weer over Leven en Substantie in plaats van over Geest en Stof:

Dan is Leven het zich uitbreidende en Substantie de 'grondslag' waarop die uitbreiding berust, zoodat dan ook terecht de gangbare meening het 'geestelijke' als ijlheid denkt, het 'stoffelijke' als dichtheid. De voorstellingen van prof REYNOLDS, mevr. BESANT en LEADBEATER brengen geenerlei verandering daarin. Maar deze voorstellingen zwegen over dat 'geestelijk' aspect. En daarin lag de grond voor misverstand en door die eenzijdigheid scheen hunne beschouwing paradoxaal en erger: onlogisch.

Wij moeten steeds in den ether, ook bij dien van den 'goddelijken levensoceaan', leven en substantie samen zien en het een niet zonder het andere geven als voorstelling van het geheel.

En nu geloof ik, dat men met plastische voorstellingen heel veel van den aard der dingen kan doen gevoelen, mits deze voorstellingen zoo zuiver en eenvoudig mogelijk zijn. Ze worden dan tot een symbool, en daaruit kan het geheele wezen worden afgelezen.

De synthese en grondslag van alle bestaan moet een toestand zijn, die te denken is als een onverdeelde, enkelvoudige uitgebreidheid van Leven en een eindeloos veld van oneindig dichte en oneindig kleine korrels substantie. De korrels verdeelen de levensmacht niet of nòg niet in deelen. Het is een polair samengaan van éénheid van leven en veelheid van substantie. In dezen toestand kan ik mij denken wat REYNOLDS beschrijft: de korrels in gelijkmatige opeenstapeling, zonder tusschenruimte. Maar er is dan toch die macht van het ééne Leven, die ze tot een samenhang verbindt. 'Synthese' van Bestaan met het oog op de eenheid van leven, 'grondslag', met het oog op de oorspronkelijkheid van substantie.

Deze oorspronkelijke substantie zou ik dus 'oersubstantie' willen noemen.

Uit dezen *eersten* toestand komt vanzelf een *tweede* voort, zoodra de eenheid van leven verbroken wordt en dit heeft m. i. plaats door een levensimpuls, waarvan wij den oorsprong niet kunnen nagaan, voor zoover ik zie. Aangenomen zulk een levensimpuls, dan stel ik mij die op de eenvoudigste dus eerste wijze aldus voor: prof. REYNOLDS vestigde in zijn lezing de aandacht op het feit, dat in eene stapeling van bollen, die gelijke grootte hebben, elke bol altijd omgeven is door twaalf anderen. Deze zijn zijne buurlieden en omgrenzen hem geheel. In eene substantie, waarvan de eenheden ondeelbaar zijn, bestaat het minimum van mogelijke levensuitstorting natuurlijk in een zóódanige krachtsfeer als juist de plaats van één dezer korrels of bolletjes kan innemen en twaalf omringende korrels of bolletjes op dezen eenheid van afstand uiteenen in evenwicht-houden.

Zoo wordt m. i. deze eerste mengeling van het leven met de substantie, de eerste voorstelling van wat de *Secret Doctrine* noemt Geest-Stof of *Pradhana-Prakriti*, een complex van één levens-eenheid met twaalf eenheden der substantie. Hier verschijnt dus het *prototype* van 'electron *plus* medegesleepte ether'. Zulk een levenseenheid is dan, naar mij voorkomt, juist hetzelfde als wat LEIBNITZ en de Theosofie een *Monade* noemen.

Een *derde* toestand ontstaat, waar meerdere enkelvoudige levens-eenheden zich gaan verbinden tot samengesteldheden, dus waar er verband en betrekking komt tusschen de verschillende eenheden. Daar ontstaan samengestelde levenscomplexen met samenstellingen van substantie en in zulk een samengestelde eenheid wordt de gemiddelde dichtheid kleiner dan die van een eenheid van de tweede categorie, waarvan de gemiddelde dichtheid weer kleiner is dan de dichtheid van het korreltje der oersubstantie. En wanneer men een zoodanigen gang van gradueele samenstelling volgt, dan moet blijken, dat de eenheid van leven meer en meer óndergaat in de véélheid der substantie en de veelheid der substantie in daarmee omgekeerde reden wordt samengevoegd tot zekere betrekkelijke éénheden. De gemiddelde dichtheid van deze betrekkelijke eenheden wordt trapsgewijze minder, door de menging met de levenseenheden, die negatieve dichtheid bezitten. De volstreckte

uitgebreidheid of ijlheid van het Eéne Leven gaat verloren met de eenheid-zelve en wordt meer en meer verdicht. Deze drie toestanden hebben zekere analogie met de beginselen, die in de theosofische litteratuur *Adi*, *Anoepadaka*, *Atma* genoemd worden en ook weder met *Atma*, *Boeddhi*, *Manas*, de analogieën van het Mentale, het Astrale en het Fysieke..

De drie toestanden, die wij hier bespraken, moeten in elk geval alle drie tot de geestelijke regionen behooren, omdat het element 'beweging' er in ontbreekt en zij eene wiskundige algemeenheid en rust bezitten in hun aard.

De eerste der drie gradatiën is klaarblijkelijk die van den Goddelijken Aanleg en doet ons denken aan het *Atman* der Hindoes en het *Christos* der Gnostieken (vgl. *S. D.* I, 157, Noot), de 'Eerste Logos' der tegenwoordige Theosofie.

De tweede is de trap der Monaden, de enkelvoudige levens-eenheden, goddelijk van aard, de verbizonderde éénheden. Deze idee van de alomverbreide levens-eenheden, eenheden van Goddelijke of Geestelijke macht, ligt in de Hermetische filosofie van Egypte klaarblijkelijk ten grondslag aan het begrip van den 'Spermatischen Logos', omdat elk dier Monaden een centrum of kiemzaad van openbaring blijken zal. Wij vinden hetzelfde begrip uitgesproken in de gelijkenis van den 'Zaaier, die uitging om te zaaien', door den Christus gebruikt (Mattheüs XIII, 4) en door Hem heel duidelijk eene 'gelijkenis' genoemd voor hen, wien het niet gegeven was, de geheimenissen van het hemelrijk te weten (XIII, 10-13), de 'Tweede Logos' der Theosofie.

De derde is die van de Groepzielen; wij vinden dien naam in de theosofische en in allerlei andere occulte litteratuur.

Ik zou hier ook nog bij willen opmerken, dat wij zoowel de enkelvoudige eenheden als de samengestelde in velerlei onder-gradatiën kunnen zien. Het zou mij niet verwonderen, indien ware aan te toonen, dat ook hierin voornamelijk *zeven* gradatiën van ieder logische verklaring kunnen vinden. Maar daarop wil ik niet trachten, thans verder in te gaan, om het onderwerp voor het oogenblik niet ingewikkelder te maken, dan het uitteraard al is. Ik bedoel die onder-gradatiën van ieder aldus: Een enkelvoudige eenheid bestaat uit één levenskern en twaalf substantie-kernen.

Zoo kan ik nu weer twaalf van deze eenheden denken, in evenwicht gehouden door en gepaard aan een levenseenheid van gelijke waarde als deze dertien eenheden tezamen. Dus dertien maal zoo groot als de eerste. En zoo voort.

Op ieder bestaansgebied gaat nu telkens het proces op analoge wijze voort: uit de oersubstantie en het algemeene leven van het gebied worden de enkelvoudige en bijzondere eenheden van dat gebied geboren. Wil men met fazen of 'ondergebieden' rekenen — en er is m. i. veel voor deze terminologie te zeggen — dan zou ik er de voorkeur aan geven om het eerste ondergebied te noemen dat waar de volkomen atomische toestand bestaat. De algemeene 'geest', die over dit veld zweeft, is dan het leven van het naast hoogere gebied. Deze is oorzaak van de openbaring van krachtvelden in den 'koïlon' van het eerste en maakt daaruit het tweede ondergebied, dat dan bestaat uit levenseenheden van het betrokken gebied zelf. Dit zijn dan de electronen en magnetonen, de 'electronen *plus* medegesleepte ether'.

Het komt mij voor, dat wij thans ook een duidelijke voorstelling hebben van wat men onder een magneton of eenheid van aantrekkende kracht te verstaan heeft: dat is het korreltje der oersubstantie van het fysiek gebied òf, misschien meer volgens de definitie der tegenwoordige wetenschappelijke beschouwingen, het twaalfstal van zulke korreltjes, dat aan één electron verbonden is.

Uit deze levens-eenheden of electronen worden wederzijdsche levensstroomingen opgewekt, die het derde ondergebied uitmaken en zoo tot werkzame of levende substantie komen, de 'vuurmist-sfeer' van CROOKES, vierde ondergebied.

Zoo onderscheiden wij feitelijk drie aanzichten van het Stoffelijke: oersubstantie, levende substantie en materie.

De materie ontstaat door of bestaat uit beweging der enkelvoudige en samengestelde substantieele eenheden. En zoo is het alweer op elk gebied van bestaan; beweging geeft vorm en daarmee openbaring.

Er doen zich hier nog velerlei gezichtspunten voor, maar het is onmogelijk voor ons tegenwoordig werk, ook maar een eenigszins volledige behandeling van dit groote cosmische vraagstuk en

raadsel te geven. Mogen anderen daarin beter slagen. Zeker is, dat al naarmate de substantie, door meerdere uitstorting van leven, meer en meer verijld wordt tot materie, er een punt moet komen, waarop het leven de overhand gaat krijgen op de substantie in het samengestelde gehéél. En dan vangt-aan wat men noemt de verijling of vergeestelijking en verfijning van de materie zelve, die nu hoe langer hoe meer onder volkomen heerschappij van de kleur en lijn der geest- of levensmachten komt.

Dat de wetenschap de korreltjes koïlon niet gevonden heeft en ze niet kan aantonen op positieve wijze, is ook langs deze lijn van beschouwing, dunkt mij, heel duidelijk. Men vond de 'massa' van den medegesleepten ether en kon daaruit hunne tegenwoordigheid afleiden. Maar positief vinden kan men hen nóóit. Zij zijn de machten der duisternis, die nooit te vinden zijn, omdat zij zich nooit positief uiten.

Nu schijnt het wel nog altijd eenigszins moeilijk te verklaren, hoe men zich de passage van vormelijke lichamen door den ether mechanisch precies moet voorstellen. Prof. REYNOLDS laat ons staan voor de keuze tusschen twee mogelijkheden en hij lost die niet op. Zijne voorstelling van de biljartballen, waarbij alle korrels op hunne plaatsen blijven en de stapeling zóó vast is 'dat zij niet van buurlieden kunnen verwisselen', strijdt m.i. met zijn denkbeeld van 'luchtbellen in het water'. Wanneer een luchtbel in het water opstijgt, worden de deeltjes en atomen van het water toch, zoover wij ons dit vermogen in te denken, wel degelijk naar alle richtingen uiteengedrongen.

Nu denk ik mij de etherische matricen met hunne etherische lichamen en vormelijke lichamen tezamen als zulk een soort samengestelde luchtbellen.

Het beeld door mevrouw BESANT gegeven van den Logos, 'die bellen blaast in den koïlon', is ontleend aan de Geheime Leer, waar gesproken wordt van '*Fohat*' de Goddelijke Levenskracht, die 'gaten graaft in de ruimte' (I, 171 en t. a. p.).

En dit is m. i. het eenige denkbeeld, dat ons in de lijn van de vorige wetenschappelijke redeneering kan bevredigen nl., dat iedere bijzondere etherische matrix met zijn inhoud gezien moet worden als een luchtbel in de oorspronkelijke oersubstantie van

het fysiek gebied en, *mutatis mutandis*, evenzoo op elk ander bestaansgebied, terwijl tenslotte hetzelfde moet gelden voor de totale schepping ten opzichte der Goddelijke of Universeele Oersubstantie.

Zoo is op fysiek gebied het heele zichtbare heelal, in de sterrekunde het Melkwegstelsel genoemd, natuurlijk een fysieke bouw, die uit een etherische matrix geboren moet zijn en dus binnen een zoodanigen 'luchtbel' bestaan. Evenzoo voor ieder sterre- of zonnestelsel van samengestelden of enkelvoudigen aard en voor elke planeet, voor elk menscheijk, dierlijk, plantaardig en mineraal lichaam. Nooit kunnen wij ons dus denken *buiten* zulk eene krachtsfeer te leven en ergo ook nooit, met den ongerepten koilon direct in aanraking te komen.

Het Melkwegstelsel bestaat in een sfeer van zekere ijlheid of dichtheid, al naar men het noemen wil. En het eerste bizondere stelsel, dat daarbinnen nu weer gevormd wordt, geeft natuurlijk weer een nieuwe verijling van de substantie, maar eene verdichting of verstoffelijking van de krachtsfeer, die in de substantie is geblazen, omdat verbijzondering wil zeggen verstoffelijking, zooals wij hebben nagegaan. En zoo voort. Zoo komen wij weer terug tot de opvattingen der ruimte en de daarin bestaande verschijnselen, zooals wij die gewoon waren.

De toestand van oersubstantie wijkt, van-zelf, voor die van levende substantie en deze weer voor die van materie. De eene toestand sluit den anderen uit, zooals op eenzelfde plaats niet twee verschillende temperaturen kunnen bestaan. Maar toch sluit de eene toestand ook den anderen *in*, zooverre namelijk in de materie de substantiële en oer-substantiële grondslag gevonden wordt en in het atoom der 'weegbare materie' de electronen en magnetonen aanwezig zijn.

De wetenschap vergelijkt het 'weegbare' atoom en zijn stelsel van electronen met een zonne- en planeten-stelsel. Indien nu het atoom zelf een electrische krachtsfeer wordt genoemd door de wetenschap en deze zich denkt, dat daarin de electronen op relatief groote afstanden uiteen liggen, dan moet men zich toch ook iets dergelijks van een zonne-stelsel denken.

Een atoom der 'weegbare materie' heeft dan ook, vergeleken bij de 'atomen van ether', een zeer geringe dichtheid of groote ijlheid.

Zoo is ook de gemiddelde dichtheid van een zonne-stelsel zeer gering, vergeleken bij die der samenstellende planeten, te meer nog vergeleken bij de oersubstantie. Het verwondert ons dan ook, dat wij mevrouw BESANT en den heer LEADBEATER in hun opstel niet deze konsekwentie zien trekken en hen in gebreke zien blijven, elk zonnestelsel en elke menschelijke aura evengoed te erkennen als een 'luchtbel', hetzij door den Logos of door eenig ander Goddelijk Wezen in den koïlon geblazen.

Mij dunkt, dit ligt nogal voor de hand, zoowel op grond van de occulte als op grond der exacte wetenschap. Wáár wij dus om ons héén zien: óveral uitgebreide krachtvelden, het eene binnen het andere. Vergelijken wij het eene krachtveld met het andere, dan komen wij op grond van het vorengaande ook weer terug tot de gangbare wetenschappelijke voorstelling, n.l. dat telkens rondom een centrum van bestaan, zooals een planeet bijvoorbeeld, gradueel en bolvormig-laags-gewijs de dichtheid der materie afneemt en dan tenslotte een ijlheid bereikt, waarbij geenerlei verbindingen der elementen meer kunnen plaats vinden: de vuurmistsfeer. Daarbuiten een ruimte met een nog grootere ijlheid, althans wat de materie betreft. Maar eigenlijk is alleen dáárvan sprake, wanneer wij in onze wereld over ijlheid en dichtheid spreken, want nergens bevinden wij ons *buiten* eenige matrix. Overal bestaan de verschijnselen binnen een matrix. Het is dus steeds een of andere vorm of aggregaats-toestand van materie, waarover wij practisch spreken, met betrekking tot ijlheid en dichtheid. De 'interplanetaire ether' kan dus een naam zijn voor het *levens*-beginsel van de ruimten binnen ons zonnestelsel en de 'interstellaire ether' voor die verscheiden gradatiën van *levens*-beginsel buiten dit stelsel. Maar men moet dit niet verwarren met beweringen omtrent groote dichtheid van den ether, waarbij dan deze ether met 'substantie' gelijk wordt gesteld. Men moet ether niet 'geest' en 'stof' of leven en substantie *beide* noemen. Men moet tenminste die twee aspecten niet met elkaar verwarren. In het dagelijksch spraakgebruik is 'etherisch' gelijkkluidend geworden met ijl en geestelijk of daaraan ná verwant. Wij kunnen ons daaraan veilig houden, wanneer wij onder ether nu verstaan dat wat de ruimten tusschen planeten en zonnestelsels inneemt en welks natuur voornamelijk die van krachtsfeer, dus van Noumenon of Geest is.

Het krachtveld van een gróóter stelsel is 'geestelijk' ten opzichte van dat van een kleiner en daarbinnen gelegen stelsel, want elke verbijzondering is eene 'verstoffelijking', of ontgeestelijking. Zoo is het veld van ons zonnestelsel 'geestelijk' of van den aard van een hóóger leven ten opzichte van dat van onze Aarde of eenige andere planeet in het stelsel. En zoo krijgen wij van zelf ook de voorstelling, dat de verschillende gradatiën van materie rondom een centrum van bestaan worden gerangschikt als bolvormige schillen, wier waarden zich verhouden als die der ondergebieden van dit bestaansgebied.

Nu is er ten slotte natuurlijk de voorstelling van een grens aan dit fysieke Heelal of Melkwegstelsel. Is het niet ergens begrensd? Is het niet een stelsel dat, gelijk elke concrete entiteit, eindig is? zoo vraagt men zich af. Men kan zich moeilijk ánders voorstellen. Maar dan is dit heele Melkwegstelsel weer eenvoudig een bel of blaas in den ondoordringbaren koilon — ja, is tenslotte eigenlijk het eenige voor ons volstreckte specimen van zijne soort, náást het electron. Hier aan het eene eind de atomische eenheid, het kleinste voor ons kenbare krachtveld. Ginds, alom, de uitgebreidheid van het Heelal, als één massaal krachtveld met onafzienbare mogelijkheden van allerlei aard, evenzeer een 'gat in de ruimte', door Fohat gegraven.

Er is eene passage in de *Bhagawata Poerana*, waar verhaald wordt, hoe Krishna, als Leeraar, zijn discipel Ardjoena voert tot aan de grenzen van ons Heelal. Zij stuiten daar op een ondoordringbaren muur en de grens van kennen is bereikt. Is dit niet zeer merkwaardig in overeenstemming met de voorstelling, die wij hier ontwikkeld hebben?

HOOFDSTUK 14.

DE DRIE BEWEGINGEN.

Terecht heeft BHAGAVAN DAS in zijn hier reeds meermalen aangehaald werk, *The Science of Peace*, gezegd en betoogd, dat het drie-eenheidsbegrip, daar het aan den top van alle universeele

wetten staat, in alle dingen in de Natuur moet zijn terug te vinden en zich telkens moet herhalen, zich vermenigvuldigen en in meer en meer samengestelde vormen terugkeeren. Zoo moet het ook verschijnen in het begrip Beweging en moeten wij drie soorten verschijningen of aanzichten van 'beweging' kunnen vinden als grondslag en wezen van alle feitelijke bewegingen.

'Beweging' geeft 'vorm' zooals wij gezien hebben, en is de vormende kracht van het heelal te noemen of, meer dichterlijk maar niet minder wáár, gelijk de *Secret Doctrine*-schrijver het zegt „de trilling van den Scheppenden Adem in de Natuur” (I, 32). Het spreekt vanzelf, dat wij daarom in de occulte of theosofisch-wetenschappelijke litteratuur herhaaldelijk dit begrip een belangrijke plaats zien innemen.

Minder belangrijk schijnt het te worden gevonden in de exacte wetenschappen. Ik kan mij tenminste niet herinneren, daaraan eenigszins zakelijke beschouwingen gewijd te hebben gezien.

Het verbaast mij eenigszins, dat BHAGAVAN DAS in zijne overigens zoo heldere schematische en systematische behandeling van het begrip der Drie-eenheid, de drieledigheid van 'beweging' niet zoo heel nauwkeurig weergeeft. Hij noemt als voornaamste aanzichten van beweging „de rechtlijnige, de aswentelende en de spiraalvormige” (p. 193). Een noot daarbij verduidelijkt niet heel veel.

Toch wil het mij voorkomen, dat aan de hand van schr.'s eigen zeer duidelijke uiteenzetting der begrippen *Zelf*, *Niet-Zelf* en *Betrekking tusschen de Beide*, zoowel als op grond van HEGEL's drie-eenheidsbegrip *Potentialiteit*, *Realiteit*, *Idealiteit*, dat tenslotte, eenigszins omgewerkt, verscheen in ons *Mentaal*, *Astraal*, *Fysiek*-complex, de drie aanzichten van Beweging heel duidelijk zijn aangegeven.

Ik zou nu eens willen trachten, voor dit begrip een logischen gang van redeneering of beschouwing te volgen, zooals men feitelijk voor elk te definiëeren begrip moest doen.

Wij moeten dan zeggen: elke beschouwing zelve reeds moet drie trappen doorloopen: een die het begrip in *aanleg* behandelt, een die het *wezen* en een die de *werkelijkheid* er van toont.

Zoo heeft men allereerst te constateeren: Beweging is in *aanleg* de functie van het Astrale. In dezen strikten zin is er niets méér

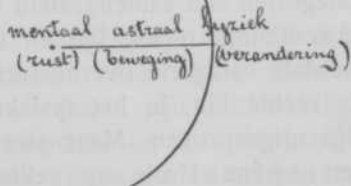
van te zeggen, dan dat het begrip daarbij den indruk geeft van de rechte lijn, den straal, die middelpunt en omtrek verbindt, zoodat dan ook de 'rechtlijnige' beweging het prototype van beweging genoemd zou moeten worden. Vandaar misschien, dat BHAGAVAN DAS het als éérste aspect noemt. Op dezen trap van beschouwing heeft beweging niets te maken met het Mentale, nòch met het Fysieke. Het eerste begrip of oorspronkelijk type van Beweging is dat van Straling.

Naar aanleiding van onze vereenzelviging van Beweging met het Astrale of het Ideëele of Wezenlijke (in-wezenlijke), moet ik toch nog opmerken, dat mevrouw BESANT in hare *Studie over het Bewustzijn* (p. 9) een eenigszins anderen kijk erop geeft, waar zij zegt, dat 'beweging' voornamelijk overeenkomt met *Rajas* of 'werkzaamheid'. Ook in astrologische werken heb ik meermalen verwisseling van de begrippen 'beweging' of 'bewegelijkheid' en 'verandering' of 'veranderlijkheid' gevonden. Het is ook heel moeilijk om ze in de praktijk van elkaar los te maken, omdat ze nooit afgescheiden van elkaar vóórkomen en immers elke beweging met eene verandering gepaard gaat en elke verandering door een beweging geschiedt. BHAGAVAN DAS haalt ook (uit de *Poerana's*) aan, dat het begrip 'Beweging' daar in zijn cosmischen zin gesymboliseerd schijnt in de *hamsa*, den zwaan, als „voertuig van Brahmâ, den Heer van handeling" (p. 194). Maar dit lijkt mij als citaat minder overtuigingskracht te bezitten dan eene passage uit de *Bhagawad Gîtâ* die luidt:

„Beweging, het wezen van hartstocht, is de bron van gehechtheid aan en dorst naar leven, en zij bindt den bewoner van het lichaam door de gehechtheid aan handeling". (XIV, 7).

In de theosofische litteratuur is de analogie van 'de hartstocht' of *kama* met het Astrale algemeen aangenomen en erkend, zoodat de *Gîtâ* hier duidelijk 'Beweging' identificeert met het Astrale, maar het tevens noemt

de *oorzaak* van de gehechtheid aan handeling of werkzaamheid. Dit laatste is dan ook m.i. meer de eigenlijke bedoeling van theosofische auteurs gelijk mevrouw BESANT en BHAGAVAN DAS,

die nergens blijken geven, een essentiëel onderscheid gemaakt te hebben tusschen 'beweging' en 'verandering', zooals wij dat hebben trachten te stellen.

Verschillende beschouwingen van de drie-eenheid geven natuurlijk verschillende aanzichten der betrekkelijke begrippen. Maar het komt mij voor, dat in de beschouwing der natuurfilosofie allereerst de hier gegevene gelden moet.

Komen wij nu tot een ideëele beschouwing, tweeden trap, dan vinden wij, dat het wezen van het Astrale, dus ook van Beweging, weer drie aspecten moet vertoonen in zichzelf, analoog in algemeen zinn met het mentale, astrale en fysieke, d.w.z. eene beweging *in* zich zelf, een beweging *uit* zich zelf náár het ándere of niet-zelf, en eene beweging waarin binnen en buiten of zelf en niet-zelf elkaar wederzijds beïnvloeden, een heen-en-weer-gaande beweging dus.

De eerste beweging, die in zich zelf, is klaarblijkelijk die om eigen as, de aswentelende beweging, de tweede de rechte lijnige, de derde de trillende.

En nu gaat deze principiële onderscheiding ook weer op in de werkelijkheid. Zij is het wezen of de wet voor de werkelijkheid, zoodat dan ook de aswenteling de typisch mentale, de rechte lijnige beweging de typisch astrale en de trillende beweging de typisch fysieke beweging is.

Maar in de werkelijkheid is géén der drie beginselen zonder de beide andere, het mentale en het astrale, beide hebben daar hunne driedigheid, zoowel als het fysieke. De drie gebieden van bestaan immers zijn tenslotte in hoofdzaak gradueele en betrekkelijke onderscheidingen. Zoo moet de beweging van elk dezer drie categoriën zijn samengesteld uit de drie elementen van beweging: aswenteling, rechte lijn en trilling of heen- en weergaan. In de mentale categorie overheerscht dan de aswenteling, in de astrale de rechte lijn, in het fysieke moet de tweedigheid het sterkst zijn uitgesproken. Maar steeds geeft de combinatie van de drie een spiraal die op zekere manier in- en uitloopt. En zoo wordt de dubbele spiraal de universeele figuur van beweging in de Natuur.

Dit wordt in de cosmologie der *Stanza's van Dzian* uitgedrukt

in dit eene eenvoudige zinnetje: „Fohat trekt spiraal lijnen.” (V. 4, S. D. I, 144) hetgeen omgezet beteekent: de Goddelijke of universele levenskracht manifesteert zich overal volgens spiralen. De spiraal is dus de grondslag voor alle vormen in de Natuur.

De beweging van het mentale wordt in de werkelijkheid dan samengesteld door 1°. aswenteling, 2°. alzijdige spanning naar buiten, 3°. uitzetting en inkrumping gelijk de hartslag. En de vorm van het mentaal oeratoom moet dus die van een bolvormig en zeer nauw, compact, gewonden spiraal zijn.

De astrale beweging wordt die van lange spiralen, die ook eenigszins eene heen- en weergaande beweging vertoonen loodrecht op de hoofdbewegingsrichting. Dit geeft een typische herinnering van de beweging der slangen. De astrale beweging is slangsgewijze, kan men dus zeggen. En de astrale oeratomen verschijnen als slangvormige entiteiten. Dit is natuurlijk de reden, dat men in de occulte wetenschappen, zooals ons bijvoorbeeld in de Egyptische en Indische symboliek is nagelaten, de astrale wezens door slangen voorstelt en men ook de hogere Wezens, die de evolutie der ziel leiden, de Meesters der Wijsheid, *Naga's* of Slangen noemt.

MOZES, die „de slang verheven heeft in de Woestijn” (Johs. III, 14) wordt daarmee aangeduid als iemand, die zijn astraal leven of zijne ziel verheven heeft tot een zekere hoogte. En waarom dan hier het begrip van ‘verheffing’ niet te zien juist zooals HEGEL het bedacht, n.l. als vergeestelijking! De Draak der Chineesche cosmomythologie, van SIEGFRIED en SINT GEORGE, zoowel als die uit de Openbaring van Johannes (XII, 7, XII, 2, enz.) zijn klaarblijkelijk zeer nauw verwant aan het algemeen begrip van de ‘slang’ in cosmische beteekenis. De slang van *Genesis* III is er een duidelijk uitgesproken voorbeeld van.

De fysieke beweging wordt eene vermenging van de drie bewegingen op alle mogelijke manieren. Maar in het fysieke oeratoom overheerscht de bolvorm en daarin zijn hoofdzakelijk afgeteekend de twee spiralen, de inloopende en de uitloopende, zooals wij bij de beschouwing van dit atoom gezien hebben en ook door mevrouw BESANT gevonden werd bij hare onderzoekingen.

Het is wel merkwaardig, dat mevrouw BESANT ook bij het fysiek oeratoom bovendien vond „... een geregelde polsslag, een samen-

trekken en uitzetten, gelijk het kloppen van het hart" (*Occulte Scheikunde, Theosophia*, Mei 1908). Men kan daarbij natuurlijk bemerken dat elk oeratoom steeds in een zekere verhouding van 'mentaliteit' staat tot de rest van zijn gebied, tot de openbaringen of verschijnselen, die er uit voortkomen, en dus in zekere mate 'mentale' eigenschappen moet vertoonen, zooals dan bijv. dit 'polskloppen'.

Wanneer wij aldus de drie aanzichten van beweging definiëeren, dan komt het ons voor, alsof ons zonnestelsel met zijn regelmatig en ordelijk wentelende zon en planeten, overal en in overwegende mate wentelende beweging vertoonend, een organisatie van veel hogere mentaliteit is dan ons menschelijk wezen met zijn groote 'persoonlijke vrijheid', die, daarbij vergeleken, slechts ordeloosheid en wetteloosheid schijnt. Is het dan een buitensporige veronderstelling, ook te denken aan een beheerscher van zulk een stelsel als een wezen met een evenredig grootere mate van intelligentie en van een evenredig hooger en geestelijken standaard dan de mensch?

Omtrent het begrip en het wezen van 'Beweging' vinden wij in de *Secret Doctrine* merkwaardige en zeer duidelijke formuleringen. Zoo o. a. dit:

„Het is een van de fundamenteele dogma's der Esoterische Cosmogonie, dat gedurende de Kalpa's (of Aeonen) van Leven, de Beweging, die in de perioden van Rust 'polsklopt en trilt door elk sluimerend atoom' — vanaf het eerste ontwaken van den Kosmos tot aan 'den Nieuwen Dag' eene steeds toenemende neiging tot cirkelende beweging vertoont" (I, 142).

In perioden van 'rust' overheerscht het 'mentale' of is het leven daarin geconcentreerd en heeft het zich uit de werkzaamheid van het fysieke teruggetrokken. Vandaar het 'polskloppen' van het 'sluimerend atoom'. Het 'trillen' van dit atoom is het overblijfsel en ook weder de aanleg van het fysieke, dat er dan in 'opgeheven' is. Trilling immers is het 'kenmerk van het fysieke'. En nu, zoo schrijft de auteur van de *Secret Doctrine*, vertoont de 'Beweging' in de perioden van Leven (of Openbaring) eene voortdurende toenemende neiging tot cirkelen. Dit beteekent dus, dat in de Openbaring meer en meer de orde en wettelijkheid van het mentale

zal gaan heerschen over den chaos van het oorspronkelijk en louter fysieke.

Verder deze leerrijke passage:

... „Deze wet van beweging om een middelpunt in de primordiale materie [of substantie] is een van de oudste opvattingen der Grieksche filosofie.” — „De theorie der Elementale Wentelingen was aan ANAXAGORAS bekend en door hem verdedigd 500 j. v. Chr. of ongeveer 2000 jaar vóórdat het vraagstuk ter hand werd genomen door GALILEI, DESCARTES, SWEDENBORG en ten slotte, met slechts geringe wijzigingen, door W. THOMSON” (143).

SWEDENBORG schreef, onbekend met de Indische boeken, voor zooverre men kan nagaan, zijn opstel over de cirkelende beweging, waaruit eene passage in de *Secret Doctrine* wordt gegeven, die ik ook hier nog zou willen aanhalen:

... „De meest volkomen figuur van de bovenbeschreven beweging moet de doorlopend cirkelende zijn; dat wil zeggen: ze moet uit het middelpunt naar den omtrek loopen en van den omtrek naar het middelpunt” (143).

Dit is dus juist de vorm die wij, in overeenstemming met mevrouw BESANT, gevonden hebben voor het fysiek oeratoom, den grondslag van de fysieke Natuur. En wanneer SWEDENBORG daarbij voegt: „Het Heelal is *in ovo* bevat in het eerste natuurlijke [= reële] punt”, dan heeft hij klaarblijkelijk dezelfde voorstelling voor oogen gehad als wij in onze voorgaande beschouwingen.

Dit mentaal beginsel, oorsprong van alle fysiek gebeuren, worden en vèrworden, bron waaruit al het tijdelijke opwelt, doet ons denken aan de Nornen uit de *Edda*, de schikgodinnen, die het aardsch geschieden afspinnen. Het spiraalvormig en compact gewonden mentaal oeratoom is hun weefspoel, waarvan zij de draden afwickelen, die de gebeurtenissen van onze zichtbare wereld leiden en samenstellen.

DEEL III.

HOOFDSTUK 15.

ELEMENTEN.

In elke practische wetenschap, zoowel als in de wiskundige wetenschappen en de filosofie, is men gewoon, zekere grondbeginselen 'elementen' te noemen en omdat wij nu zoeken naar de aanknoopingspunten van de 'exacte' en de 'occulte' wetenschappen, is het tenslotte ook noodig, te zien hoe de elementen van beide zich verhouden.

Onder elementen van eene wetenschap verstaat men toch als regel die grondbegrippen, die aan den top dezer wetenschap staan en waaruit de andere begrippen zijn afgeleid of, andersom gezegd, als de grondslagen, waarop de wetenschappelijke gedachtenstructuur berust. Zoo spreekt men van de elementen der scheikunde en van die der wiskunde, natuurkunde enz. en heeft 'elementair' in 't algemeen de beteekenis van 'principieel'. Deze definitie wordt zeer wel bevestigd door die van mevrouw BLAVATSKY als spreker voor de 'occulte' wetenschappen, waar zij zegt dat „in het Occultisme het woord Element in elk geval Rudiment beteekent” (S. D. I, 619. zie verder *Section X*). Het schrijven met een hoofdletter beduidt blijkbaar, dat de auteur der *Secret Doctrine* deze begrippen vooral als abstracties ziet.

En in het algemeen is dat natuurlijk ook in de wetenschap het geval: grondbeginselen *zijn* abstracties, ideeën. Alleen in de scheikunde verschijnen feitelijk elementen in concrete beteekenis. Natuurlijk, want de scheikunde is de leer der materiele structuren en vormen. De elementen van deze wetenschap zijn dus materiele elementen en vertoonen daarom het begrip 'elementen' op materieel gebied.

Een groot misverstand wordt herhaaldelijk ten gehoor gebracht, door deze materiele elementen der tegenwoordige scheikunde te verwarren met de vier of vijf elementen der oude alchymisten, astrologen en andere occultisten en der moderne theosofen. Men heeft gezegd, dat de occulte wetenschappen dus eigenlijk zeer kinderlijke wetenschappen waren of zijn en dat het niet de moeite loont, daarmee in discussie te treden, omdat zij blijkbaar niet op de hoogte staan van de vorderingen der moderne wetenschap en zelfs schijnen te weigeren, zich daarmee vertrouwd te maken. Het komt mij voor, dat het meer dan tijd wordt dit misverstand, dat zoo gemakkelijk is aantoonen, voorgoed te elimineeren. De occulte wetenschappen kunnen in geen enkel ander opzicht 'kinderlijk' genoemd worden dan in den zin van 'onverdorven' en het is uit een zuiver wetenschappelijk oogpunt beschouwd, nauwelijks *fair*, hen te willen op zijde zetten zonder degelijk onderzoek.

Na de ontwikkeling en de levendige waardeering, die de electronen-theorie alom in wetenschappelijke kringen gevonden heeft, is het niet strikt noodig meer, terug te komen op de stellingen, door Sir WILLIAM CROOKES reeds in 1887 en '88 uitgesproken in zijne lezingen voor de *British Association* over *The Genesis of Elements* en *Elements and Meta-elements*. Maar merkwaardig en vermeldenswaard blijft het, dat de wetenschap thans vindt, dat CROOKES met zijn *protyle* volkomen gelijk had, zoo goed als de occultist ROGER BACON, die 600 jaar geleden in zijn *Arte Chimiae* schreef: „De elementen zijn gemaakt uit *Yle* en ieder element wordt omgezet in de natuur van een ander element". Dat laatste wordt thans door de nieuwste onderzoekingen van Sir WILLIAM RAMSAY volkomen bevestigd door het gelukken van de proeven, die koper in lithium, silicium in koolstof, waterstof in helium en neon omzetten. Eerlijke wetenschaps-menschen moeten zich daarom wel eens afvragen: zijn wij eigenlijk wel zooveel vooruit gegaan, als wij ons in de laatste decennien verbeeld hebben? Ik geloof, dat het antwoord daarop moet luiden: in de theorie is men niet alleen niet gevorderd, maar begint men eerst langzamerhand weer terug te vinden wetten of beginselen, die in vroegere eeuwen bekend geweest moeten zijn, al was het dan ook in kleinere kringen. De vooruitgang bestaat in de practische toepassingen. Daarin is men ontzaglijk gevorderd

en zóó heeft men vele theorieën en wetten langzamerhand kunnen demonstreeren voor hen, die niet in staat zijn de zuivere theorie te vatten, en ook de theorie tot practisch nut van velen in toepassing brengen.

Zooals algemeen bekend is, sprak de oude alchymie en astrologie van vier elementen, die zij noemde vuur, lucht, water, aarde, gesynthetiseerd in of voortgekomen uit een vijfde element, de *quint-essens*, door hen ether genoemd, evenals het superieure element der tegenwoordige wetenschap. Beide bedoelen klaarblijkelijk niet alleen *ongeveer*, maar zelfs *precies* hetzelfde. Alleen met dit voorbehoud, dat de ware alchymisten en alle occultisten, die op dezen naam een zuivere aanspraak kunnen doen gelden, de fysieke elementen nooit als primair zagen, doch secundair, als *phenomena* van cosmische, abstracte elementen. En dit eenmaal aangenomen, maakte mevrouw BLAVATSKY eene opmerking, die ons ook op eenmaal getuigt vóór de bekendheid der 'Ouden' met de bijzondere, z g. scheikundige elementen: „Waren zij onbekend geweest met de heterogeniteit der Elementen, dan zouden zij geen personificaties gehad hebben van Vuur, Lucht, Water, Aarde en Ether; hunne cosmische goden en godinnen zouden nooit gezegend zijn geweest met zulk een nakomelingschap, met zoovele zonen en dochteren, elementen, geboren *uit* en *binnen* elk primair Element". (S. D. I, 165).

De wiskunde noemt 'elementen' de enkelvoudige eenheden. En zoo zijn bijvoorbeeld het punt, de lijn, de hoek, het vlak, het middelpunt en de sfeer, de straal en de omtrek elementen der wiskunde. Zij zijn ook elementen in onze natuurfilosofische beschouwingen geweest. De laatste vier zijn zelfs de vier voornaamste primaire elementen daarin te noemen. Deze beschouwingen, waarin exacte en occulte wetenschappen samenkwamen, kunnen zich dus volkomen vereenigen met de 'elementen' der wiskunde en zij doen daaruit vier elementen voornamelijk op den voorgrond treden als primair, tenminste van dit punt van beschouwing gezien.

In de natuurkunde kan men moeilijk méér-elementaire begrippen noemen dan die van electriciteit en magnetisme, welke met hunne beide polen de bekende vierheid geven, die analoog bevonden werd met de vier 'alchymistische' of 'astrologische' elementen vuur, lucht, water, aarde en bij nadere beschouwing ook geheel in

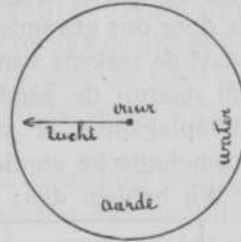
analogie te zien is met de begrippen middelpunt (vuur of $++$), sfeer (aarde of $+ -$), straal (lucht of $- +$) en omtrek (water of $--$).

Tot zoover kunnen wiskunde en natuurkunde zich m. i. volkomen vereenigen met de 'vierelementen' vanouds.

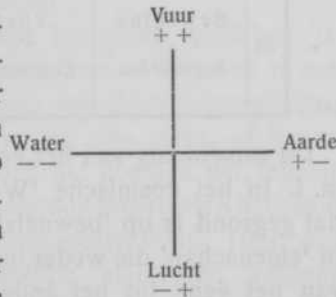
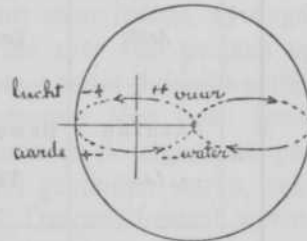
En ik kan wel getuigen, dat, naar mijn eigen ervaring in de studie der astrologie, daar evenmin als in andere aanzichten der 'occulte wetenschappen' ooit iets anders onder 'de vier elementen der Natuur' verstaan is dan deze vier hoofdbeginselen en polen van schepping. Maar ik hoop, dat na het vorengaande geen gezag van persoonlijke getuigenis meer noodig is en dat het voldoende spreekt uit den gang van het betoog, dat er niets anders mee bedoeld kan zijn.

De twaalf beginselen van het Bestaan kunnen m. i. hoewel nog geen 'exact-wetenschappelijk' gangbare munt, niettemin wetenschappelijk worden aange-toond als grondbeginselen eener natuurfilosofie, die overvoert van den huidige stand dier exacte wetenschap tot den oever der occulte wetenschappen.

In den loop der beschouwingen vonden wij ook vanzelf de namen voor die twaalf hoofdbegrippen. Wij vinden in het Boeddhisme de leer der twaalf *Nidanas* (zie KIEWIET DE JONGE: *Astrologie en de komende kultuur*. Uitg. Astr. Genootschap, 1912), in het Jodendom de twaalf stammen van Israël, het 'Heilige Volk', in het Christendom de twaalf Apostelen, in de middeleeuwsche sagen de twaalf ridders van den 'geestelijken' Koning ARTHUR. In de astrologie de twaalf teekens van den Zodiac. Het aantal van twaalf beginselen wordt overal in het occultisme gevonden en wel met de zeer duidelijke beteekenis van grondbeginselen — elementen dus! — der *objectieve* Natuur. Het wezen dezer zodiacale

of ook:

beginselen vindt men o.a. uitgewerkt in de hieropvolgende studie: *Elementen der Practische Astrologie*. Het ligt voor het oogenblik niet op onzen weg, daarop nader in te gaan, maar wel zou ik de door ons gevonden twaalf grondbeginselen eens willen plaatsen naast de teekens van den zodiac, waarmede zij m. i. overeenkomen, om daarop de aandacht te vestigen en later eventueel als aanknoopingspunt te kunnen dienen voor hen die ook de andere cosmologische studiën doorwerken.

Wij hebben dan:

	VUUR	AARDE	LUCHT	WATER	
I	Geest <i>Ariës</i>	Stof <i>Taurus</i>	Leven <i>Gemini</i>	Substantie <i>Cancer</i>	Aanleg
II	Aanzijn <i>Leo</i>	Bewustzijn <i>Virgo</i>	Verhouding <i>Libra</i>	Toestand <i>Scorpio</i>	Wezen
III	Beweging <i>Sagittarius.</i>	Vorm <i>Capricornus</i>	Openbaring <i>Aquarius</i>	Ervaring <i>Pisces</i>	Werkelijkheid

De samenhang van het eerste viertal is reeds duidelijk geworden, m. i. In het cosmische 'Wezen' is 'aanzijn' het centrale begrip, dat gegrond is op 'bewustzijn', terwijl het Leven wezenlijk bestaat in 'eigenschap' die weder in het algemeen te zien is als 'verhouding' van het éene tot het andere, en Substantie zijn wezen vindt in een 'toestand'. De cosmische 'Werkelijkheid' vindt zijn 'punt van uitgang' in het begrip (eigen) 'beweging' en de 'vorm' die verschijnt, is zoo de grondslag van de wereld der realiteit. Het tot vorm gekomen 'Leven' wordt de verhouding van den 'vorm' (tot andere) en verschijnt als 'openbaring', de sferische verbreiding van het aanzijn; de 'Substantieele' inhoud van den vorm, zijn 'toestand', is de realiteit zijner ervaring, waarin het 'Bewustzijn' tot feitelijkheid komt.

In het IIe Deel van onze beschouwingen kwamen wij tot de zeven beginselen der gebieden of fazen van openbaring. In dezen zin kunnen wij dus ook spreken van een zevental elementen. Ook deze indeeling was, dunkt mij, wetenschappelijk en filosofisch genoeg. Zij wordt zeer merkwaardig bevestigd door de tabel van MENDELEËFF en door de theorieën van den kristallograaf VICTOR GOLDSMIDT.

Zooals bekend is, vormen de scheikundige elementen, gerangschikt naar hun atoomgewicht, een reeks, waarin een bepaalde regelmaat valt op te merken, namelijk zóó, dat zeven opeenvolgende elementen telkens een zekere toenemende wijziging van eigenschappen vertoonen, zoodat het zevende dus zeer sterk verschilt van het eerste, maar het achtste element weer inééns, sprongsgewijze, terugkeert tot eigenschappen die zéér veel gelijken op die van het eerste. En zoo gaat dit voort, zoodat duidelijk seriën van zeven elementen zijn te constateeren. Men heeft reeds meermalen al vooruit kunnen interpolateeren en de eigenschappen voorspellen van elementen, die nog niet gevonden waren, eenvoudig door hunne plaats in deze reeks. Daaraan bestaat, wetenschappelijk, niet meer de geringste twijfel.

De atoomgewichten openbaren, gelijk hiervoren gebleken is, de innerlijke samenstelling van eigenschappen of factoren in een atoom en uit de dusdanige rangopvolging van de atoomgewichten blijkt dus, dat de vorming der atomen uit den ether, of hunne samenstelling uit electronen, al naar men het noemen wil, telkens een zevental fazen doorloopt, dat blijkbaar dan meermalen herhaald wordt op verschillenden trap van samengesteldheid. Hier dus duidelijk eene rangorde der 'scheikundige' elementen, volgens een toonladder van zeven fazen of gradatiën, volkomen in overeenstemming, althans wat het aantal betreft, met die van de elementen als 'gebiedsbeginselen'. Of de eigenschappen der scheikundige elementen in elke reeks van zeven ook eene kenbare analogie vertoont met de zeven trappen of fazen van openbaring op elk 'gebied', moet ik aan meerbevoegden ter onderzoeking overlaten. Maar merkwaardig is in elk geval, dat het vierde element in elke reeks, zooals CROOKES opmerkte, telkens „de eigenschappen bezit die wij mogen verwachten, dat een overgangselement zou bezitten” (*cit. S. D. I, 640*). Dit is wel volkomen

analoog met de functie van het vierde of middelste 'gebied' of 'ondergebied', het gebied van de cosmische verhouding en levenskracht (*Boeddhi*) resp. de 'vuurmistsfeer' (*etherische matrix*).

Bekend genoeg is het repetatief van zeven in den toonladder van het geluid en van het licht. Minder bekend zijn, naar ik meen opgemerkt te hebben, de wiskundige verklaringen van professor VICTOR GOLDSMIDT uit Heidelberg over de noodwendigheid en het ontstaan van zulke zeventallen van stralen of manifestatiën uit één centrale levensimpuls. In zijn boek *Ueber Harmonie und Komplikation* tracht hij aan te toonen, hoe deze zelfde wetten van breking, ontbinding of verbijzondering zoowel de vorming van kristallen, als het optreden der zeven kleuren van het spectrum, de zeven tonen van den muzikalen toonladder en de zeven planeten in een zonnestelsel beheerschen moeten. Wat het laatste betreft, zal men misschien willen opmerken, dat er tegenwoordig méér dan de zeven traditioneele planeten 'der Ouden' bekend zijn in ons stelsel. De nieuwste astronomische ontdekkingen hebben echter aangetoond, wat men reeds vermoedde, dat Uranus andere eigenaardigheden vertoont dan de daar binnen gelegen planeten inclusief de zon, een *retrograde* aswenteling namelijk, gepaard met evenzeer retrograde beweging der manen. De veronderstelling, dat er bij Uranus dus een tweede type van planeten zou beginnen, lijkt mij niet al te gewaagd. En een dergelijke veronderstelling spreekt prof. GOLDSMIDT dan ook uit. De astrologie heeft altijd van zeven planeten gesproken. De moderne astrologie spreekt van twee maal zeven planeten. (*Elementen der Practische Astrologie*). Het kwam mij voor, zooverre ik vermag te oordeelen over dit werk van GOLDSMIDT, dat zijne theorieën heel veel bevatten, dat volkomen logisch is. Een verder oordeel daarover mag ik niet uitspreken. Maar indien alleen het bloote feit bleef, dat in den toonladder van het licht en van de muziek de openbaring der centrale of oorspronkelijke kracht of trilling ontbonden wordt in zeven fazen om tot waarneembaarheid te komen, dan zou dat op zich zelf m. i. een reeds zeer duidelijke analogie met de door ons gevolgde theoretische indeeling zijn.

Er bestaat, zooals uit het IIe Deel onzer beschouwingen bleek, duidelijk verband tusschen de drie aanzichten van het Eéne, de vier polen van schepping, de twaalf grondslagen der objectieve

Natuur en de zeven gebiedsbeginselen. Deze laatste kan men, omdat zij uitingen van de functioneele of positieve zijde der Natuur zijn, de hoofdlijnen van de *subjectieve* Natuur noemen. Het verder uitwerken van deze onderlinge verbanden en verwantschap is een filosofische arbeid op zich zelf en wel van geen geringen omvang en van hooge waarde. Ook dien moeten wij hier echter laten rusten. Het was slechts de bedoeling, aan het begrip 'elementen' eenige elementaire aandacht te wijden. Juist voldoende, naar ik hoop, om te voorkomen, dat er verder gekibbeld wordt over de vraag, hoevéél 'elementen' er nu eigenlijk zijn, en om eenig verband te doen zien tusschen de elementen van de exacte en die der occulte wetenschap. Vertoonen de elementen van beide soorten of aspecten van wetenschap analogie met elkaar, dan bezitten ook die wetenschappen zelf een natuurlijke verwantschap.

HOOFDSTUK 16.

Tijd.

Als wij spreken over 'het fysieke gebeuren, het worden en verworden' dan denken wij aan het begrip 'opvolging' en dit begrip sluit weer in — of vooronderstelt zelfs — het begrip Tijd. Wat is tijd? Ik geloof, dat wij ons, ter beantwoording van deze en dergelijke vragen niet op het standpunt moeten plaatsen waarop wij zoo vaak filosofische beschouwers vinden staan, en dat men ongeveer aldus zou kunnen karakteriseeren: „Ziehier 'Tijd' — wat is het nu", — maar dat men liever omgekeerd moet vragen: wat denken wij eigenlijk vóórdat wij het woord Tijd gebruiken, m. a. w. voor welke gedachte is dat woord de vertolking. We moeten leeren beseffen, hoe men practisch en heel van zelf en natuurlijk aan het begrip van Tijd gekomen is, hoe men dit woord noodig had om een bepaalden kijk op toestanden of dingen, een gewaarwording van het bewustzijn, te formuleeren. En men moet dus niet omgekeerd zulk een begrip met filosofische vreeze aanzien als een vreemd mysterie, gelijk ik meen, dat nogal eens gebeurt. Daarvoor bestaat geen redelijke aanleiding.

Vragen wij ons af, wat hebben wij door het begrip Tijd willen

uitdrukken, dan is daarop heel eenvoudig het antwoord: een zekeren gang van gebeurtenissen of nog liever, heel algemeen, den gang van het gebeuren. Maar dan in verhouding tot ons bewustzijn of eigenlijk tot dat deel van ons bewustzijn dat achter het gebeuren staat en dat aldus verschil kan waarnemen in hier en ginds en den afstand meten tusschen twee punten van het gebeuren, zooals wij de maan en de planeten rondom ons heen zien bewegen en wij den afstand kunnen meten tusschen twee plaatsen aan de sfeer, in welks midden wij ons practisch bevinden.

Wil men spreken van een 'mysterie', dan ligt dit in het gebeuren, in het werelddrama van worden en verworden, tot bestaan komen en uit bestaan worden opgeheven. Niet bijzonder in het begrip of het woord Tijd. Met 'Tijd' hebben we eenvoudig willen aanduiden den indruk, dien de lijn of de loop van het gebeuren op ons bewustzijn maakt. Een tijdperk of een tijdsverloop noemen wij dan een bepaalde afstand op die lijn, een afstand tusschen twee gebeurtenissen of punten in het gebeuren.

Zooals vanzelf spreekt, heeft dus 'tijd' een zeker verband met 'ruimte', met beweging, verandering en bewustzijn, zooals in vele filosofische 'stelsels' is uitgewerkt. Ruimte is de noodzakelijke grens of 'het veld' voor alle gebeuren, *in abstracto* zoowel als *in concreto*. Beweging is de oorzaak van verandering en verandering is het kenmerk van alle gebeuren. Wanneer dit zich in een centrum van bewustzijn registreert, ontstaat er „eene panoramatische opeenvolging van bewustzijnstoestanden” en dit noemen wij Tijd, zegt mevrouw BLAVATSKY heel nuchter. En ik geloof, dat deze nuchterheid der 'occulte wetenschappen' velen van ons weldadig moet aandoen na de hopelooze mystificaties in zoovele 'filosofische stelsels'.

Daar tijd dus een indruk is, dien het gebeuren om ons heen tweeebrengt in ons bewustzijn, moet het eenerzijds een subjectief begrip zijn en uit subjectieve elementen bestaan, maar anderzijds ook weer zijn objectieve waarde hebben. Het eerste is duidelijk, waar wij vinden, dat iets 'lang duurt', wanneer wij met ons bewustzijn niet spoedig het beoogde of begeerde doel naderen en omgekeerd meenen, dat 'de tijd vliegt', wanneer wij ons te midden van het verlangde gebeuren bevinden en ons bewustzijn dus geen 'afstand' af te leggen heeft. Maar in ons practisch leven

overstemt toch een zekere vaste maatstaf van tijd alle deze subjectieve impressies. Wij 'vinden', dat het lang of kort duurt, maar ons horloge toont ons den juisten, objectieven tijdsduur, die verlopen is. Deze voor ons objectieve tijd, waaraan ons persoonlijk verlangen, begeeren, genoeg, welbehagen of ongenoegen niets veranderen kan, is de impressie, door ons bewustzijn ontvangen van de beweging van de aarde rond de zon, waaruit onze kalender is samengesteld; of door eenige andere regelmatige en voor ons objectieve verandering gemeten. Wij hebben zulk een objectieven tijd noodig om aan de subjectief zoo verschillende tijds-impressies te ontkomen.

Maar dit is eigenlijk alleen maar een kwestie van het meten van 'tijd'. In het eene geval gebruiken wij een anderen maatstaf dan in het andere, en het bewustzijn, dat de uitdrukking is van 'de betrekking tusschen de beide' kan natuurlijk een van beide, de zijde van het Zelf (subject) of de zijde van het Niet-Zelf (object) meer op den voorgrond doen treden, al naar gelang het bewustzijn gestemd is. En dan moeten wij daarbij nog onderscheid maken tusschen eene lagere en eene hoogere subjectiviteit.

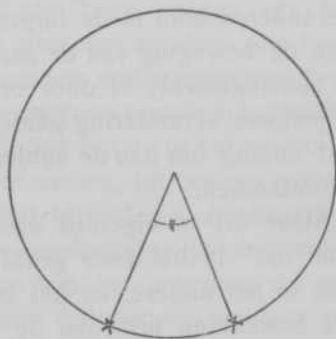
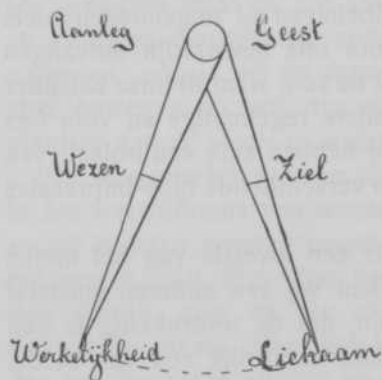
De lagere subjectiviteit is die van het gevoelsleven — de hoogere die van het geestelijk bewustzijn, het innerlijk Zelf. Met het eerste wordt 'tijd' gemeten door de gewaarwordingen van bewegen naar een begeerd doel, en dit staat beneden het verstandelijk waargenomen tijdsbegrip van den kalender en elke objectieve tijdsindeeling, welke gemeten wordt door van ons begeeren onafhankelijke beweging.

Maar de andere, de hoogere subjectiviteit, is die van het middelpunt in rust, dat boven verandering staat en dus boven tijd.

In de universeele verhouding van Mentaal-Astraal-Fysiek, die wij dus vooral moeten zien als die van geest-ziel-lichaam, is het fysieke of lichamelijke het tijdelijke, het mentale of geestelijke het tijdelooze of duurzame, terwijl het astrale of zieleleven het duurzame brengt tot tijdelijke openbaring en uit het tijdelijke het duurzame ervaart. Het is dunkt mij duidelijk, hoe alle openbaring met hare inherente veranderlijkheid altijd 'tijdelijk' van aard is en hoe daarachter steeds in een of anderen zin, op meer of minder groote hoogte, een 'mentaal' of 'geestelijk' centrum is, dat in zijn tijdeloozen duur den tijd vermag te meten, maar zelf daarbij niet

verandert in 'tijd' en vast blijft, gelijk de as van den passer, die meet, of het middelpunt van den cirkel.

Als dan het mentale of geestelijke is het tijdelooze of onveranderlijke en het fysieke of lichamelijke het tijdelijke of veranderlijke,

en als, gelijk wij weten, in de betrekking tusschen die beide, in de ziel of het astrale, tot stand komt het bewustzijn, dan ontstaat daar ook het begrip van 'tijd' en wordt de passer een goed symbool om aan te duiden het overbrengen van het tijdelooze in het tijdelijke, het meten van den tijd en het bewustzijn van het tijdelooze boven den loop der tijdelijke verschijning.

Daar 'Tijd' dus een zeer belangrijke functie van Bewustzijn kan genoemd worden, is het niet vreemd, in de *Secret Doctrine* als de drie aanzichten van *Brahma*, den Schepper, genoemd te zien „Geest, Stof en Tijd”: de beide polen van schepping en de uitdrukking van het middelend openbarings-gebeuren (I, 47).

Terloops moge worden opgemerkt, dat uit de analogie van het bewustzijn, de ziel en het astrale, ook volgt eene verklaring van de eigenaardige gewoonte in het occultisme, om den tijd door een slang te symboliseeren (I, 435).

Wij mogen hier wel bijvoegen, dat overal waar sprake is van een beperkt of bepaald 'mentaal bewustzijn', ook een bepaalde mentale tijdelijkheid bestaat. Dit is de tijdelijkheid der vergankelijke gedachtebeelden.

In het astrale bewustzijn wordt altijd gevonden de schakel tusschen het tijdelooze en het tijdelijke, één zijde die duurzaam

is, een andere die vergankelijk is. Dit is het kenmerk van het zieleleven. En hoe meer duurzaam van aard dit is, des te meer geestelijkheid ligt er in. De veranderlijkheid van de ziel is het kenmerk van het niet-eigenlijke, het ándere. Maar ook het kenmerk van openbaring. Het ervarene wordt het vâste kapitaal van de ziel en als zoodanig verheven tot 'geest', eigen 'geestelijkheid'.

Zoo kan men 'tijd', als opeenvolging van bewustzijnstoestanden of -fasen, zien als de gewaarwording, die het bewustzijn ontvangt van „de dingen, die overgaan van de regionen der ideeën, die wij Toekomst noemen, naar het gebied der herinneringen, dat wij Verleden noemen” (S. D. I, 69). Immers: het tijdelijke is het verschijnende. Als wij ons veld van ervaring beschouwen als het gebied van openbaring of als het algemeen-fysieke, fysieke 'verschijning' op meer of minder hoogen trap, en op wêlken trap dan ook, dan is immer deze verschijning het treffen van een straal uit het middelpunt op den omtrek. De Toekomst is dat wat den omtrek, het vlak van bewustzijn of ervaring, nog bereiken moet. Het Tegenwoordige is dat *was just passieret* en het Verleden is dat wat ons vlak van openbaring voorbij is en geopenbaard is, uitgestraald van onzen 'omtrek' de wereldruimte in... waar de uitgestraalde realiteit herhaalt wat eerst innerlijk gebeurd is. Op een zekeren afstand buiten onzen openbarenden omtrek verschijnen op zeker oogenblik de indrukken van de stralen, die *ons* Verleden zijn, als 'tegenwoordige' indrukken.

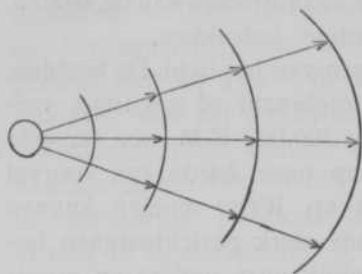
Nemen wij als voorbeeld de stralingen van het licht. De beelden, die door de lichtstralen worden overgebracht of gevormd, verplaatsen zich met een snelheid van 300.000 K.M. per seconde door de ruimte. Veertig jaar nadat op onze Aarde een voorval heeft plaats gevonden zou men dit op *Wega* moeten kunnen opvangen, als men over een voldoende sterk gezichtsorgaan beschikte. Men zou dáár op dit oogenblik onze ouders en grootouders zien loopen en werken, terwijl ze hier tot het Verleden behooren en niet meer bestaan. En ons zou men zien geboren worden of nog niet zien. Terwijl ik hier zit te schrijven, behoort mijn persoonlijke verschijning voor *Wega* nog tot de Toekomst. Op eene ster, die nog wat verder weg ligt, zal men op dit zelfde oogenblik COLUMBUS in Amerika zien landen, op een nóg

verder gelegen punt van de wereldruimte kan men nog de Romeinen Gallië zien veroveren en PYTHAGORAS leeraren in Croton.

Maar wanneer ik nu zeg 'op dit oogenblik', dan spreek ik daarbij toch uit een bewustzijn, dat zich stelt boven de bewegingen van onze aarde, zon en planeten, of eenige andere tijdmeting door bewegende eenheden; behalve die van het licht. En dan blijft dit voor ons op 't oogenblik de meest objectieve tijdmaat. De gedane uitspraak komt voort uit een bewustzijn, dat eenige overeenkomst toont met het Eeuwig Nú — het heeft er den aard van. En deze reflex van eeuwig onveranderlijk bewustzijn in ons wezen is het, die ons in staat stelt om van Verleden, Heden en Toekomst te spreken als van een werkelijkheid in de feiten der openbaring, maar een schijn voor de innerlijke ervaring.

Als een rondom verbreide vloedgolf stuwt elk bestaand levenscentrum zijne geschiedenis door de wereldruimte heen, *analogon* van het gebeuren in elk levend wezen innerlijk, waar het mentale of geestelijke centrum zijne trillingen of stralen, het astrale of psychische, tot fysieke werkelijkheid doet komen.

Het mentale oeratoom doet ons denken aan de dicht-gewonden weefspoel der Nornen, van welke de tijd, of liever het 'tijdelijke' gebeuren, wordt afgesponnen. Het Verleden ligt voor ons uitgespreid in de wereldruimte, als 'het kleed waardoor wij God zien'. (*Faust I*). De Toekomst ligt verborgen in der Nornen schoot.

Maar evenals ik de toekomst van *Wega* kan kennen door het tegenwoordige op onze Aarde, zoo kan ik ook de toekomst op een bepaald gebied van verschijning kennen door het 'heden' op een hóóger gebied.

En zooals de hoogste top van mijn verstandelijk bewustzijn zich plaatsen kan boven alle tijdelijkheid der verschijningen in de wereldruimte, zoo is er ten slotte natuurlijk een toestand van geestelijk bewustzijn, waarvoor álle Toekomst, Heden en Verleden één altijddurend Nú zijn.

De werkelijkheid bestaat uit het innerlijke en uit het uiterlijke, uit innerlijk- en uiterlijk-'tegenwoordige'. Ik bedoel: wat wij de

werkelijkheid noemen, hèt bestaande, is dualistisch: eenerzijds in elk centrum van leven een openbarende innerlijkheid, die een toekomst afwikkelen zal, een 'nú' tot stand brengt en een verleden kan aanwijzen. Aan de andere zijde is datzelfde centrum ook een vormingscentrum, dat van buiten indrukken ontvangt, welke tot beelden in zijn bestaan en aanleidingen tot zijne handeling of werkzaamheid worden, en waarbij het dus spreken kan van verleden, tegenwoordige en toekomstige indrukken. Aldus bestaat elke werkelijkheid uit een innerlijk en een uiterlijk 'nú', het heeft een innerlijk en een uiterlijk verleden achter zich en gaat een innerlijke en een uiterlijke toekomst tegemoet.

Het innerlijk Leven stort zich uit in het centrum van bestaan en bewustzijn en golft door alle gebieden van bestaan, door alle fasen van bewustzijn naar 'beneden'. Zoo stort het uiterlijke of fenomenale leven zich uit in de wereldruimte — op elk gebied van werkzaamheid — golvend door de ruimte, als de groote wet van Oorzaak en Gevolg. (vgl. *S. D. I.*, 707).

HOOFDSTUK 17.

DE WET DER PERIODICITEIT.

Onder perioden verstaat men in het algemeen tijdkringen of gedeelten van kringen, tijdperken. En 'periodisch' noemt men dan verschijnselen, die herhaaldelijk voorkomen, telkens met tusschenruimten van bepaalde tijdperken of tijdkringen. Men kan ook andersom zeggen: perioden, tijdkringen of tijdperken verschijnen eigenlijk door tijdverschillen tusschen bepaalde feiten, die een zeker onderling verband en wel voornamelijk eene zekere onderlinge analogie, gelijkheid of soortgelijkheid vertoonen. Uit alles wat vooraf gaat, volgt nu, dat dit geen uitzondering maar regel is en dat periodiciteit een vast kenmerk van alle bestaan is, zoodat men van eene 'wet der periodiciteit' kan spreken.

Uit de drie bewegingen moet elk gebeuren voortkomen, de cirkelende, de rechtlijnige en de heen- en weergaande of *réci-proque*

en aldus is, zooals wij vonden, de spiraal te noemen de kenmerkende figuur of graphische voorstelling van alles wat leeft en gebeurt, in de realiteit.

Wat periodiciteit is, zien wij in de exacte wetenschappen duidelijk genoeg uitgedrukt: de astronomie leert ons de banen van planeten en satellieten kennen, die in kringvormige bogen rondom een centraal lichaam loopen. Wij vermoeden hetzelfde van de bewegingen der samenstellende electronen in een atoom der 'weegbare materie': zij zouden zich daarin immers gedragen als planeten in een zonnestelsel. Elke kringvormige beweging heeft tengevolge, dat het bewegend punt zichzelf periodisch demonstreert aan elk bijzonder punt in zijne omgeving, omdat het periodisch deze omgeving in al hare bijzonderheden passeert. Periodische 'openbaring' en 'ervaring' dus. Een planeet vertoont aldus een periodiciteit van enkelvoudigen aard ten opzichte van zijn centraal-lichaam, de zon, en ten opzichte van den oneindigen horizon der omgeving, indien men deze als ten opzichte van de planeet in rust mag aannemen.

Tezamen met de andere bewegende lichamen van het zonnestelsel veroorzaakt zij samengestelde periodische veranderingen. Wij kunnen op ons tegenwoordig standpunt van beschouwing gehéél dáár laten, hoe wij ons een 'bewustzijn' van een planetair lichaam zouden moeten denken, maar in den streng natuurlijken of natuurfilosofischen zin moesten wij wel ieder centrum van bestaan ook erkennen als een centrum van 'openbaring' en van 'ervaring'. Zoo ontstaan velerlei samengestelde openbarings- en ervarings-perioden.

Perioden, die een vollen cirkel-omgang beslaan of, wat op het zelfde neerkomt, loopen van één punt tot een volkomen analoog punt ten opzichte van de 'omgeving', noemt men cycli.

Nu spreekt men, wetenschappelijk, ook van periodiciteit, waar men een terugkeer van regelmatigen aard en in vaste volgorde waarneemt in zekere verschijnselen, zooals in de tabel van MENDELEËF, doch waarbij men het bewegend punt zelf niet kan waarnemen. Dit laatste ontsnapt aan ons fysiek oog. Maar ik geloof, dat men volkomen gelijk heeft met hier van periodiciteit te spreken, en dat achter die regelmatige rangschikking van de scheikundige elementen naar hun atoomgewicht en hunne eigenschappen,

zoowel als achter de periodiciteit van den muzikalen toonladder en van elke periodische verschijnselen-reeks, inderdaad een cyclisch bewegend centrum van openbaring ligt, op een hooger gebied. Zoo ligt dat bijvoorbeeld, waar het de scheikundige elementen geldt, in den ether.

Op grond van al het vorengaande moet men wel besluiten, dat zoowel een twaalfstal fazen als ook, in ander opzicht, een zevental fazen zich in verschillende cycli moet vertoonen. Vooral 'zeven' neemt een heel belangrijke plaats in bij periodische verschijningen, zegt de auteur van de *Secret Doctrine* (II, 663-664). Dit is na het vorengaande wel eenigszins aantoonbaar of althans aannemelijk geworden, voor wie uit de algemeene geldigheid van natuurwetten tot de overtuiging komt, dat „de Wet van Analogie de eerste sleutel tot het wereldprobleem” is (*S. D. I*, 662) en derhalve „alles in de Natuur moet beoordeeld worden door analogie” (*I*, 192).

Wanneer wij duidelijk zeven opeenvolgende bestaansfazen kunnen zien of denken als een cosmische toonladder, waarlangs het universeel leven neerdaalt op elk gebied van bestaan, dan moeten ook in elk gebeuren, waarin het nog niet-bestaande tot bestaan komt, zeven fazen, toonladders-gewijze optreden, als zeven treden, waarlangs de 'geest in de stof' nederdaalt. Dit zijn de zeven tonen van den muzikalen toonladder, de zeven kleuren van het spectrum, de Pythagorische vijf regelmatige lichamen der Natuur met het ongedifferentieerd punt als begin- en de volkomen bol als eind-faze.

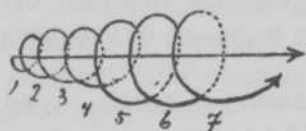
punt. 4-vlak. 6-vlak. 8-vlak. 12-vlak. 20-vlak. bol.

De middelste toon van den toonladder (*fa*), het groen als natuurkleur in het spectrum en het regelmatig achthvlak in den bouw der organische Natuur zijn dan de fazen van overgang, waar het geestelijke zich omkeert in het stoffelijke en beide in contact zijn door leven. De levens-fazen zou men die dus kunnen noemen.

Mevrouw BLAVATSKY zelf, schijnt er zeer op gesteld te zijn geweest, dat men zou inzien, hoezeer de exacte en de occulte wetenschappen beide overeenstemmen in hunne waardeering van de wet van periodiciteit, want op de eene plaats schrijft zij: „Natuurkundigen en Theologen, Wiskundigen en Psychologen hebben herhaaldelijk de aandacht van de wereld gevestigd op dit

feit van periodiciteit in de gedragingen der 'Natuur'" (II, 657) — en elders, dat een van de voornaamste punten der Geheime Leer en wel de tweede cardinale leerstelling is, „de absolute algemeenheid van die wet van periodiciteit, van *flux* en *reflux*, ebbe en vloed, die de fysische wetenschap waargenomen en vermeld heeft in alle rijken der Natuur" (I, 45). In de astrologie vinden wij cyclusleer als een der voornaamste aanzichten van cosmische kennis. En geheel zelfstandig naast exacte en occulte wetenschap vinden wij de onderzoekingen van den Belgischen majoor R. Brück en professor CH. LAGRANGE, die den cyclischen gang van gebeurtenissen in de geschiedenis der menschheid trachten aan te toonen. (*Mathématique de l'Histoire en Sur la concordance, qui existe entre la Loi de Brück, la chronologie de la Bible et celle de la Grande Pyramide de Chéops* — 1893).

Wij vinden periodiciteit in de cirkelende beweging en dus in elken cirkelgang in de Natuur. Maar er komt een tweede element bij, dat er steeds mee verbonden is, maar toch een bijzonder element erin is, n.l. dat wat mevrouw BLAVATSKY noemt *flux* en *reflux*, het element van reciprociteit, dat wij vonden in de heen-en-weergaande beweging. Alle bewegingen in de Natuur hebben meer of minder samengestelde spiraalvormigheid, waarin de cirkelvormige beweging met de rechte lijnige gecombineerd is en wel op twee wijzen, zoodat de spiraal in de ruimte ontstaat:

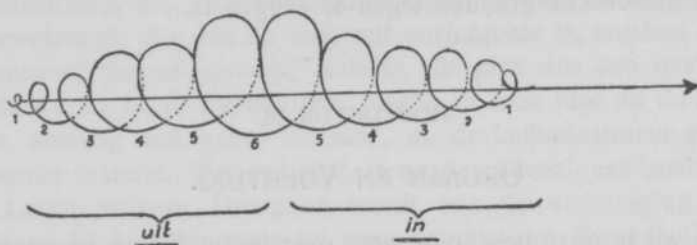

— maar bovendien met de heen-en-weergaande beweging. Dit laatste element is oorzaak, dat de spiraal, die zich van zijn punt van uitgang verwijderd, gecombineerd moet worden door eene andere,

die naar dit punt terugloopt. Elk natuurfeit moet in zijn bestaan grafisch zijn voor te stellen door een uitlopende spiraal, die de openbaring, en eene inlopende spiraal, die de ervaring beteekent. In het oeratoom vonden wij deze beide niet alleen als grafische voorstelling, maar ook als concrete werkelijkheid. En het tot leven komen van elk verschijnsel kan worden voorgesteld als een uitlopende spiraal, die zelf zijn beweging omkeert en weer terugkeert tot zijne as, uit- en inlopend.

En dit laatste is dan de bedoelde *flux* en *reflux*, de uitstrooimende en weer terugkeerende levenskracht, die werkzaam is in

alle levende wezens en die het bestaan tusschen een punt van geboorte en een punt van dood verdeelt in eene periode van wasdom, groei of toename en eene van teruggang, afsterven of

afname. Onze ademhaling en onze polsslag, zoowel als ons heele aardsche bestaan, zijn daarvan voorbeelden. Mevrouw BESANT zegt, een 'polskloppende' beweging ook in het oeratoom te hebben waargenomen. En onder sterrekundigen neigen verscheidenen tot de meening, dat op eene of andere wijze de planeten zich oorspronkelijk spiraalsgewijze van de zon hebben verwijderd of er van zijn afgeslingerd in den tijd toen het stelsel nog hoofdzakelijk een spiraal-nevel was, en dat zij later weer langzamerhand, dus spiraalsgewijze, de zon zullen naderen of dit misschien nu reeds doen. Indien dat waar is, dan is dit wel volkomen in overeenstemming met de hiervoren ontwikkelde beginselen, de beginselen van ebbe en vloed, dag en nacht, winter en zomer, licht en duister, die door de Indische filosofie ook toegepast worden op de schepping als geheel en op de openbaring van elk mentaal en geestelijk levenscentrum, hoog en laag, en waardoor men vanzelf komt tot perioden van openbaring en van verdwijning uit het veld der fysieke werkzaamheid. De cosmische levens-oceaan, die zijn vloed opstuwt, brengt dan deze werelden van verschijning teweeg en roept ze òp uit hunne *laya*-punten. Zoodra de ebbe intreedt, trekt het leven zich terug en verdwijnen de vormen, omdat de beweging ophoudt.

De geestelijke of goddelijke kracht, die als oorzaak van dezen cosmischen vloed en eb gedacht wordt, noemt men den 'Adem van Brahma', den Schepper; zijne tijdperken van verschijning en van rust *Manwantara* en *Pralaya*.

De openbaringen van individueele geestelijke eenheden, Monaden of liever Ego's, worden in de occulte en theosofische ideeën

'incarnaties' genoemd. De flux en reflux, die door het bijzondere geestelijk centrum vaart, leidt tot geboorte, dood en reïncarnatie.

Ik kan niet zien, wat hier, in het algemeen tenminste, op natuurfilosofische gronden tégen te zeggen is.

HOOFDSTUK 18.

ORGAAN EN VOERTUIG.

Als wij in onze beschouwingen over 'vormelijk en onvormelijk' bestaan het vormelijke verklaren uit een evenwichtstoestand tusschen uitstraling en weerstand, en het ontstaan en bestaan van 'vorm' voorstellen als het opvangen van den lichtbundel van het sciopticon op een scherm, dan hebben wij daarmee twee zijden van het 'gebeuren' aangewezen, die wij nog eens wat nader moeten bezien.

Dit scherm, dat den lichtbundel opvangt, máákt het beeld, den vorm, onverschillig op welken afstand van de lens ik het scherm houd. We willen nu de kwestie van scherp-instellen dáárlaten.

Zoo bestaat natuurlijk ook in zekeren zin 'vorm' op astraal en mentaal gebied, en op elken trap van die gebieden, voor hem die daar aan de stralingen van het leven een 'scherm' weet te bieden. Tot op zekere hoogte is 'vorm' dus steeds een betrekkelijk begrip, dat realiteit krijgt óveral, waar zulk een dynamische evenwichtstoestand optreedt tusschen kracht en weerstand en de kracht een geëigenden en voldoende weerstand ontmoet.

Dit spel van kracht en weerstand is eigenlijk een groot mysterie voor onze hedendaagsche natuurkundigen: zij vinden er een voorbeeld van in het lichtend-worden van fluoorwaterstof door kathodestralen. Maar het is nog niet zoo gemakkelijk om het precies onder woorden te brengen. Het is eigenlijk het mysterie des Levens.

Wanneer wij zoo zeggen, dat Geest en Stof tot elkaar komen en samen verbonden zijn door Leven, dan bevredigt dat in zekere mate ons filosofisch denken, maar ons voorstellingsvermogen blijft daarbij vooralsnog ledig. Dit bleef eene leemte in de natuurfilosofie, die nu eenigermate logisch aangevuld kan worden, naar mij voorkomt, door het voorbeeld van het scherm en dat van de fluoorwaterstof. Het scherm vangt de lichtstralen op en

daardoor wordt de figuratie zichtbaar. Er waren twee zijden in het werk: de stralenbundel, die ons doet denken aan de geest-zijde, het scherm dat de stof-zijde representeert. En wanneer kathodestralen, die zelf onzichtbaar zijn, gevoerd worden door fluorwaterstof, die óók op zich zelf onzichtbaar is, ontstaat eene lichtende of 'fluoresceerende' materie, die zich dus aan ons oog openbaart. Er heeft 'openbaring' plaats. En ook hier uit de twee polen, analoog met 'geest' en 'stof', nl. de kathodestralen en de genoemde materie. Wat optreedt, is nu dus 'leven', een analogon van Leven althans. Daardoor wordt ons de vereeniging van Geest en Stof eenigermate tot eene voorstelling. Zoowel als de straling de materie openbaarde of zichtbaar maakte, zoowel 'ervaart' de materie de trilling, kan men zeggen. En tenslotte is ons voorbeeld nog tamelijk samengesteld, want ook is ons oog daarin een factor. Dit neemt alleen waar wat wij lichtstralen noemen; andere niet. Maar ik geloof, dat wij uit dit voorbeeld wel iets kunnen afleiden.

Wij leiden er in hoofdzaak uit af, dat zooals Geest *per se* polair gepaard is aan Stof *per se*, en Leven in 't algemeen aan Substantie in 't algemeen, zoo ook elke soort of gradatie van leven polair gepaard is aan eene soortgelijke gradatie van substantie. En zooals Geest en Stof tot Leven komen of tezamen 'Leven' worden, zoo wordt elke bijzondere gradatie van leven met zijne soortgelijke substantie tot soortelijk of concreet leven. Men zou hier nu ook kunnen spreken van 'verschijnend leven'. Daarbij bedenken wij ons dan, dat 'verschijning' voor ons de beteekenis inhoudt van 'zichtbaar of waarneembaar worden' en dat dit dus insluit, dat aan de andere zijde, tegenover dit soortelijk of concreet leven, een soortgelijk, even concreet waarnemings-vermogen bestaan moet.

Zoo staan in een concrete wereld, dat is elke wereld, elk gebied van openbaring, tegenover elkaar soortelijk leven en soortelijke waarnemingsvermogens als 'geestelijke' en 'stoffelijke' zijde van het soortelijke bestaan op dien trap of dat gebied van openbaring. Het is op die algemeene wet, dat ik vooral de aandacht wilde vestigen.

Men heeft nu voor een centrum van soortelijk waarnemings-vermogen den naam orgaan gebruikt en dien naam zou ik hier wel willen invoeren in onze beschouwingen, omdat dit valt in

het kader van onze spreektaal en wij dan goed bewust blijven, waarover wij spreken. Wij vinden het woord 'orgaan' in onze dialectiek zoowel in de beteekenis van zintuig als in die van werktuig of factor van handeling. Het heeft inderdaad deze tweeledige beteekenis van een middel, waardoor het bewustzijn zich uit kan op een bepaalde soortelijke wijze, maar ook tevens die van middel, waardoor het bewustzijn bepaalde en soortgelijke indrukken of invloeden opneemt van buiten: middel tot openbaring en tot ervaring van bepaalde soort. De letterlijke beteekenis van het woord 'orgaan' is, zooals men weet, 'dat waarmede ik handeling bedrijf', wat men dus in algemeéenen zin kan lezen als: het middel tot werkzaamheid van het Ik of Ego.

Die beteekenis van orgaan is dus de waarde, die elke 'vorm' in zijn soort heeft. Maar natuurlijk wordt nu in de praktijk des levens een vorm méér of minder zuiver 'orgaan', naarmate die meer of minder zuiver bestaat uit materie van een bepaalde soort en dus meer of minder uitsluitend gevoelig is voor levensuitingen of trillingen van ééne bepaalde soort. Soortelijke levensuitingen toch zijn wat wij in de natuurwetenschap trillingen noemen. En iedere trilling heeft dus zijn eigen organische beteekenis, kan spreken alleen tot een soortgelijk orgaan. Het orgaan is omgekeerd ook te noemen de 'geobjectiveerde trilling' en alle soortelijk of bepaald leven 'organisch leven'.

Dan is de trilling de tot realiteit of verbijzondering gekomen Beweging, die weder de verwezenlijking van het Aan zijn was.

En het orgaan is de tot realiteit gekomen Vorm, die het wezen van Bewustzijn is.

Als trilling vertoont zich alle leven in de Natuur. Organisch wordt het opgenomen en organisch werkt dus alle bewustzijn in de Natuur. Het leven in de Natuur is organisch leven, bestaande uit voortdurende uitstraling van trilling, wisseling van deeltjes en wisseling van bewustzijn daarmée.

Dat deze groote natuurwet in al hare uitgebreidheid en alomvattendheid lang bekend is, bewijst dunkt mij de merkwaardige uiting van PLOTINUS in zijne *Enneaden* (I, 6. Vert. dr. K. H. E. DE JONG), waar hij zegt:

„Nooit toch zou het oog de zon gezien hebben, als het niet

zon-achtig was, noch zou eene ziel het schoone kunnen zien, die zelf niet schoon geworden is."

Telkens vinden wij het Oog als symbool gebruikt voor het bewustzijn en als type van 'orgaan', dat alleen kan waarnemen wat van zijn soort is, juist zooals wij 'licht' gebruikt zien als het algemeen en filosofisch, maar daarom ook hóógste, begrip van Emanatie. Zóó o.a. wordt dit woord gebruikt in *Genesis* en in het *Evangelie van Johannes*; mevr. BLAVATSKY vestigt nadrukkelijk de aandacht op die beteekenis (*Isis Unveiled*, I, 258 en *S. D.* I, 633). En als wij in de Christelijke symboliek vinden gesproken van het 'Alziend Oog Gods' en in de Hindoesche filosofie van het 'Geopend Oog van Dangma' (*Stanza's van Dzyan*, I, 8), dan wordt daar m. i. zeer klaarblijkelijk een symbool gegeven voor het Al-bewustzijn en mogen wij ook wel aannemen, dat hetzelfde bedoeld wordt in de Egyptische en andere religieus-filosofische symboliek, waar het 'Oog' geteekend wordt.

Het 'gelijk kent slechts gelijk' is een bekende stelling der Neoplatonische wijsbegeerte. Men kent vooral de uitspraak van EMPEDOCLES:

„Aarde wordt gekend door aarde en lucht door lucht, water ziet men door water en verterend vuur door vuur en zoo ziet men ook de Goddelijke liefde slechts door Liefde."

Het beginsel van het organisch leven moet dus het beginsel van elke kentheorie zijn.

Als werktuig en middel van het bewustzijn is het orgaan het kenmiddel, dat zich beweegt temidden van de wereld der kenbaarheden, als in een veld van onderzoek, dat de grond voor het bewustzijn zal worden. Wij vinden de wetenschap van deze universeele natuurwetten heel duidelijk aangeduid op verscheidene plaatsen in de *Bhagawad Gîtâ*, zoo o. a. in III, 28: „de eigenschappen bewegen te midden der eigenschappen" en V, 9: „de zinnen bewegen te midden der voorwerpen van de zinnen". Er is een heel hoofdstuk of 'gesprek' gewijd aan deze wetenschap van 'het Veld en den Kenner van het Veld' (XIII), waaruit blijkt, dat ook hier het begrip 'kenner', dat dan synoniem is met 'orgaan', wordt gebruikt als symbool van het bewustzijn, tot in den allerhoogsten zin.

Aldus is de openbaring der Natuur te zien als een centrale uitstorting van Leven, getransponeerd door de nederdaling of

uitbreiding in vele gradatiën van Substantie tot vele gradatiën van organisch leven. En elke gradatie van organisch leven zal in staat zijn om organen tot velerlei hoogten van volmaking op te voeren.

De differentiatie van eene centrale uitstraling, die zich verbijzonderd tot een geheel toonladder van trillingen, al naarmate de oorspronkelijke centrale 'trilling' getransponeerd wordt in opvolgende regionen van substantie en materie, is ook een idee der jongere sterrekundigen in onzen tijd, zooals in een der voorgaande hoofdstukken werd aangehaald en waaruit zou blijken, dat de zon niet bepaald is te beschouwen als een licht- of warmte- of electriciteits-bron, maar als bron van een centrale kracht of trilling, die boven deze, althans ergens hoog in den toonladder van trilling staat en welker trillingen eerst bij aankomst in den dampkring van de Aarde of van eenig ander lichaam tot licht, warmte, electriciteit enz. getransponeerd worden, zooals ook bijvoorbeeld electriciteit tot warmte of tot licht getransponeerd wordt door een zekeren weerstand.

Dit alles zou dan tevens insluiten, dat nergens warmte, licht of welke trilling dan ook, door de zon wordt uitgestraald, *de facto*, waar zulk een trilling niet tevens wordt opgenomen.

Niet dus een zon, die naar alle zijden warmte, licht, electriciteit uitstraalt, maar een centrum van spanning veeleer, dat 'contact maakt' en een stroom uitzendt, daar waar contact te verkrijgen is door het bestaan van een tegenpool. Men zal zeggen, dat dan toch elk etherdeeltje in de ruimte als een tegenpool beschouwd kan worden. En dat is natuurlijk ook waar. Maar dan als een tegenpool van een etherisch uitstralingscentrum, niet van wat wij noemen de fysieke zon. Dat etherisch uitstralingscentrum is blijkbaar de etherische kern die wij 'permanent atoom' hebben genoemd, en die wij denken in het midden of als centrum van het fysiek lichaam.

Dat ééne centrale atoom heeft bij of dóór zijne, betrekkelijk gesproken, oneindig kleine afmetingen, oneindig groote vermogens, zooals de wetenschap gereede zal toestemmen, met het oog op de groote vermogens van elk electron. En het is dit centrale atoom, dat de centrale 'trilling' uitzendt over de eindeloze etherzee. Maar indien dan dit eene atoom de eigenlijke kern van de

zon is en elke 'vorm' maar eenvoudig een betrekkelijke dynamische evenwichtstoestand tusschen organisch leven en organische substantie, dan kan men tenslotte vragen: is de zon wel, wat onze oogen zien? Kan men niet evengoed tenslotte aannemen, dat 'de zon' is het geheel van ons zonnestelsel, dat als een etherisch stelsel van bepaalden aard door de centrale kracht op een bepaalde wijze belevendigd en tot één geheel samengehouden wordt? Zeker lijkt het mij, dat men aldus het zonnestelsel zien kan als de belichaming of vorm van één wezen.

Als orgaan is de vorm middel tot ervaring en tot openbaring. Wij hebben in het vorengaande vooral het oog gehad op de functie van ervaring. Als middel tot openbaring is elke vorm de verbreider van wat hij zelf belichaamt. Als realiteit is hij de emanator van de idealiteit. Elke vorm dus verbreidt de idee, waaruit hij zelf ontstaan is en, zooals BHAGAVAN DAS het in zijn meer genoemd werk beschrijft, „tracht steeds zich zelf pseudo-oneindiglijk te reproduceeren en de eindeloosheid te vervullen met zijn eigen vorm [of beeltenis, Th.] zooals thans zoo goed als uitgemaakt is door de fysische wetenschap in hare leer van de onophoudelijke en eindeloze wederzijdsche uitstraling en de registratie door alle voorwerpen van hunne eigen beelden en die van anderen”. (p. 268).

Als belichaming en drager van zijne idee is de vorm voertuig. En ook dit is alzoo een bepaald en belangrijk universeel beginsel.

In het schematische complex van Mentaal-Astraal-Fysiek is het fysieke tenslotte ook de drager van den inhoud van het mentale. En zoo is het fysieke in het algemeen dat wat 'voertuig' is. Als zoodanig vinden wij het bijvoorbeeld aangeduid in de cosmologie der *Stanza's van Dzyan*, waarin de zevende Stanza de zevende scheppingsfaze formuleert en eindigt met deze faze te beschrijven als die van het tot stand komen van *Vâhana*, het voertuig (VII, 7). En zoo draagt het fysieke gebied ook de algemeene beteekenis van het gebied van de voertuigen en is, omgekeerd, een mentale of astrale vorm, als voertuig, ook de fysieke zijde (het fysiek-ondergebied) van het mentale of astrale gebied te noemen.

Naarmate in de Natuur een 'voertuig' meer of minder zuiver is als 'orgaan', dus meer of minder bijzonder voor één soort trilling ontvankelijk is, naar die mate is het meer of minder de zuivere belichaming en drager van eene soortgelijke idee. Dit is klaarblijkelijk eene algemeene wet van het organisch leven, in lichaam en ziel.

HOOFDSTUK 19.

EVOLUTIE.

Op weinig punten zal zoo onmiddellijk eenstemmigheid van meening bestaan tusschen 'occulte' en 'exacte' wetenschap, als op dat van het begrip evolutie in de Natuur. Het heeft zijn plaats in het denken van onzen tijd ingenomen, hoewel men, zooals met de meeste begrippen, niet dadelijk alle konsekwenties ervan overziet.

Sinds CLARKE (1881) of reeds vroeger spreekt men van de evolutie van *nebulae* tot georganiseerde zonnestelsels, waarmede dan eene evolutie van de elementen in dat stelsel gepaard zou gaan, een denkbeeld dat, naar ik meen, door prof. CROOKES gedeeld wordt. Deze en velen met hem spreken thans van de evolutie van 'elementen', hoewel men dan eigenlijk moet zeggen: de evolutie van de elementenreeks of iets dergelijks.

De evolutie van mensch, dier en plant is sinds DARWIN en HÄCKEL een gemeenplaats, en die heeft hare waarde niet kunnen verliezen door de sprongsgewijze-variëatie-theorie en de onmogelijkheid om evolutie naar willekeur blijvend teweeg te brengen. Het sprongsgewijze optreden van een nieuwen factor in een planten- of dierensoort bewijst alleen, dat de vorm op een zeker oogenblik eerst volkomen die eigenschap kan weergeven, maar pleit nooit tegen het begrip 'evolutie', dat wij natuurlijk evengoed op astraal en mentaal gebied zien werken als op fysiek gebied. Ja, wanneer het fysieke het *résidu* is van wat in de mentale en astrale gebieden voorafgaat, dan kunnen wij eenvoudig niet anders verwachten. Dan worden alleen fysieke organen op fysiek gebied ontwikkeld voor zooverre hunne bestaande eigenschappen toelaten. Méér kan er van fysieke zijde nooit worden ingebracht. Die bestaande eigen-

schappen zijn het wezen, de astrale achtergrond van het fysiek organisme, en wanneer het astrale nu georganiseerd wordt, is het voor evolutie vatbaar. Evenzoo het mentale. Hiervan gaan de ideeën uit, die den vorm zijne eigenschappen geven. En door dus andere mentale beelden aan te kweeken, kan de mentale organisatie van eene 'soort' — de theosofische literatuur noemt dat eene 'Groep-ziel' — worden beïnvloed. Ik wil daarmee niet zeggen, dat het voor een gewoon menschelijk denkvermogen een gemakkelijk of zelfs maar bereikbaar resultaat zal zijn, maar alleen, dat 'mentale' factoren de astrale veroorzaken en deze weer de fysieke, zoodat de sprongsgewijze variatie, hoewel dan voor den uiterlijken waarnemer een plotseling feit, geen minder natuurlijke gebeurtenis is dan het plotseling uitkristalliseeren van een zout uit eene oververzadigde oplossing, of de in Nederland tamelijk alledaagsche regen.

Sir NORMAN LOCKYER schrijft een boek over 'Anorganische Evolutie'. In de psychologie, biologie, historie, economie en sociale toestanden spreekt en denkt men over: evolutie. De auteur van de *Secret Doctrine* gaat daar heelemaal mee accoord (I, 657). En wij kunnen de algemeene meening ten deze gevoegelijk samenvatten in eene aanhaling van prof. T. H. HUXLEY, die in zijn bekend opstel over „*Evolution and Ethics*” schrijft:

„Van af zeer lage vormen tot de hoogste toe — in het dierenrijk niet minder dan in het plantenrijk — vertoont het proces des levens hetzelfde voorkomen van cyclische evolutie”. En dan weer: „Wij behoeven onze oogen slechts over de rest van de wereld te laten gaan en cyclische verandering vertoont zich overal”. Verder: „De kennis der natuur leidt meer en meer tot de conclusie, dat het geheele koor des hemels en de toerusting der aarde vergankelijke vormen zijn, van pakken cosmische substantie, sturende langs den weg van evolutie...” „... van nevelachtige potentialiteit door eindeloozen groei tot zon, planeet of satelliet”.

Dit is zeker heel waar en helder gezegd. Alleen wat betreft de 'pakken cosmische substantie' zou ik willen opmerken, dat men in de theosofische litteratuur terecht spreekt van 'de evolutie van leven en vorm', want het bewustzijn verandert immers met den vorm. Van wetenschappelijke zijde wordt voor dit laatste een heel goede getuigenis aangehaald door dr. A. MARQUES (*Scientific corroborations of Theosophy*, p. 51) die vertelt ... „prof. CAPE,

gesteund door prof. MELLONE uit Edinburg zeide onlangs, dat het geheele proces van opklimmende evolutie schijnt af te hangen van de tegenwoordigheid van geest [*mind*], d. i. bewustzijn op steeds meer en meer samengestelden trap".

Van het standpunt der occulte wetenschap zal men nooit spreken van eene evolutie van den geest in den strikten zin, die dit zou moeten hebben. Natuurlijk is er alleen sprake van eene evolutie der voertuigen, der vormen, waarin het bewustzijn woont.

Evolutie wil zeggen de ontluiking of ontwikkeling, ten slotte volmaking van een orgaan of organisme.

De algemeene stralingswet, die in de organische wet ligt opgesloten, of omgekeerd, beteekent immers eene voortdurende uitwisseling van deeltjes, die alom tengevolge heeft verandering van de daarin vervatte bewustzijnstoestanden.

Er zijn voorbeelden genoeg, hoe een orgaan of organisme zich ontwikkelt en de stelling, dat het oog eigenlijk het geobjectiveerde zonlicht is, 'door en voor en uit het zonlicht ontwikkeld', wordt voldoende toegelicht door het verschijnsel van visschen zonder ontwikkeling der oogen in donkere grotten en dergelijke zeer bekende feiten. Ons oog en oor zijn zeer vatbaar voor ontwikkeling van het zien van kleur en lijn en het verstaan van muziek. En zoo is de ziel zeer ontvankelijk voor ontwikkeling van het zien en verstaan van het schoone, zou PLOTINUS zeggen.

Hoe evolutie plaats vindt, is volgens het vorgaande heel eenvoudig te denken:

Men kan eenerzijds van meening zijn, dat een eerste impuls tot openbaring door een mentale kern, een Zelf, wordt ontvangen van buiten af — òf dat zulk een kern van den beginne af aan gedreven wordt tot openbaring in een bepaalde richting, zelf 'geïncarneerd' in een bepaalde straal of richting van het universeel of goddelijk bestaan. Ik wil dat hier natuurlijk heelemaal buiten bedenking laten. Maar een eerste impuls bepaalt in elk geval véél. Het bepaalt de richting van den noodwendig-eenzijdigen levensloop van het geheel op alle drie de gebieden van concreet bestaan. En, *mutatis mutandis*, overal weer evenzoo naar verhouding. Als antwoord op de eenzijdige levensuiting ontvangt het voertuig een eenzijdige levenservaring of -invloed. In eene samengestelde omgeving worden

nu dadelijk van allerlei invloeden ontvangen en aldus worden de levenservaringen en daarmee de vorm en de beweging van den vorm meer en meer samengesteld.

Hierbij valt op te merken, dat een centrum, dat uitstraalt, zijn eigen wezen verbreidt, maar daardoor niet armer wordt innerlijk, wel echter zijn eigen trilling meer en meer op zijn voertuig indrukt, waarbij die *eigen* trilling of kracht te worstelen krijgt met de véélheid of veelsoortigheid der krachten die, als *vreemde* invloeden, van buiten komen.

Vreemd of eigen wordt de keuze, die leidt tot den strijd om organisatie, vorming van het orgaan. Hoe meer het orgaan de innerlijke kracht leert uitdrukken, des te meer zal het soortgelijke krachten van buiten ook leeren verstaan. Evolutie gaat dus natuurlijk *crescendo*, in progressieve orde.

Men kan zich voorstellen: eerst aanraking van fysiek met fysiek op eene bepaalde wijze, in eene bepaalde verhouding, toonaard, mate en richting. Daaruit ontstaat gewaarwording, dat wil zeggen, eene indruk in het wezen, astrale verandering, die in essence opgenomen wordt als — of waarvan de essence is — een mentale indruk, mentale verandering. Nu zal het practisch vele indrukken van gelijken of gelijksoortigen aard vereischen, voordat in eenig mentaal bewustzijn een duidelijk omlijnde voorstelling van de beteekenis eener fysieke gewaarwording tot stand gekomen is. Maar dit is een kwestie van secondairen en ondergeschikten aard. Die kwestie is echter wel belangrijk op zich zelve, want reeds een eerste indruk of gewaarwording op fysiek gebied moet noodwendig *iets* achterlaten in het mentale, al wordt het dan ook geen duidelijk omlijnd bewustzijn daarin. En deze eerste mentale differentie is een 'vooringenomenheid' of predispositie, die neiging geeft tot gelijksoortige ervaringen, omdat dit mentale weer teruggebracht zal worden door het astrale tot het fysieke, daardoor naar buiten treden en daarin aldus een coëfficient worden, die de richting van nieuwe beweging dus nieuwe ervaring bepaalt.

Eerst wanneer een bepaalde trilling zich zelfstandig gaat afteekenen als afgescheiden in het geheel van den vorm, wordt daarin een feitelijk orgaan gevormd. Maar duidelijk is wel, hoe in den beginne de innerlijke eigenschappen met en door de uiterlijke ontwikkeld

worden, zoodat de evolutie van het innerlijk vermogen-tot-verstaan gepaard gaat met een evolutie van den vorm, die meerder vermogen-tot-ontvangen en óók meerder vermogen van uitstralen der eigen kracht meebrengt. Meer en meer zal dan *in* het orgaan de eigen kracht, die er specifiek door spreekt, de overhand behouden op de chaotische veelsoortigheid der trillingen, die van buiten komen. Het orgaan is als zoodanig eerst werkelijk gevormd, wanneer die eenzijdigheid tot stand gekomen is.

Merkwaardig-intuïtief gevoelt JOHN RUSKIN deze wet van organisatie en de daartoe noodwendig geëischte 'eigenheid' waar hij in zijn *Ethics of the Dust* spreekt van den chaos van allerlei soorten aarde, klei, modder, dooreengemengd, waaruit, als men iedere soort maar lang genoeg en in volkomen eigene zuiverheid aan zichzelf overliet — in zichzelf tot rust liet komen, zou men zeggen! — deze stoffen als edelgesteenten zouden te voorschijn komen. Dit zich-zelf-zijn in reinheid van eigenschappen en deze ook rein tot uiting kunnen brengen is het begrip van adeldom. Zoo kan men een zuiver en volkomen orgaan vergelijken met een juweel.

Wanneer dan de verandering in elk natuurproces door de wet van periodiciteit beheerscht wordt en dus cyclisch is, volgt daaruit, zooals prof. HUXLEY zeide, eene algemeene wet van cyclische evolutie.

Wij hebben hier in het algemeen gesproken van 'evolutie' als van ontwikkeling van een orgaan of organisme en ontplooiing der organische vermogens.

Van de andere zijde gezien, kan men spreken van inwikkeling of involutie van den 'geest' zoolang en voor zooverre verbijzondering van het bewustzijn plaats vindt en dit zich dus, van binnen uit beschouwd, meer en meer verdiept in de 'stoffelijke' werelden en hunne ervaringen — om er zich later weer uit te verheffen of opteheffen door afsterven en abstractie. Aldus kan men het geheel van een cyclisch proces in het bijzonder verdeelen in eene helft van involutie, die voert tot het diepste punt van verbijzonderd of organisch bewustzijn en de grootste volmaking van het orgaan, en eene helft van evolutie, waarin de volkomenheid van het uiterlijk orgaan meer en meer gebruikt wordt om de

innerlijke of eigen kracht alléén te vertolken, en waarbij dan de aandacht of het bewustzijn zelf zich langzamerhand verplaatst vān het orgaan, waarbij het niet meer noodig is, naar het mentale of geestelijke innerlijk, dat de besturing en beheersching van het orgaan in zich bevat. Dit brengt de organen tot een stadium beneden het bewustzijn. Men noemt dit ook wel de toestand van 'onderbewustzijn'. De inwendige of stofomzettingsorganen en trouwens allerlei mechanische verrichtingen van ons fysiek lichaam zijn in dien toestand; ons bewustzijn houdt zich *niet meer* met hunne werking bezig. In haren aard is die werking volmaakt en het bewustzijn heeft er niets meer aan te zeggen, noch er motieven aan te ontleenen, behalve in de gevallen waarin wij zondigen tegen de eene of andere natuurwet en daarmee de automatisch-goede werking van die organen verstoren. Zoo kan men zich denken, dat nog veel meer functiën van ons lichaam, ook de hoogere waarin de psychische en verstandelijke werkingen zetelen, langzamerhand tot den toestand van 'onderbewustzijn' zullen komen en dan ons bewustzijn zullen vrij-laten voor hooger en arbeid en aandacht voor meer geestelijke functiën dan waarmede ons tegenwoordig gemiddeld menschelijk bewustzijn zich nog bezig houdt. Mevrouw BESANT wijst daarop ook in hare *Studie over het Bewustzijn*, waarbij zij de treffende opmerking maakt, dat „het onderbewustzijn behoort tot het Verleden, zooals het waakbewustzijn tot het Tegenwoordige en het boven-bewustzijn tot de Toekomst” (p. 195).

Natúúrlijk kan men als tegendeel van het 'onderbewustzijn' ook spreken van een 'bovenbewustzijn', dat dan de toestand is, waartoe het tegenwoordig bewustzijn komen zal, wanneer het zich van zijne thans nog geldende organische beperkingen zal bevrijd hebben of wel zijne plichten tegenover deze vervuld of, zooals de theosoof zegt, 'zijn karma afgewerkt heeft'.

HOOFDSTUK 20.

DE MENSCH.

Algemeene wetten zijn immanent. De natuurwetten zijn het immanente wezen der Natuur. Dus voeren zij ook tot de beschouwing van ons eigen menschelijk wezen en ons 'natuurlijk' bestaan. Wij hebben dit trouwens in den loop van onze beschouwingen herhaaldelijk bemerkt: wij kwamen telkens op punten, waarin vanzelf ons eigen menschelijk wezen meesprak. Zoo bijvoorbeeld waar wij spraken over 'subjectief' en 'objectief'. Daar gevoelden wij, hoe wij zelf op tweeërlei wijze tegenover de wereld der verschijnselen kunnen staan. Subjectief: beoordeelend naar ons eigen weten binnen in ons, hetzij in den hooger en zin, waarin dat 'weten' intuïtie of waarheidszin genoemd kan worden, hetzij in den lageren zin, waarin het persoonlijke eenzijdigheid van smaak en voorkeur is. Of ook objectief: oordeelend naar de indrukken die van buiten komen; ook hierin kan duidelijk tweeërlei peil worden aangewezen: die indrukken kunnen van lagere of hogere aard zijn en spreken tot ons persoonlijk, eenzijdig, uiterlijk waarnemingsvermogen of tot ons hooger, abstract, onbevooroordeeld begripen. En zooals er dus sprake is van tweeërlei uiting, zoo ook van tweeërlei waarnemingsvermogen. In allen deele treedt dadelijk aan den dag die twee-vuldigheid in onzen aard, die wij herkennen als de analogie van de universele Geest-en-Stof-polariteit: een hooger en een lager wezen, een 'geestelijk' wezen, dat uitgangspunt van beschouwing is, en een uiterlijke verschijning of 'stoffelijke' mensch. En het duurt niet lang of wij spreken al vanzelf weer over geest, ziel en lichaam, zooals eens PLATO, want tusschen die beide polen, de 'geestelijke' en de 'stoffelijke', bestaat de in- en uitgaande stroom van ons menschelijk leven, openbarend en ervarend. En dit is, wat wij ons zieleleven noemen. Dat sluit dan feitelijk alle ervaring in, vanaf de meest simpele en laag-bij-de-grondsche tot de meest verhevene, en alle openbaringen van leven komen er door tot stand, 'geestelijke' en 'stoffelijke' beide.

Wat door ons zieleleven wordt meegedeeld naar buiten, hetzij hoog of laag, noemen wij denken; ons ervaringsleven noemen wij gevoelen.

Wij vinden zoo reeds dadelijk ook de vier polen van het cosmisch proces in onzen aard. De vier Elementen: allereerst in onze tweeërlei houding in hooger en in lageren zin, maar dan ook, duidelijk noembaar nu, in deze vier factoren: de geestelijke bron van ons leven: *Vuur*; het fysiek lichaam als de grond van ons bestaan, ontleend aan de substantie om ons heen: *Aarde*; het openbaringsleven van de ziel, het denken: *Lucht*; en het ervaringsleven, het gevoelen: *Water*.

Deze analogie met de cosmische elementen vindt men in de astrologie, alchymie en andere aspecten van de occulte wetenschappen telkens terug.

Maar ook in het zieleleven zelf herhaalt zich dadelijk de vierledigheid, zooals wij hebben gezien. Het hooger of abstract denken is subjectief en daarom analoog met *Vuur*, het lager of concreet denken, de uiting van het eerste, is het denken over het object en aldus analoog met *Lucht*. Het lagere of concreet gevoel is het gevoel van feitelijkheden, het zuiver zintuigelijk en objectief waarnemen en dus analoog met *Aarde*; het hoogere gevoel, dat abstraheert en tot innerlijkheid of subjectiviteit terugvoert, analoog met *Water*.

De groote wet van uitstraling en aantrekking vertoont zich duidelijk in heel ons wezen. In hooger en zin, waar het de uitstraling van de geestelijke levensbron en de vereenzelviging met de diepere ervaringen zijn. In lageren zin, waar de persoonlijkheid dingen van zich afstoot en tot zich aantrekt. Wij weten, dat de geestelijke uitstraling anderen tot ons trekt in de persoonlijkheid. En deze kracht noemen wij Liefde. En ook, dat de zin tot aantrekking verschijnt als 'egoïsme' en anderen van ons afstoot in de persoonlijkheid: Haat, die slechts optreedt, waar wij ons de leegte aantrekken, ontstaan door het gemis aan liefde of toenadering. Zoo is door EMPEDOCLES de groote wet van uitstraling en aantrekking in den menschelijken aard gezien als het mysterie van Liefde en Haat.

Gaan wij ons eigen wezen na, in al zijne geledingen, dan vinden wij heel duidelijk, hoe wij deelnemen aan de cosmische gradatiën van beginselen. Het allerhoogste toch, dat wij kunnen denken, het allereenvoudigste, dat wij kunnen zeggen van ons

zelf, is, dat wij zijn: Aanzijn. En dan, onmiddellijk daarna: dat wij Bewustzijn in ons gevoelen. Wij erkennen de wijze van dit aanzijn en hoe het zich, van binnen uit, openbaart: die innerlijke 'verhouding' tot de wereld, die onze 'wijsheid' is; en vinden, dat wij verkeerden in een geestes-'toestand' als polair gevolg daarvan. De beweging, die van onzen geestes-toestand uitgaat, is wat wij ons hooger denken hebben genoemd en dit maakt onze gedachtebeelden en tenslotte en totaal de voorstelling, die wij hebben van ons zelf en van de wereld, eigenlijk de voorstelling dus van ons bestaan in de wereld. Deze voorstelling is weer de oorzaak van al onze concrete openbaringen of gedachten en ervaringen of gevoelens, die dus de betrekkingen zijn tusschen het geestelijk totaál en het organisch fysiek lichaam, waarmede wij deelnemen in en aan de organische Natuur door middel van onze etherische organisatie, de etherische matrix.

In de Indische filosofie wordt vaak gesproken van het 'maan'-lichaam. Hiermede wordt klaarblijkelijk bedoeld deze etherische matrix als drager van het zieleleven. De astrologie zal daarvan nadere verklaring geven.

Duidelijk is in elk geval, dat ook ons fysiek lichaam uit een etherische matrix opgebouwd moet zijn en dat het hierdoor gevoed wordt met fysieke levenskracht en doorstroomd met de velerlei soortelijke trillingen, die van buiten komen. Als zoodanig is het de gevoelige plaat voor onze ervaringen. Tegelijk is het de ontvanger van de eigen innerlijke impulsen, de stuwende, teekenende en organiseerende kracht van het eigen denken, het scherm, waarop de projectielantaarn van den geest de plannen van openbaring of verschijning werpt, welke tot vormelijke realiteit zullen worden zooverre zij met de beelden, die van buiten erin worden geworpen, een standvastigen evenwichtstoestand maken, die als een zelfstandig bewegende eenheid temidden van de buitenwereld kan optreden en gehandhaafd worden. Zoo komen al onze bijzondere handelingen tot stand, zoowel als ook ons fysiek-vormelijk bestaan als geheel. Dit fysiek lichaam wordt tot een organisme en verschillende soortelijke impulsen van binnen bouwen er, in samenwerking met de soortgelijke trillingen van buiten, de bijzondere organen in op.

Geest, ziel, lichaam zijn wel duidelijk de algemeene analogieën van het Mentale, Astrale, Fysieke. Maar wij zien dan in den menschelijken 'geest' de samenvatting van de bijzondere mentaliteit met ál wat daarachter ligt: geestelijke levenskracht, verhouding, bewustzijn en geestelijke bron of centrale levenswil, het *boeddhi* en *atma* der theosofie, het *Scorpio*, *Libra*, *Virgo*, *Leo* der astrologie. En wij bedenken, dat de meerdere of mindere geestelijke achtergrond bij het mentale beginsel van een mensch de meerdere of mindere innerlijke kracht in de fysieke belichaming geeft en de geestelijke waarde daarvan bepaalt, en dat de soortelijkheid van het mentale de soort van het fysieke bepaalt. Zoo wordt een mensch onderscheiden van een dier, een plant en een mineraal door de grootere mate van mentale samengesteldheid en door de bijzondere mate van geestkracht.

Deze laatste maakt van den mensch een wezen, dat kan leeren beschikken over dood en leven in zijn eigen aard, dat wils- en geestkracht kan ontplooiën en hoogere motieven leeren onderscheiden van lagere. In zijn mentaliteit zetelt dus ook een wil. Hij is op zich zelf een geestelijke eenheid of eenheid van 'aanzijn' en wordt daarom in de theosofische litteratuur Ego genoemd, in verderen en strikten zin ook wel Monade.

Zoo is dan eigenlijk de Monade de lichtgevende vonk in het sciopticon van ons wezen. De geestelijke aard (*boeddhi*) is als een gekleurde ballon daaromheen en het mentale beeld, de voorstelling die wij van onze verhouding tot de wereld maken en die in het Oosten *antah-karana*, de brug, genoemd wordt, is als de film, waarop de teekening is aangebracht en waardoor de stralen van het denken, de emanaties van het Ego, naar buiten schijnen, en de stralen van ziele-ervaring worden opgenomen. Daardoor ontwikkelt zich de teekening op de film. Dan worden de stralen, dóór de gekleurde ballon en door de film, die tevens als lens gedacht moet worden, geworpen op de astrale en fysieke gebieden van openbaring.

Het mentale beeld zelf kan tot de concrete openbaringsgebieden méégerkend worden, maar is de top daarvan en daarom tevens de brug, waarover de 'Stralen der Waarheid' of het 'geestelijk licht' in deze concrete bestaansgebieden dringt.

Daar in ieder bepaáld geval, dus bij den mensch bijvoorbeeld,

geest, ziel en lichaam, elk op zijne wijze, 'realiteit' is, maar ook zijne potentialiteit, zijn beginsel of aanleg heeft, die tót die realiteit komt door een desbetreffende levensidealiteit of kracht, moet elk van de drie ook op zichzelf drieledig zijn. Een zulke onderscheiding tabellarisch voorgesteld kan misschien eenig nut hebben, vooral ter vergelijking met in de theosofische litteratuur gebruikelijke terminologie.

Wij onderscheiden dan:

Theosofie:

Geest in <i>aanleg</i> . . .	= het 'eigenlijk of geestelijk Zelf, de	
	<i>Monade</i>	<i>Atma.</i>
" " <i>wezen</i> . . .	= het zielebeginsel in den geest, de	
	geestelijke ziel	<i>Boeddhi. = verstand</i>
" " <i>werkelijkheid</i>	= de geestelijke werkzaamheid, het	
	(subjectief of positief) denken, geestelijke emanatie	<i>Hoogere Manas. geest. Rede.</i>

Deze drie geest-aspecten vormen tezamen wat men het *Ego* noemt.

Ziel in <i>aanleg</i> . . .	= de synthese of het gedachtebeeld der	
	persoonlijkheid, het kanaal; het	
	(objectief of negatief) verstand . . .	<i>Antah-Karana</i> en ook <i>Lagere Manas.</i>
" " <i>wezen</i> . . .	= het tweeledig verband tusschen bin-	
	nen en buiten, de eigenlijke zielekracht	
	of het subjectief-astrale meeleven .	<i>Kama-prana.</i>
" " <i>werkelijkheid</i> .	= het voorstellings- en inbeeldings-	
	vermogen in de ziel; het objectief-	
	astrale, het gevoel	<i>Kama-roepa.</i>

Dit zijn dus de drie aspecten van het bemiddelend beginsel, het verband.

Lichaam in <i>aanleg</i> . .	= de etherische kiem, het oeratoom .	<i>Permanent atoom.</i>
" " <i>wezen</i> . .	= de etherische levenszee en de etheri-	
	sche matrix.	<i>Linga Sharira.</i>
" " <i>werkelijkheid</i>	= het fysiek lichaam, de vormelijke	
	verschijning in de Natuur	<i>Shtoela Sharira.</i>

Wanneer men nu de ziel, als kanaal, als eene eenheid beschouwt, of ook de geest, als *Ego*, één noemt, dan worden deze *negen* beginselen tot *zeven*.

Er is in zulk eene beschouwing een zekere beteekenis gelegen: ze is niet zóó maar willekeurig noch een 'fantastisch geschermd' met getallen. Men kan verder astrologisch, zooals in *Elementen der*

Practische Astrologie gebeurt, aantoonen, dat in den drie-voudigen geest *vijf* beginselen, in de ziel *drie* en in het lichaam *zeven* beginselen zijn te onderscheiden. Maar dat alles zullen wij hier verder niet trachten uit te werken. Bekend is in theosofische kringen, hoe mevrouw BLAVATSKY een verwoeden strijd gevoerd heeft met SUBBA RAO over het aantal 'beginselen van den mensch'. Mevrouw BLAVATSKY zeide: zeven. SUBBA RAO hield vol: niet meer dan drie! Op grond van het vorengaande lijkt mij, dat men evengoed beweren kan drie als negen, zeven of vier. Astrologisch komt men tot vijftien of twaalf of zeven. Het is eene kwestie van rangschikking. Daarover behoeft men geen strijd te voeren.

Zoowel in de astrale wereld als in de fysieke, kan een 'scherm' de stralen opvangen en een 'beteekenis' tot stand brengen, waaruit langzamerhand een voertuig, een organisme ontstaat. Als regel kan men het astrale scherm denken als meer ijl, meer transparant, dan het fysieke. En het hangt daarom af van den aard der uitgeworpen straling, wáár in de eerste plaats een evenwichtstoestand en daarmee een beeltenis zal ontstaan. Het ligt m.i. voor de hand om aan te nemen, dat dit niet voor alle Ego's hetzelfde zal zijn, en dat dus voor het eene de werkzaamheid op het 'astrale' gebied, voor het andere die op fysiek gebied belangrijker en meer hoofdzaak is. Ja, men kan deze voorname onderscheiding tot grondslag maken van talloze ondergeschikte gradatiën van meer- of minder- uiterlijke werkzaamheid. Wie meer werkzaam is in het innerlijke, leeft daardoor op fysiek gebied sterker in de etherische matrix dan in het vormlichaam en *vice versa*.

Het bovenbedoeld gedachtebeeld is dus eigenlijk de doorlaat van den geest naar de concrete werelden en dat doorlaten of doorklinken — het laatste doet denken aan de scheppende kracht van het geluid — was voor de Grieksche filosofen reden om het te vergelijken met de spreekbuis in het masker der tooneelspelers en de geheele manifestatie van het Ego, de in de Natuur organisch verschijnende mensch, de persoonlijkheid te noemen. Daar deze persoonlijkheid, als 'werkzaamheid', veranderlijk is, werd daartegenover het ééne-en-ondeelbare Ego ook wel de individualiteit genoemd. Zoo vindt men ze ook aangeduid in de tegenwoordige litteratuur der theosofie.

Het gedachtebeeld is dus de kern, het mentale centrum van de persoonlijkheid en wordt ook wel het mentaal lichaam genoemd. Het bezit natuurlijk zekere substantialiteit en kan dus eenigermate op den naam 'lichaam' of voertuig aanspraak maken. Het is voertuig en orgaan van het Ego.

Zoo wordt door de substantialiteit van de straling in het astraal gebied een zekere nucleus verdicht, die op den duur een astraal lichaam en een organisch voertuig kan worden. En zoo is het ook op fysiek gebied gegaan. Wij zullen nu heelemaal de vraag terzijde laten, hoe deze vormingen technisch tot bestaan komen. In het algemeen langs den 'organischen' weg. Maar deze organische weg wordt dan afgelegd zoowel door de soort als door den enkeling en telkens weer, in verkorte periode, bij elke geboorte.

In de leeringen der Neo-Platonisten komen de 'astraal-lichamen' telkens ter sprake. Zij maken daar zelfs een niet te miskennen integreerend deel van uit, zooals thans de privaat-docent in de filosofie aan de Leidsche Academie, dr. K. H. E. DE JONG, tracht aan te toonen. Maar het komt mij voor, dat zij daarmee voornamelijk op het oog hebben de etherische matrix, drager van het astrale, en *c. q.* ook etherische 'verdubbelingen', afdrukken uit de negatieve etherische matrix. Ook mevrouw BLAVATSKY gebruikt meermalen den naam 'astraal lichaam' waar zij feitelijk bedoelt etherisch lichaam, in welk aspect dan ook.

Dat de wet van evolutie ook voor óns leven opgaat, behoeft wel nauwelijks betoog. Wij ondervinden dat genoeg. En na het vorengaande geloof ik ook niet, dat het noodig is, de beginselen van reïncarnatie en de wet van oorzaak en gevolg nog nader toetelichten voor ons menschelijk wezen. De persoonlijkheid is dan niet anders dan een der cyclische verschijnselen van het Ego, dat periodiek geboren wordt, gelijk elk ander wezen, uit het Veld van openbaring en den 'Kenner van het Veld', hier het Ego (*Bhagawad Gîtâ*, XIII, 26). Ook het symbool van den 'Hemelschen Bruidegom', dateerend uit de tijden der eerste gnostieke Christenen en later vermoedelijk niet meer juist verstaan, herinnert aan hetzelfde beeld van de macht van den geest, als door de Indische *Gîtâ* gebruikt. De herhaalde verschijningen, voortgekomen uit de ééne innerlijke bron en door een onafgebroken keten van oorzaak

en gevolg op den levensdraad aaneengeregen, wordt in het Boeddhisme zoowel als in het Christendom symbolisch voorgesteld door den rozenkrans (vgl. *Stanza's van Dzian*, VII, 2).

Mensch is feitelijk niet de denker, *Man* in het Sanskrit, maar het product van denken, dat wat uit de gedachte ontstaan is en 'van den aard van het denken', juist zooals het oog 'van den aard van het licht is'. Zóó zagen de Christenen in het algemeen het 'menschelijke' in tegenstelling met het 'goddelijke' (vgl. Matth. XVI, 23 en XIX, 6, 26; Lukas VII, 8; Johs. I, 1—4, XII, 43). 'Gij zijt Goden' had de oude Wet gezegd en had de Stichter van het Christendom met volle instemming herhaald (Johs. X, 34, 35).

En zoo wordt door een van de latere Christelijke mystici, AGRIPPA VAN NETTESHEIM, ook gesproken van eene anthroposophie, als eene wetenschap van het uiterlijke, de dingen der Natuur en de menschenlijke aangelegenheden, in tegenstelling met theosophie, de wetenschap van het goddelijk innerlijke, de Universeele Wet en 'de regeering Gods door de Engelen', (uitg. Stuttgart 1856, V, 156).

HOOFDSTUK 21.

ASTROLOGIE.

De machtige eenvoud en eenvoudige almacht der hedendaagsche wetenschappelijke trillingstheorieën heeft ook reeds meerdere van hare beoefenaren met de grootste bewondering voor dit cosmisch, universeel leven vervuld. Zoo verhaalt prof. R. K. DUNCAN van mevrouw CURIE in *Harpers Monthly*:

„Madame CURIE stelde zich voor, dat bijv. radium zijne energie ontleent aan, en dus antwoordt op, stralingen die alle ruimten doorklieven, zoo ongeveer als sommige voorwerpen in een kamer zullen antwoorden met vibratie op een zekeren toon van de piano. Dit kan nu één ding zijn dat we weten, maar de ruimte is allerwege belevendigd door golven van stralende energie, die loopen van eene (golf-) lengte van eenige voeten tot eene lengte onmeetbaar klein. Voor slechts weinige van deze hebben onze lichamenlijke zintuigen het vermogen om te antwoorden en onze

km.

mechanismen en hulpmiddelen de geschiktheid om aan te toonen. Golven van stralende energie vormen te zamen dat wat men 'de harp des levens' genoemd heeft (spr. dacht waarschijnlijk aan het platonische denkbeeld van de harmonie der sferen — wat er dan ook niet zoo ver van af is! — Th.). Wij trillen sympathisch mede met slechts enkele snaren hier en daar, in de hoogte met de fijne X-stralen, de radiumstralen en de lichtstralen. Aan de bas-zijde met de machtige electro-magnetische stralen van HERTZ en MARCONI en de luchtgolven van het geluid, maar er zijn groote ruimten, tallooze snaren, eene oneindigheid van stralingen, voor welke wij blind en doof zijn. Op den een of anderen dag, over duizend jaar misschien, zullen wij den geheelen toonladder van deze machtige harmonie kennen en daarmee zullen wij dan in samenklank trillen met den Meester Musicus van dit Al." (1901, cit. dr. MARQUES, *Scientific Corroborations of Theosophy* p. 22.)

Wij kunnen dáárlaten of de laatste vergelijking voor rekening van DUNCAN of van mevr. CURIE komt. De deugd en schoonheid van dit gezegde lijkt mij te zijn de zuiverheid en waarheid van de vergelijking. Want is niet, aldus gezien deze onafzienbare toonladder van trillingen, heel de Natuur als een instrument met een eindeloos klavier en de Goddelijke Geest als ORPHEUS, de speler! En het goddelijk leven verschijnt er als de melodie, waarin de verscheidenheid van tonen tot éénheid van openbaring en van ervaring wordt.

Er is, zegt men, een Amerikaan, ALBERTSON, die proeven heeft genomen met het opvangen der stralingen van eenige vaste sterren op microfonische wijze op een gepolijst stalen oppervlak en hij moet gevonden hebben „dat iedere ster geluiden geeft, die haar kenmerken. Hoe schitterender de ster, des te minder zuiver en helder de tonen, die voortgebracht worden. De Zon geeft millioenen van onsamenhangende geluiden, Sirius tonen van wanhoop; Arcturus klinkt eerst als een machtige orkaan en dan zacht en vredig, terwijl andere sterren heerlijk zachte tonen geven. Indien dit waar is, dan inderdaad — zegt dr. MARQUES — zal het oude denkbeeld van 'de Harmonie der Sferen' bewaarheid worden" (*op. cit.* p. 92).

En dan zal ook de grondstelling der astrologie bewaarheid worden, nl. dat de stellaire lichamen in de wereldruimte en de

planetaire lichamen in elk zonnestelsel centra van openbaring en ervaring, van bewustzijn en uitgestraald leven zijn, die de toestanden in die wereldruimte maken tot wat deze zijn, en die de voornaamste bronnen van organische kracht in de Natuur zijn, zoodat alles wat ontstaat en bestaat zijne uiterlijke voorwaarden in deze emanaties vindt. Die zijn de levende krachten van 'het Veld'. Zij zijn niet 'toevallige' maar volkomen 'natuurlijke' factoren. Niet 'éénige' invloed moet aan hunne 'trillingen' worden toegeschreven, maar álles wat 'invloed' genoemd kan worden, komt van die centra van openbaring. Zij zijn de 'stralenden' op fysiek, astraal en mentaal gebied in den meest algemeenen zin, maar wat van hen uitgaat, is in elk geval kracht, straling, dus 'astraal', zoo goed als alles wat van óns en van anderen uitgaat naar den aard 'astraal' is, al kán weder het astrale de drager van het hoogere, algemeene, geestelijke zijn.

Astrologie is de wetenschap van dit algemeen astrale en van de verschijning van het Astrale in fysieke feiten, de wetenschap dus van cosmische concrete oorzaken en gevolgen. En als zoodanig moet de astrologie wel de universeele natuurwetenschap of liever de synthese van alle wetenschappen zijn, zooals DANTE verzekerde.

Maar als algemééne wetenschap is zij méér dan wetenschap 'zonder meer': zij heeft het algemééne in zich en is daarom grondslag van algemeenheden. Zij toont het concrete verband van wetten en feiten, en voert dus van de feiten, bijzonderheden, onmiddellijk terug naar de algemeenheden, de cosmische wetten, zoo van zelf overgaande tot een natuurfilosofie, die op hare beurt weer tot zuivere of esoterische filosofie kan worden geabstraheerd en omgezet door het besef, dat *noumena* primair, *phenomena* secundair zijn.

Ik zou zulk eene cosmische filosofie, die dan de synthese van alle filosofische 'stelsels' zal moeten zijn, Cosmologie willen noemen; eene algemééne of universeele filosofie.

In het menschelijk bewustzijn, dat zijne eenheid met den omringenden cosmos gaat inzien uit de feiten, ontstaat de begeerte naar het verstaan van dat algemééne leven en wanneer de innerlijke kracht van den geest zich zelve herkent in den ontvangen indruk van het universeele leven alom, krijgt het dit lief en neemt het dit als wijsheid tot zich. Dan wordt uit deze vereeniging van liefde en

wijsheid de ware *Philo-Sophia* geboren, de universeele Religie, die ons wezen verbindt met alle andere, de wijsheid van het goddelijk innerlijk, verborgen achter de verschijnselen, de *Theoi-Sophiam* van AMMONIAS SACCAS en van PAULUS, den Christelijken prediker (I, *Corinth.* II, 7).

Zoo wordt in deze theosofie de wetenschap, wijsbegeerte en godsdienst opgeheven tot één toestand van waar Zelfbewustzijn. Gelijk de top van de pyramide uit de drie zijden tot stand komt, zoo voeren de drie wegen, van wetenschap, filosofie en godsdienst tot dat ééne Weten.

Astrologie, Cosmologie, Theosofie zijn dus te noemen de universeele Wetenschap, Filosofie en Godsdienst, waaruit geleerd kan worden, te leven zoo al niet dadelijk 'in harmonie met het oneindige' dan toch langzamerhand in harmonie met den Meester Musicus en geleidelijk meer en meer Zijne hemelsche melodieën te begrijpen.

„*L'homme est placé entre l'infiniment grand et l'infiniment petit*”, schreef BLAISE PASCAL. Tusschen het wiskundig geconstrueerd en als een zonnestelseltje samengesteld atoom en het groote Melkwegstelsel.

De Groote Wet verbindt alle werelden, groot en klein, en is 'macrocosmos', elk verschijnsel daarvan een 'microcosmos'. „Wetten of liever *de Wet* — schrijft mevrouw BLAVATSKY — zijn eeuwig en ongeschapen en wederom ook is de Godheid Wet en *vice versa*”. (S. D. I, 176).

In zijne oneindige sfeer van schepping als Bron van Emanatie, Universeele Wet en Oorzaak van alle verschijning en vorming, is de Godheid de Groote Almacht, de Groote Wiskunstenaar en de Groote Bouwer van het Heelal.

DEN HAAG,
Palmzondag, 16 Maart 1913.

